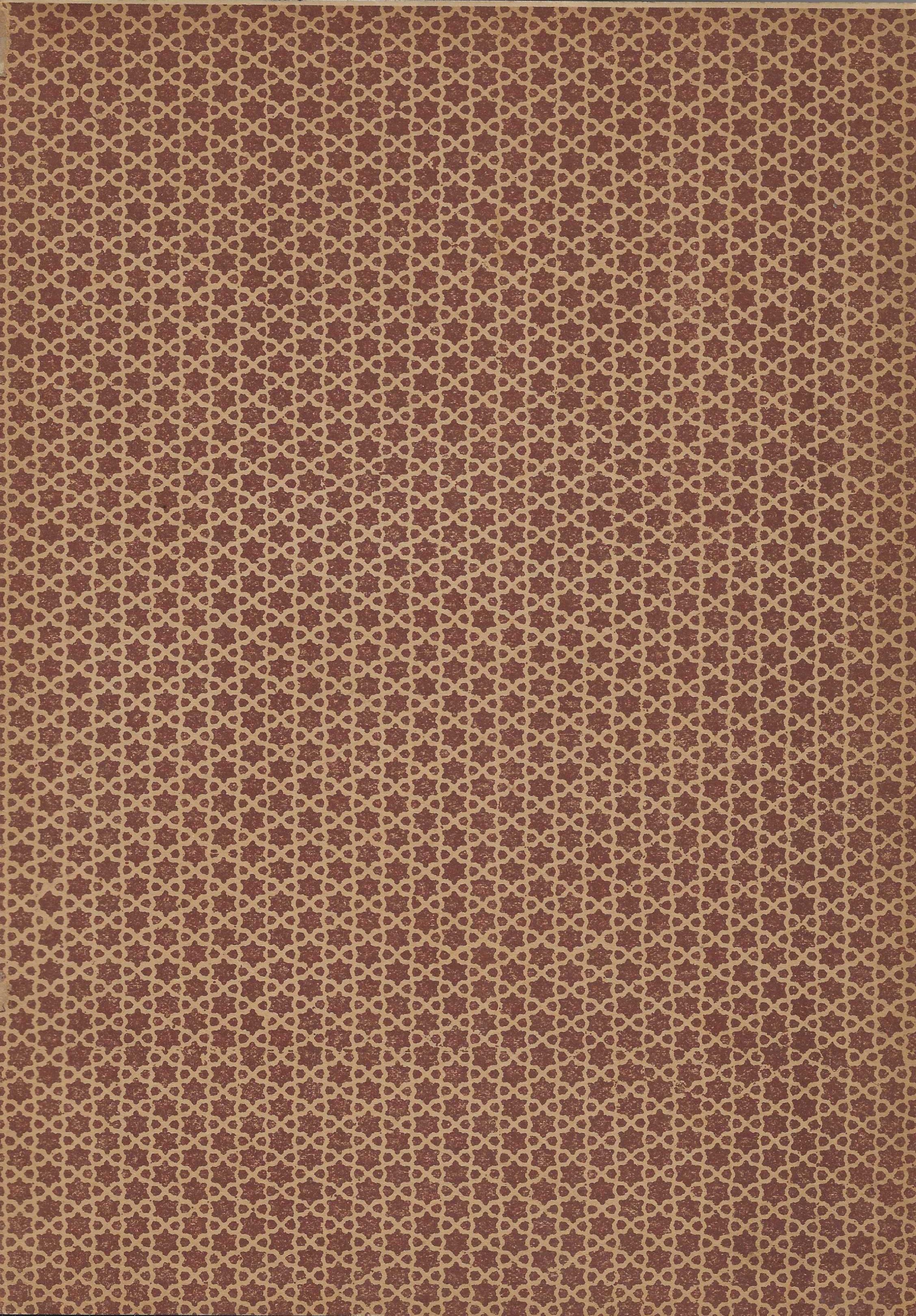

Cihan İktisadiyatında

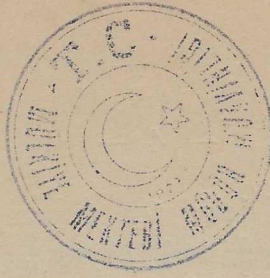
T Ü R K i Y E

Siyasal Bilgiler O ulu
Kütüphanesi Demirbağ
No. B — 347

S. B. F. KÜTÜPHANESİNDEN
ÇIKARTILMIŞTIR.

Şevket Süreyya
Ankara Ticaret Mektebi Müdürü

1931

2005-
33
5
1

B A Ş L A N G I Ç

Millî kurtuluş hareketinin İktisadî mânası nedir?

Dün Şark meselesi, Şarkın müstemlikeleştirilmesi meselesi idi. Bu gün Şark meselesi, Şark memleketlerinin müstemlike ve yarı müstemlikelikten çıkarak her birinin bir "İktisadî ve siyasî cüz'ü tam," haline dönmesi davasıdır:

Bu davanın en karakteristik seyrini Türkiye geçirdi ve en şamil misalini Türkiye verdi. Fakat cidal henüz bitmemiştir: Modern Türkiye, yaşaması mukadder Türkiye, ancak dünya vahdetinde bir cüz'ü tam olan Türkiyedir. Çünkü muâsır bir memleketin siyasî ve iktisadî ehemmiyeti; beynelmilel iktisadî mübadele işlerine olan müdahalesinin vüs'at ile ölçülür.

Beynelmilel mübadele işlerinde ehemmiyetsizleşmek, beynelmilel iktisat münasebetlerinden ekarte edilmek, kapıları âlemi hariciye kapalı kendi yağ ile kavrulur passif bir ülke haline gelmek, ölmek değilse bile, tereddidi etmek demektir. Muasır bir memleketin uğrıyabileceği felâketlerin en büyüğü budur!

Binaenaleyh cihan iktisadiyatında yer almalıyız. Cihan iktisadiyatında yer almak için de millî iktisat unsurlarını ve cihan iktisadiyatının seyrini bilmeliyiz ve tanımalıyız. Türk halkının siyasî enerjisiyle cihan camiasında iktisabettiği medenî mevkîe iktisadî çalışma şartları ile de intibak etmesi lâzımdır.

Osmanlı Anadolu'su, Türk müstahsilinin tükenmez sâinine rağmen millî sermayede hiç bir teraküm kaydetmeyen bir «ham mal müstahsili» yani tipik bir yarı müstemlike idi. Yeni Türkiyenin yarı müstemlike şartlarından çıkarak, iktisadî istiklalin zaruretlerini idrak ve onlara intibak etmiş modern ve progressif bir memleket olması mecburiyeti vardır!

Bu zaruretlerin hulâsası: Memleketimizin cihan iktisadiyatına tabiiyeti ve cihan iktisadiyatının da bilmükabele ve o nisbette memleketimize tabî kılınmasıdır. Millî kurtuluş hareketimizin iktisadî mânası budur:

Millî iktisadiyat şûûr demek: beynelmilel iktisat münasebetlerindeki mütakabil zaruretlerin idraki demektir!

"Cihan iktisadiyatında Türkiye,, eserinin tertibi hakkında:

Bu eseri millî iktisat mücadelelerinin görüşlerini genişletmek için neşrediyoruz. Maksadımız, onları, her biri tarafından ayrı ayrı toplanması müşkül, hatta gayri kabil olan lüzumlu malûmat ve mukayeseli istatistik bilgileri ile techiz etmektir.

Millî iktisat mücadelecisi kimdir?

Biz bu mücadelenin isimziz kahramanlarını elle tutulmuş gibi biliyoruz! Türk milleti millet halinde bu mücadelenin içindedir:

Çok, ucuz ve temiz istihsal için ter döken müstahsil; memleketin bir ucunu öbür ucuna bağlayan, şehirleri köylere, memleketin bir mıntakasını diğer mıntakasına pazar yapan nakliyatçı, uzak ve büyük denizler arasında millî metaa yeni müstehlikler arıyan müteşebbis ihracatçı, daha sonra organizatörler, kendilerini millî iktisat işine vakfetmiş iktisat mühendisleri; hulasa millî iktisat mücadelesinde yer almış ve iktisadî muvazenemizin temini yolunda bir şey yapan her vatandaşın bu dâvada yeri vardır.

Müsrifler, irrasyonel çalışanlar, millî iktisat davasına alâka duymıyanlar, faydasız müstehlikler, cemiyete bâr olan avâre ve bozguncu insanlar da elbette vardır. Biz onları da, millî iktisat mücadelesinde cephe almaya davet ediyoruz !

Bu eserde Türkiyenin cihan iktisadiyatında mevkii görülür. Ele aldığımız Türkiye “Lozan sulhünden sonraki Türkiye,” dir. Bunun için iktisadî hayatın seyrine müteallik istatistik ve grafikler hemen kâmilen «1923» den itibaren verilmiştir. Bunları seyir halinde göstermek ve işe dinamik bir şekil vermekle eseri okuyacaklara «İktisadî Türkiye» nin son senelere ait seyrini göstermiş olduk. Bütün faaliyetleri 923 den itibaren seyr halinde vermek eserin birinci hususiyetidir.

Eserin ikinci veçhesi, mukayeseli olmasıdır. Bu eserde her şey, o şeyin bizimle alâkadar diğer memleketlerdeki seyrile mukayeseli olarak gösterilmiştir. Bu mukayeseler beynelmilel resmî neşriyat menbalarının tebliğlerinden alınmıştır. Mukayeselerin neticeleri çok enteressan ve millî iktisat mücadelesinde bizi sevkedici ve yol gösterici mahiyettedir. Tablolar ve grafiklerin umumî manası hakkında da küçük fikirler serd olunmuş ve ayrıca muhtelif iktisadî işler hakkında küçük etütler yapılmıştır.

Nazarî tahlillerle, noktası noktasına vesaike istinadetmeyen hükümlere eserde yer vermedik.

Bu kitabı yaparken İktisadî Türkiyeyi Türklere tanıtmak kadar ecnebî alâkadarlara göstermek endişesini de güttük. Binaenaleyh onun bazı ecnebî dillere tercümesine de çalışacağız. Bunu faydalı bulduk ve ecnebî mütetebbii ilk defa toplu ve menbaı muayyen, hakikate en yakın istatistik malumatile teşhiz ederek memleketimiz hakkında makul bir fikir edindirmeği ehemmiyetli addettik.

Hülasa davamız, memleketimiz halkının iktisadî mücadelede şuurlanması ve mücehhez olmasıdır. Millî kurtuluş hareketimizin nihaî mukadderatı bu mücadelenin seyrine tabidir.

Beynelmilel iktisadî mübadelelerde ehemmiyetsizleşmek ve tereddi etmek istemiyorsak vaziyeti göz önünde bulunduralım ve tanıyalım.

**Diger memleketler arasında Tür-
kiyenin toprak genişliği ve
nufus serveti.**

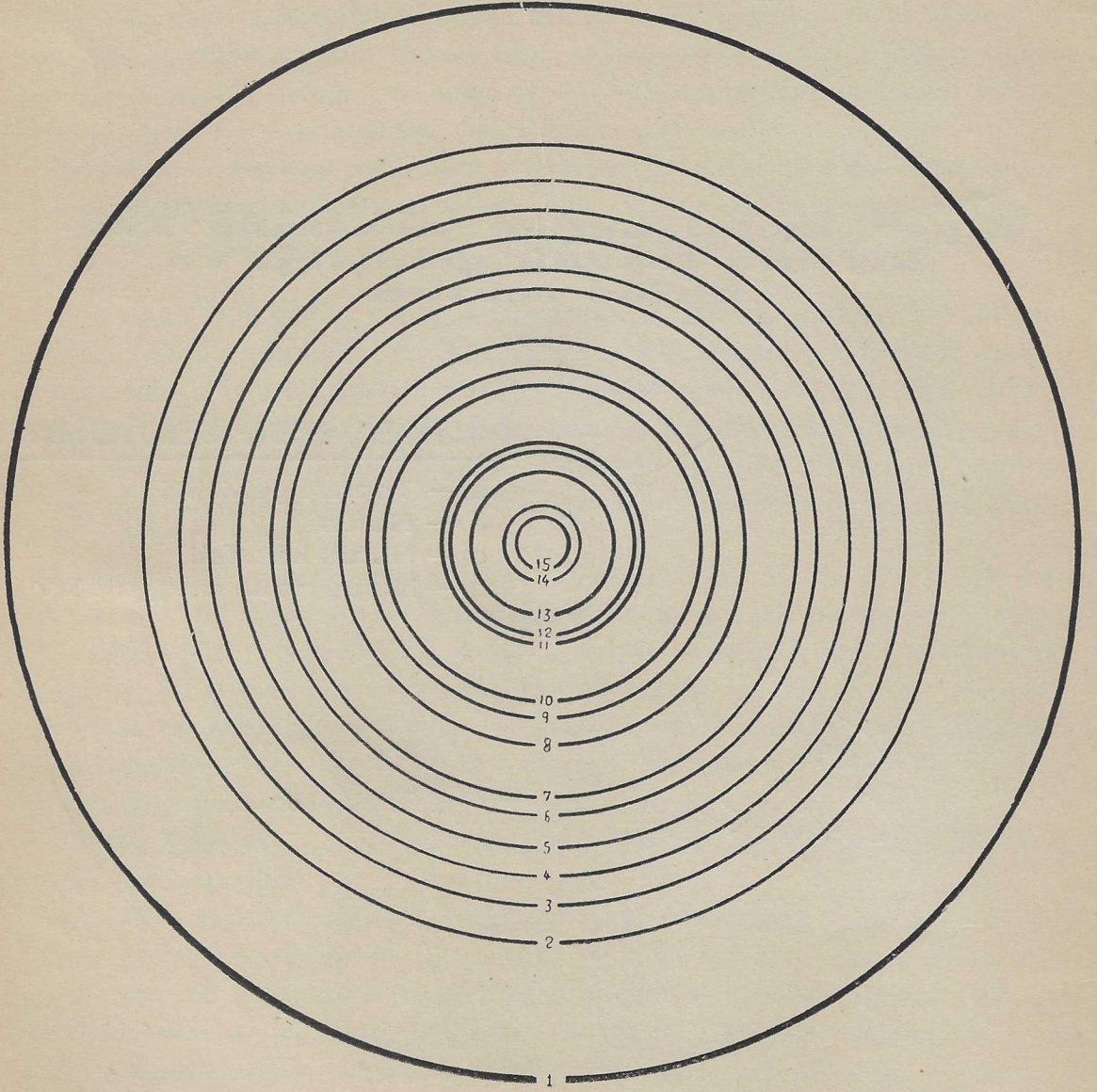
Mukayese tabloları:

- a — Toprak genişliği
- b — Nufus
- c — Nufus kesafeti
- d — Nufus ne ile meşguldür?

Ergin Alçora
1979

Türkiyenin genişliği

**Avrupa İktisat Camiası içinde (Rusya müstesna)
Türkiye en geniş bir memlekettir.**

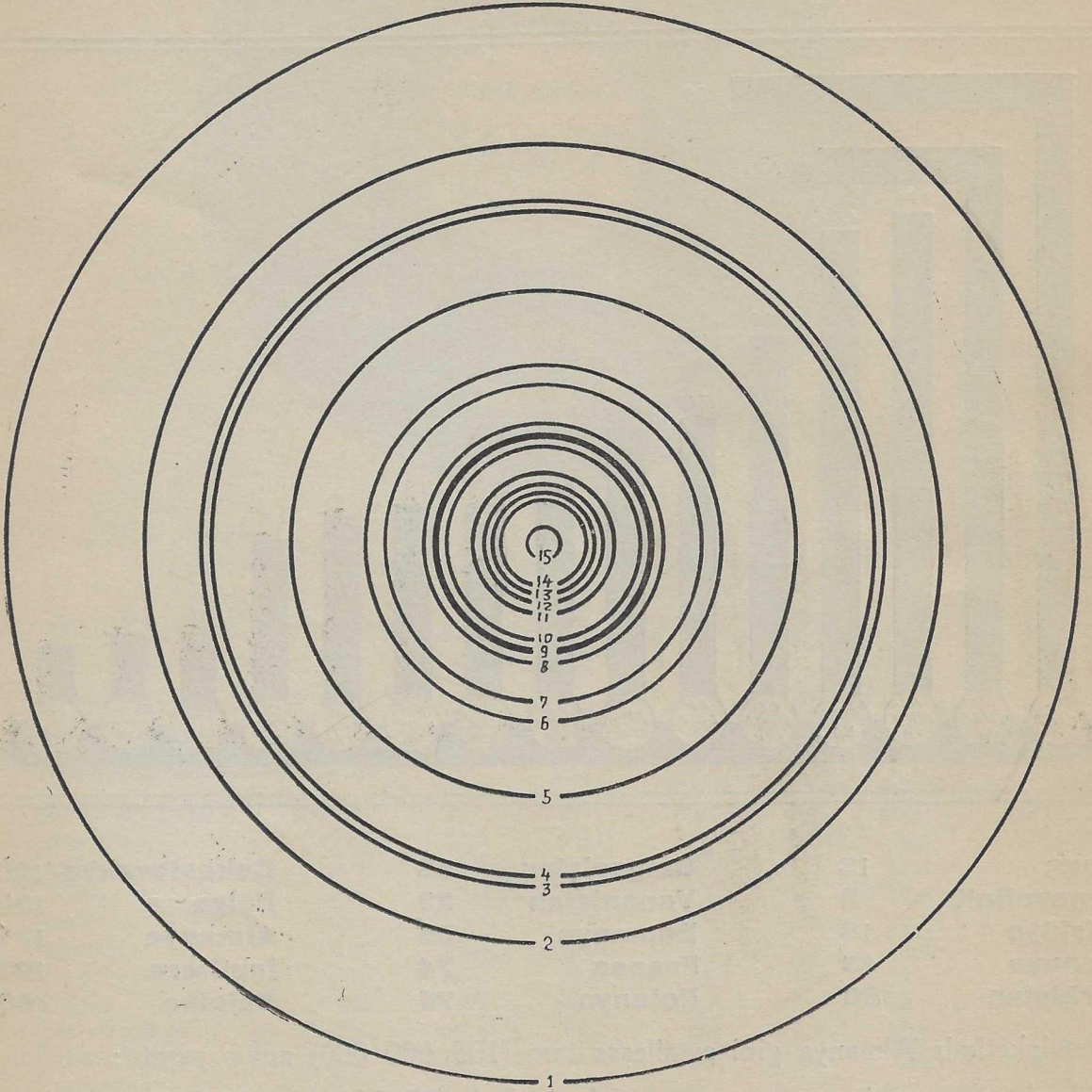

1 — Türkiye	760 000 K. M.
2 — Fransa	551 000 »
3 — İspanya	505 000 »
4 — Almanya	469 000 »
5 — İsveç	448 000 »
6 — Polonya	388 000 »
7 — İtalya	310 000 »
8 — Romanya	295 000 »

9 — Sırbistan	248 000 K. M.
10 — İngiltere	244 000 »
11 — Çekoslovakya	140 000 »
12 — Yunanistan	140 000 »
13 — Bulgaristan	103 000 »
14 — Arnavutluk	45 000 »
15 — Belçika	30 000 »

Türkiyenin nüfusu

Avrupa İktisat camiasında toprakça - Rusya müstesna - en geniş Devlet olan Türkiye, nüfusça henüz çok fakirdir. Daha milyonlarca nüfusu barındıracak boş topraklarımız var.

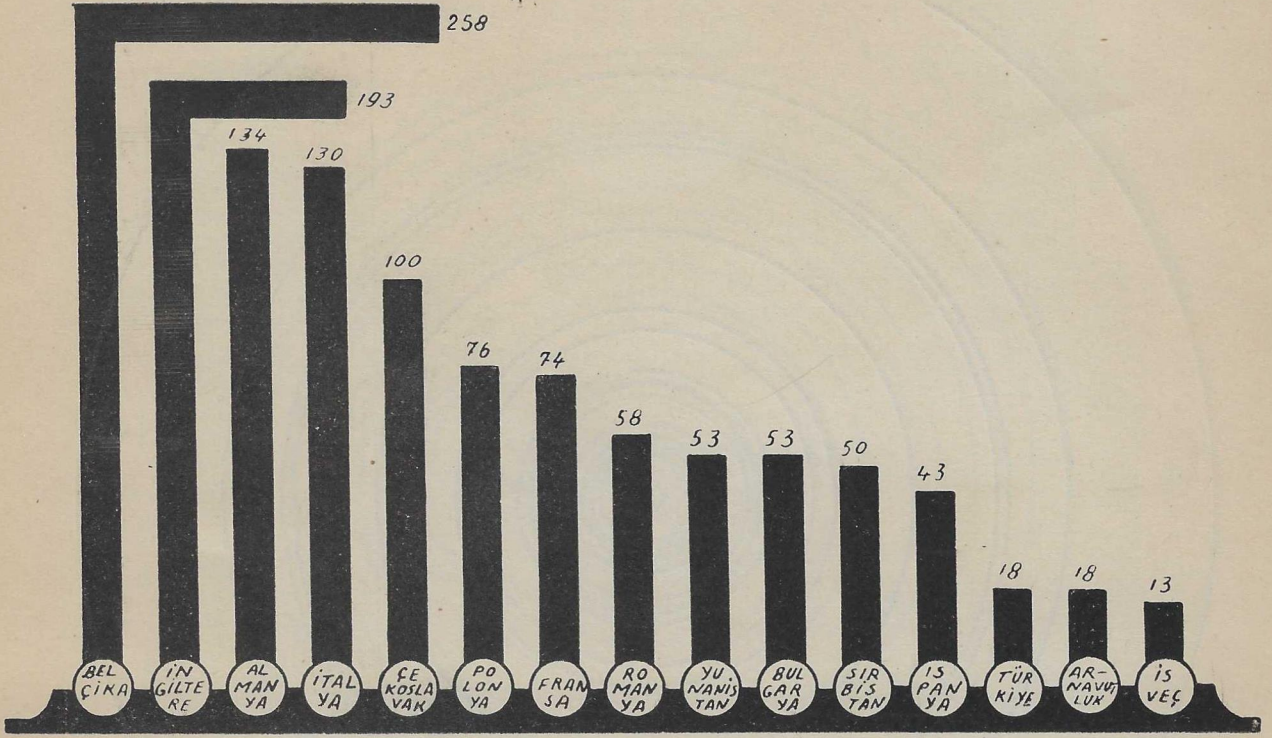

1 —	Almanya	62000 000
2 —	İngiltere	45 500 000
3 —	Fransa	41 000 000
4 —	İtalya	40 000 000
5 —	Polonya	30 000 000
6 —	İspanya	22 300 000
7 —	Romanya	17 250 000
8 —	Çekoslovakya	14 400 000

9 —	Sırbistan	12 800 000
10 —	Türkiye	13 500 000
11 —	Belçika	7 800 000
12 —	Yunanistan	7 000 000
13 —	İsveç	6 100 000
14 —	Bulgaristan	5 500 000
15 —	Arnavutluk	850 000

Türkiyede Nüfus Kesafeti

Türkiyede ve diğer memleketlerde bir [kilometre] murabbaı toprakta ne kadar nüfus yaşar ?

İsveç	13	Bulgaristan	53	Çekoslovakya	100
Arnavutluk	18	Yunanistan	53	İtalya	130
Türkiye	18	Romanya	58	Almanya	134
İspanya	43	Fransa	74	İngiltere	193
Sırbistan	50	Polonya	76	Belçika	258

Memleketimiz Almanya gibi sınaileşse tam (105 000 000) nüfus yaşatır;
Çekoslovakya gibi yarı sanayi memleketi olsak (77 000 000) kişi oluruz;
Bulgaristan kadar çiftçileşsek topraklarımız (30 000 000) nüfus besler;
Şimdi - 13 500 000 - kişiyiz:

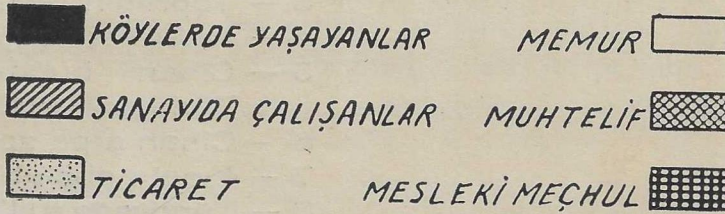
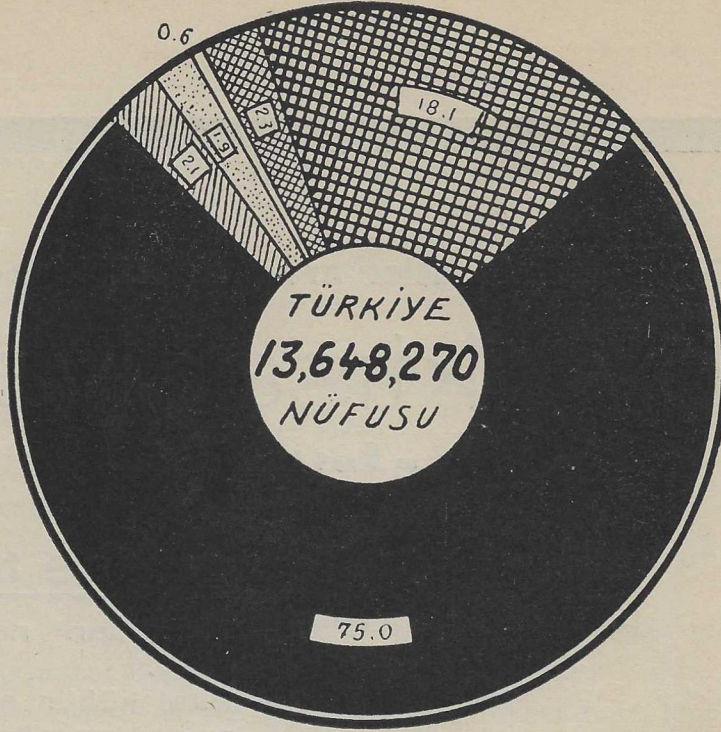
Çoğalmak

Ve

Zenginleşmek

Lâzımdır !

Türkiyede nüfus ne ile meşguldür?

Diger memleketlerde:

		Köyde	Sanayide	Ticarette	Memur	Muhtelif	Mesleği meçhul
Şimalî Amerika	1920	26	41,5	10,2	1,3	21,0	7,5
Almanya	1925	30,5	41,3	11,7	2,0	9,4	0,9
İngiltere	1921	6,8	47,2	13,9	6,5	11,4	2,4
Fransa	1921	41,9	29,7	10,4	2,6	11,4	—
İtalya	1921	56,1	24,6	6,4	1,5	9	—
İspanya	1910	56,3	13,4	1,8	2,8	6,4	15,5
İsveç	1920	38,7	29,6	7,9	1,0	18	5,8
Belçika	1920	19,1	46,5	10,7	3,3	18	2,0
Çekoslovakya	1921	40,3	36,8	6,0	1,9	10,6	1,6
Polonya	1921	75,9	9,5	3,8	1,0	5,8	2,1
Romanya	—	—	—	—	—	—	—
Sırbistan	—	—	—	—	—	—	—
Bulgaristan	1920	82,4	10,1	2,7	1,1	5,3	0,4
Yunanistan	1920	49,6	16,3	8,1	1,1	10,9	13,1
Mısır	1917	69,2	10,8	4,8	0,7	5,7	7,6

İktisadî münasebetlerde bulunduğumuz başlıca memleketler arasında, sanayile en az meşgul olan memleket biziz:

Nüfus bilhassa sanayi memleketlerinde artar

ve

Sanayi memleketlerinde çoğalan nüfus ziraat memleketlerine akarak oralarını

Müstemlikeletşirir.

Diger memleketler arasında Türkiye

Köy İktisadiyatı

Zeriyat - İstihsalat

Mukayese tabloları

- 1 — Topraktan nasıl istifade edilir.
- 2 — Ziraat kültür şekilleri arasında toprağın inkısamı.
- 3 — Toprağın randımanı.
- 4 — Hububat zeriyatı
- 5 — Cihan buğdaycılığı ve Türkiye
- 6 — Cihan arpa zeriyatı
- 7 — Sinaî nebatat zeriyatı
- 8 — Türkiyede tütün 1884-1929
- 9 — Dünya tütüncülüğünde Türkiye
- 10 — Türkiyede pamuk 1896-1929
- 11 — Dünya pamukçuluğunda Türkiye
- 12 — Cihan pamuk istihsalatı seyri
- 13 — Türkiyede Afyon 1874-1925
- 14 — Dünya afyonculuğunda Türkiye
- 15 — Cihan Susam istihsalatı ve biz

Türk Köy iktisadiyatı ve toprağın inkısamı

Türkiye bir köylü memleketidir :

Türkiye denince gözlerimizde derhal geniş bir köylü memleketi canlanır. Filhakika; Türkiye bir köylü memleketidir ve burada köy iktisadiyatının nihayetsiz bir inkişaf kabiliyeti vardır. Fakat iktisadî manasile ve bütün kitlelerle bu öлке henüz iktisadî istihsal sahasına girmemiştir: Bir köy müstahsili olarak Türkiye'nin, cihan iktisadiyatına vereceği çok şeyler ve söyleyeceği çok sözler vardır. Binaenaleyh Türkiye; bu sahada geniş bir istikbali olan bir köylü memleketidir!

Filhakika Türk köylüsü henüz bir « Emtia müstahsili » değildir. Mahdut bir sahil parçasında yaşayanlar istisna edilirse, onun bütün endişesi ancak kendisinin ve ailesinin asgarî hadde inmiş ihtiyaçlarını teminden ibarettir. Hatta bir çok geniş mıntakalarda bu ihtiyacatın mahdudiyeti inanılmaz bir derecededir. Ziraî yaşayışın bu şekline ise ilim lisanında « tabiî iktisadiyat » derler. Filhakika Türkiyede henüz tabiî iktisaiyat ve tabiî mübadele şekli hakimdir denilebilir. Binaenaleyh memleketimiz bu hususta henüz bakir bir memlekettir.

Meyvacılık, İpek böcekçiliği, kenevir zeriya ve bilhassa Pamukculuk için icabeden bütün şartları haiz hesapsız vadiler ve ovalar henüz işlenmemiştir. Bütün Avrupanın et ve hayvan açlığını doyurabilecek ucsuz bucaksız yaylalar henüz ıssızdır. Bütün Karadeniz mailesini kaplayan ve bütün bakımsızlığa rağmen günden güne gelişen ve güzelleşen genç bir Orman Denizi var.

Hulasa, bütün Türk memleketi modern, ve randımanlı bir köy iktisadiyatı için bakir bir zemindir.

Ta Akdeniz sahillerinde başlayarak, Cezirei Ulya yaylalarına doğru uzanan kalabalık bir aşiretler silsilesi, uzun ve geniş bir Seyyar Türkiye var ki, halâ oymaklarının avare hayatını yaşıyor. Daha pek çok vilayetlerde emtia iktisadiyatı yâni « emtia mücadelesi » şehirlerin surlarından ileriye doğru ancak yeni fütühata girişmiştir. Vakıa Garba doğru yaklaşıldıkça manzara tedricen değişir. Tipik bazı mahsulat « Tütün, Pamuk, Afyon, Meyva... » köylünün ihtiyacından fazla ve emtia olmak yâni « mübadeleye tahsis edilmek için, » istihsal edilir. Fakat bunlara rağmen Türk köy iktisadiyatını tam bir emtia iktisadiyatı olarak tavsif etmek güçtür. Hatta bu hususiyet 1922 İzmir iktisat kongresinde şöyle tarifedilmişti:

« Memleketimizdeki ziraî faaliyet; ticaret için istihsal gayesine matuf

değildir. Memleketin ziraatını tanzim; köylünün ancak kendi ihtiyacı için olan küçük istihsal yerine, bütün Türkiye'nin ihtiyacını istihdaf edecek olan geniş ve faal bir istihsal ikamesile kabil olacaktır,,.

Hulasa, Türk köy iktisadiyatının hakikî kabiliyetini bu günkü siyasına ve manzarasına göre ölçmek yanlışdır. Köy iktisadiyatında geniş bir istikbalimiz vardır.

Köy iktisadiyatında nüfus :

1927 ziraî tahririne göre memleketimizde "9,216,918,, nüfustan mürekkep olmak üzere « 1,751,239 » çiftçi ailesi vardır. Bu miktar; umum nüfusun % 67,7 sini teşkil eder.

Çiftçi nüfusunun, umum nüfusa nisbî ehemiyeti Karadeniz sahillerinde % 81,2 - ye varır. Bu nisbet Bursa havalisinde % 75, İzmirde % 45 Mersinde % 34 tür.

Her çiftçi ailesine vasatî 5 nüfus isabet etmektedir.

Köy iktisadiyatında toprak:

Türkiyede her çiftçi ailesinin zerettiği toprak miktarı vasatî 25 dönüm, yâni iki hektar otuz murabba aşariden ibarettir. Ancak bu miktar köylünün tasarrufettiği miktar olmayıp, ektiği toprak miktarıdır.

Bu miktar, Mersin vilâyetinde 108 dönüm, Tekirdağında 63, Edirne'de 53, Aksarayda 47, Eskişehirde 42, Boluda 14, Siirtte 12, Vanda 10, Trabzonda 7 dönümdür.

1927 de toprak şöyle inkisam ediyordu: «1»

Ekilebilir arazi	231,500,000	dönüm	% 32
Orman	139,487,000	»	% 18
Mer'a	269,409,000	»	% 36
Dağ, taş, istifadesiz	102,234,000	»	% 13
Bataklık, göl	13,629,000	»	% 1

Bu araziden ekilmekte olan kısım 1927 ziraî tahririne göre 43.637.727 dönüm, yâni bütün memleket mesahayı sathiyesinin % 4.86-sı idi.

Bu sahanın % 89.5-u hububata, % 3.9-u bakliyata, % 6.6-sı sınaî nebatata tahsis olunmuştu.

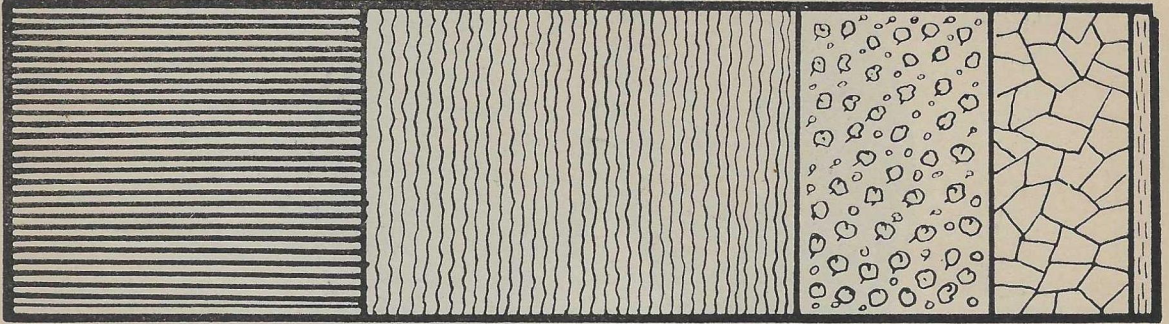
Metinde bu hususa ait mufassal rakamlar verilmiştir.

Yukarda bütün memleket mesahayı sathiyesinin % 4.86-sının mezru olduğunu söylemiştik. Bu nisbet İzmir mintakasında % 7.16. İstanbul ve Trakyada % 9.43, Şarkî Anadolunun şimalinde % 2.78, şarkî Anadolunun cenubunda % 1.44 tür.

Yetiştirme işlerine ait rakkam ve mukayeseler metindedir.

"1,, 1927 Devlet salnamesinde Ziraat Vekâleti neşriyatından.

Türkiyede ve diğer memleketlerde topraktan nasıl istifade edilir?

EKİLEBİLİR TOPRAK
% 31

MER'A
% 38

ORMAN
% 18

TAŞLIK
% 13

BATAK VE GÖL
% 1,5

Topraklarımız:

Boş

ve

Ekilmeğe muhtaç!

Toprağımızın yalnız % 4.8-ini ekiyoruz:

Halbuki arazinin:

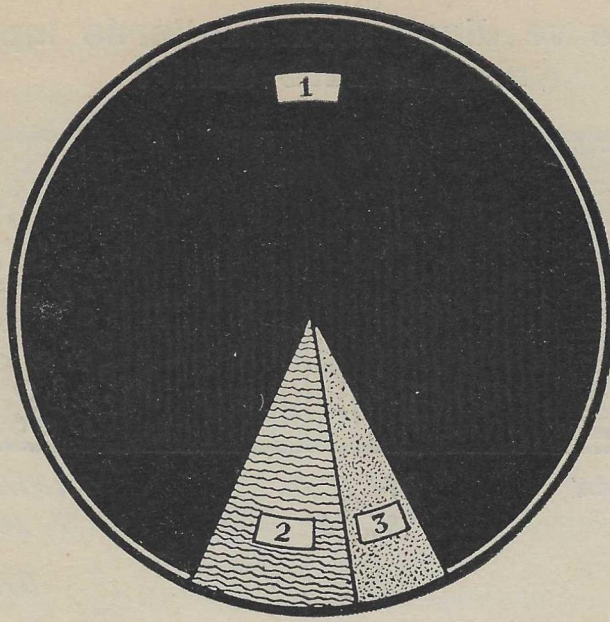
Danimarkada	% 77
Çekoslovakya	% 42
Yunanistanda	% 22
İsviçrede	% 21

kısmı ekilir.

Avrupada Topraktan istifade şekli itibarile arazinin nasıl inkisam ettiğini göstermek için muhtelif memleketlere ait bazı misaller verelim:

Memleketin ismi	Mezru arazi	Orman	Çayır mera	Boş arazi
İngiltere	% 13	% 4	% 66	% 17
Felemenk	% 28	% 6	% 30	% 30
Belçika	% 16	% 26	% 8,4	% 8,5
İsveç	% 0,8	% 24	% 5	% 49
Finlandiya	% 2	% 57	% 5	% 57
Danimarka	% 77	% 4	% -	% -
Çekoslovakya	% 42	% 33	% 18	% -
Polonya	% 26	% 39	% 16	% 26
İsviçre	% 21	% 20	% 31	% 28
Yunanistan	% 22	% 12	% 31	% 20

Ekilen toprakların Ziraat maddeleri arasında inkisamı :

Nispetler:

1 — Hububat	% 89.5
2 — Bakliyat	% 3.9
3 — Sinaî nebatlar	% 6.6

Mutlak rakamlar :

1 — Hububat	39.093.220 dönüm
2 — Bakliyat	1.740.403 »
3 — Sinaî nebatatlar	2.804.104 »

Türkiye bilhassa ziraatla uğraşan ve ziraat maddeleri meyanında bilhassa hububat ekinciliği yapan bir memleketdir.

Yukarda hububat, bakliyat ve sinaî nebatların ekim sahalarile bu sahaların nisbetleri verilmişti. Umumî istihsalat miktarı da şöyledir:

1927 - de İstihsalat :

Hububat	24.000.000 kental
Bakliyat	1.000.000 »
Sinaî nebatlar	1.634.000

Hububat istihsalatının nısfı, Merkezî Anadolunun garbi ile İzmir, Bursa, Kocaeli mıntakalarında ve Türkiye Avrupasında istihsal olunur. Bakliyatın üçte birinden fazlası İzmir mıntakasında istihsal olunur. Sinaî nebat istihsalatının dörtte üçü İzmir, Bursa, Kocaeli, Türkiye Avrupası ve Adana ile Mersinde istihsal olunmaktadır.

Hububat ve sinaî nebat istihsalatının en ziyade tekasüfettiği vilâyetler :

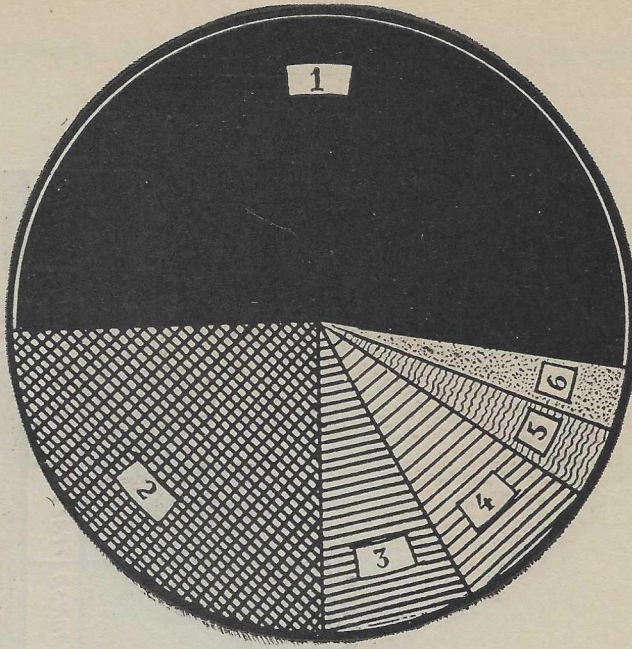
Hububat:

Vilayeti	Kental
Konya	1.043.000
Manisa	967.000
Kastamonu	956.000
Ankara	806.000
Balıkesir	837.000
Sivas	696.000
Bursa	674.000
Adana	594.000
Afyon	567.600
Tekirdağı	539.000
Kocaeli	481.000

Sinaî Nebatlar:

Vilayeti	Kental
Adana	207.000
İzmir	150.000
Manisa	133.000
Kocaeli	112.000
Kırklareli	103.000
Bursa	71.000
ekirdağı	68.000
Balıkesir	67.099
Mersin	63.000
Edirne	59.000
Konya	52.000

Türkiyede Hububat cinsleri istihsalatı:

Nispetler :

1 — Buğday	% 57.2
2 — Arpa	% 25.8
3 — Mısır	% 4.4
4 — Çavdar	% 4.4
5 — Darı	% 2.8
6 — Yulaf	% 2.6

Dönüm :

1 — Buğday	22.383.000
2 — Arpa	10.103.000
3 — Mısır	1.749.000
4 — Çavdar	1.746.000
5 — Darı	1.119.000
6 — Yulaf	1.045.000

Türkiye hububat cinslerinden bilhassa Bğuday ve Apra istihsal eder. Bütün hububat istihsalatının % 83 - ü bu iki cins mahsula aittir. Hububatın kıymeti umumiyesi 1927 - de 234.000.000 Türk lirası, yani bütün hububat, bakliyat, sınaî nebatat kıymeti umumiyesinin % 59.60 - ı nisbetinde idi. Hububattan sonra kıymeti umumiyesi % 27.26 - sı sınaî nebatlara aittir. Mamafih hububattan alınan randıman itibarile muhtelif mintakalar arasında farklar vardır:

Beher 10 dönümden alınan vasatı hububat randımanı:

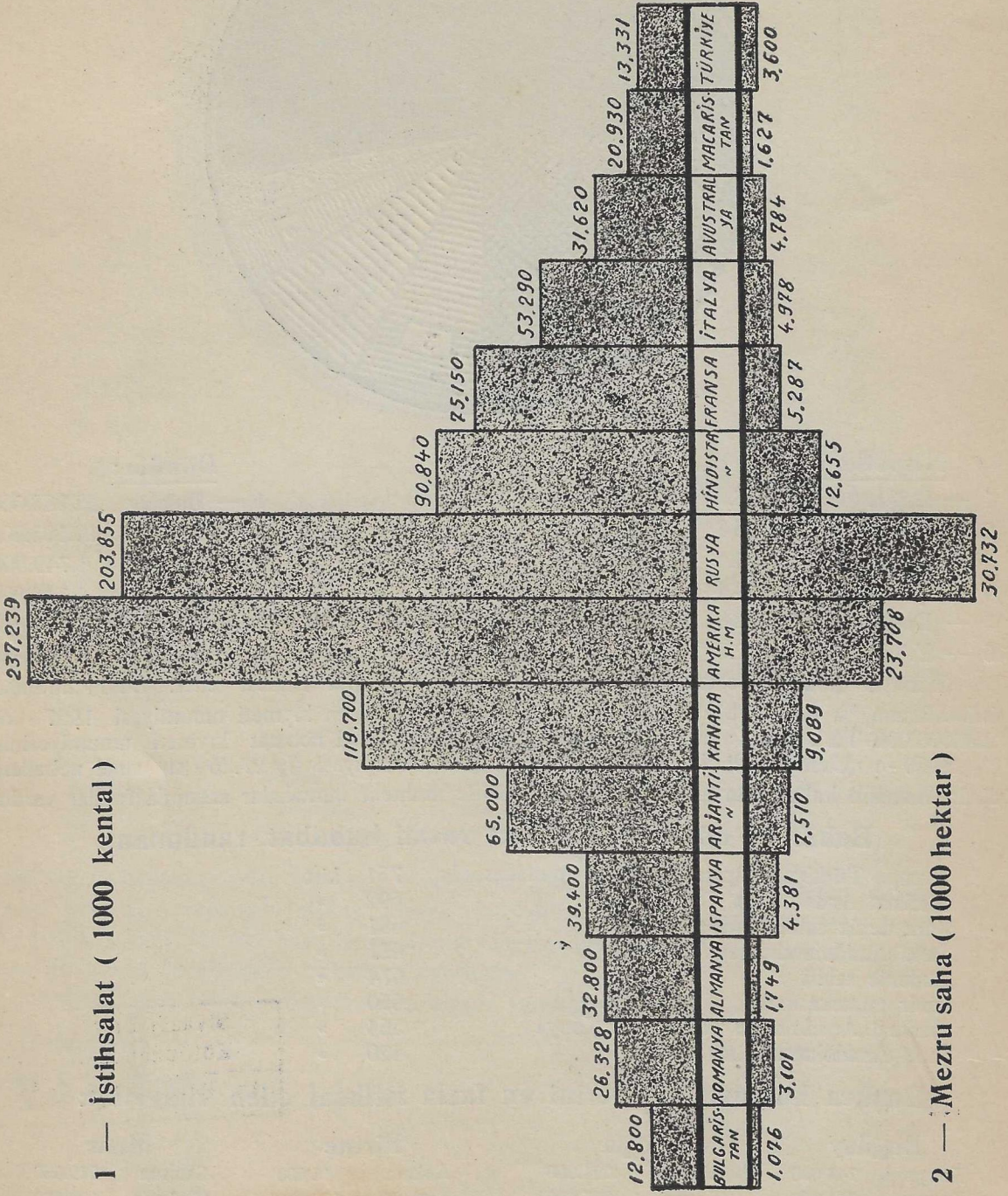
Avrupa Türkiye, Bursa, Kocaeli mintakasında	751	kilo
Merkezî Anadolunun Garp tarafı	692	»
Kara deniz sahillerinde	691	»
Şarkî Anadolunun cenubu	681	»
Akdeniz sahili	674	«
İzmir mintakasında	650	»
Merkezî Anadolunun cenubu ve Konya	564	»
Şarkî Anadolunun şimali	420	»

Başlıca hububat cinslerini en fazla istihsal eden vilâyetler:

Buğday		Arpa		Pirinç		Mısır	
Konya	748.000	Manisa	321.000	Ankara	18.000	Samson	219.000
Ankara	581.000	Konya	295.000	Kastamonu	130.000	Trabzon	109.000
Manisa	549.000	Balıkesir	243.000	Samson	9.000	Rize	109.000
Bursa	527.000	Kastamonu	240.000	Bursa	7.000	Kocaeli	108.000
Sivas	508.000	Urfa	213.000	Sinop	6.000	Ordu	84.000
Balıkesir	481.000	Ankara	205.000	Maraş	5.000	Bursa	72.000
Adana	473.000	Yozgat	196.000	Mardin	4.000	Tekirdağı	66.000
Kocaeli	461.000	Afyon	192.000	Kocaeli	4.000	Edirne	66.000
Kastamonu	406.000	Kütahya	190.000	Diyarbakir	3.000	Gireson	64.000

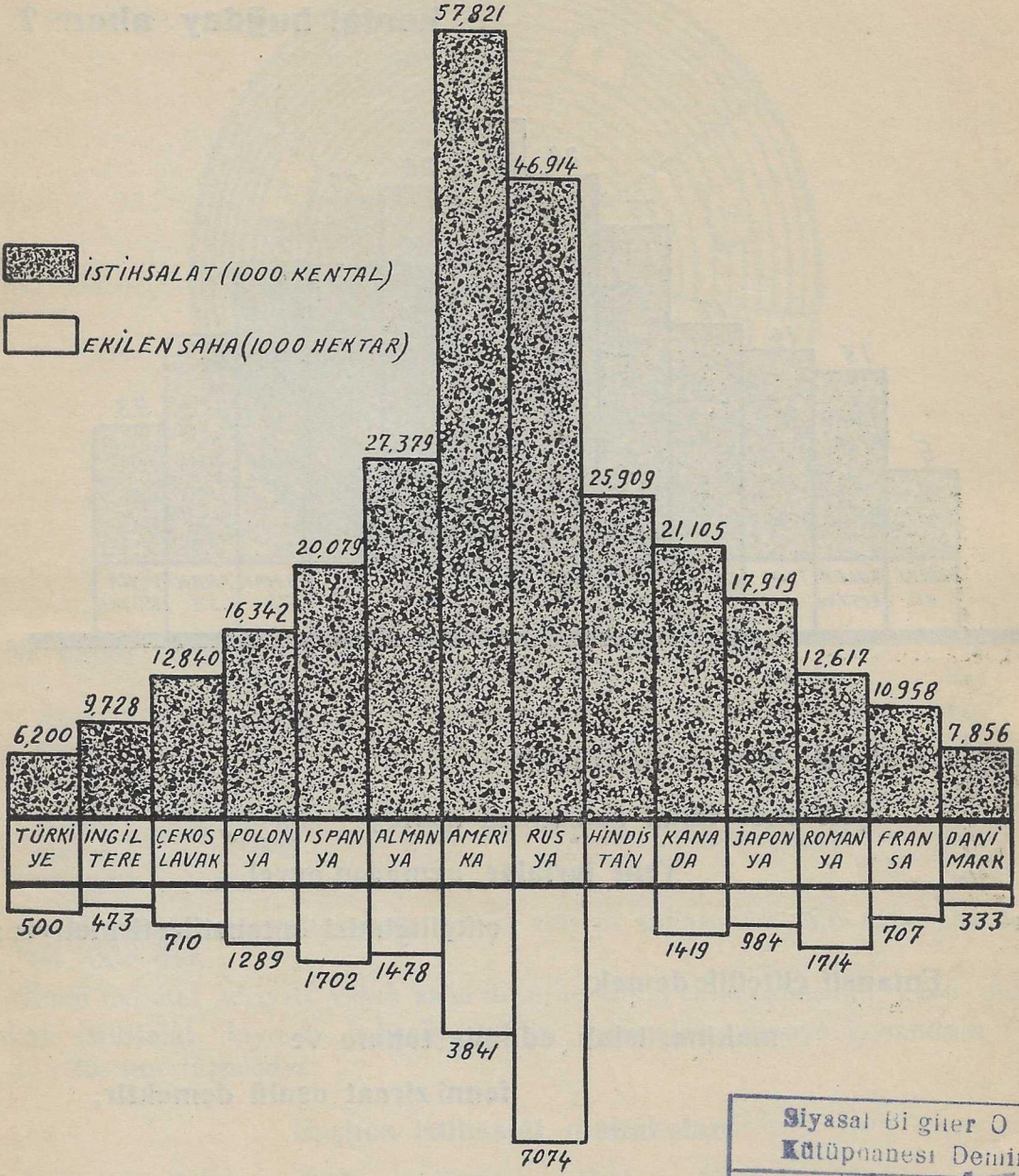
Cihan Buğdaycılığında, Türkiye'nin mevkii

1 — İstihalat (1000 kental)

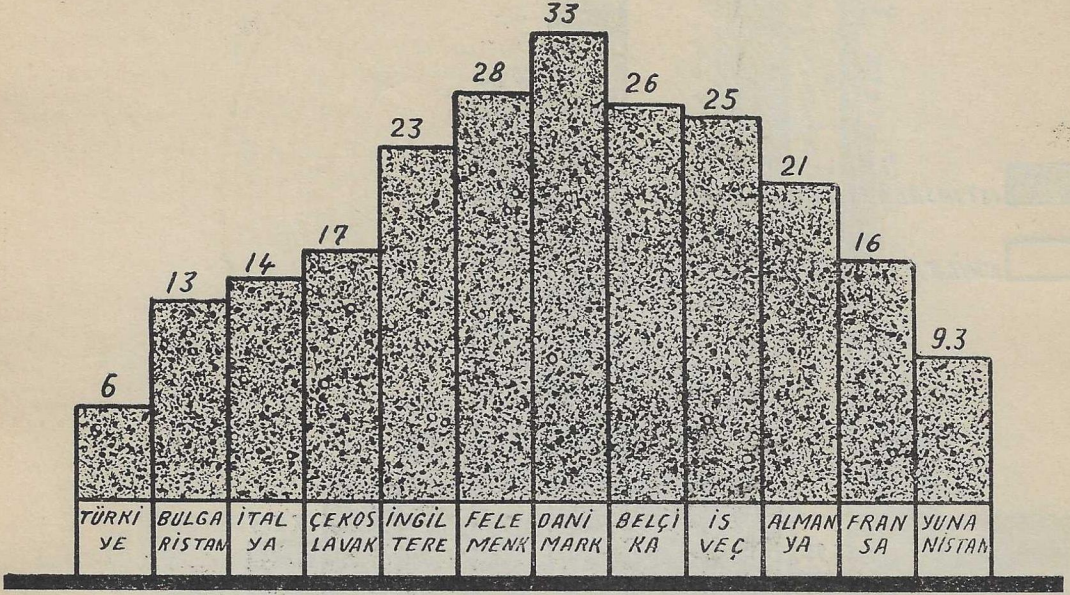
2 — Mezru saha (1000 hektar)

Cihan arpa zeriyatı ve istihsalâtı

Siyasal Bilgiler Oulu
Kütüphanesi Demirbaş
No. B — 347

**Bir hektar murabbai topraktan
bizde ve diğer memleketlerde ne kadar
kental buğday alınır ?**

Buğdaycılığımız geri ve ekstansiftir :

Çok eker fakat az mahsul alırız ;

Yeni tarlalar açmadan evvel

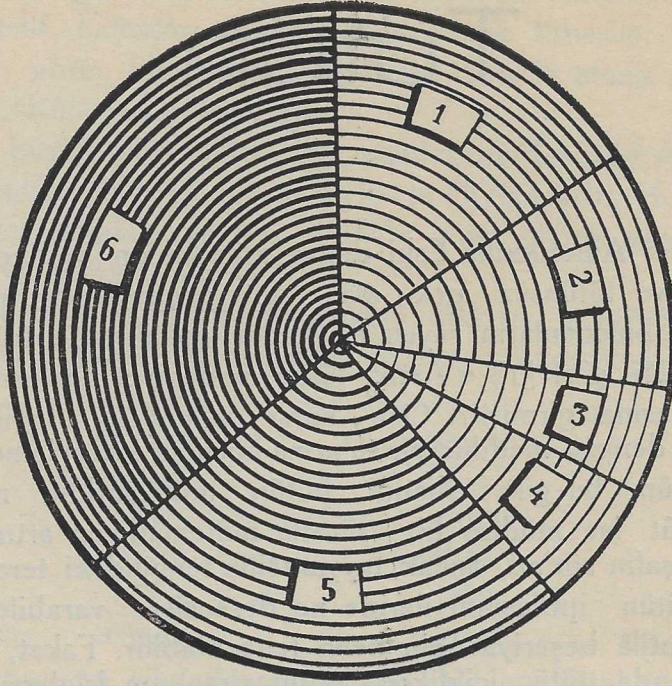
çiftçiliğimizi entansifleştirmeliyiz :

Entansif çiftçilik demek

makine, islah edilmiş tohum ve

fennî ziraat usulü demektir.

Türkiyede sınaî nebatat zeriyaı.

Ne kadar ekiyoruz?

	Dönüm
Pamuk	991,000
Tütün	790,000
Sisam	460,000
Afyon	169,000
Patates	135,000
Muhtelif	322,000

	%
1 — Sisam	16,4
2 — Muhtelif	11,9
3 — Patates	4,8
4 — Afyon	6,0
5 — Tütün	24,6
6 — Pamuk	35,3
	% 100

Sınaî nebatat zeriyaı sahası, bütün zeriyaı sahasının % 6,6- sıdır. Dönümü «2,804,100» dür.

Sınaî nebatat zeriyaı vâkıâ saha itibarile bütün ekim sahasının % 6,6- sıdır. Fakat istihsalât kıymet itibarile bütün istihsalâtı ziraiye kıymetinin tam % 27, 26- sını teşkileder.

Başlıca istihsalât mıntakaları

Pamuk	Kental	Tütün	Kental	Afyon	Kental	Sisam	Kental
Adana	195,144	İzmir	94,494	Karahisar	366	Antalya	25,000
Mersin	53,067	Manisa	71,300	Manisa	223	Balıkesir	10,000
Aydın	29,562	Samsun	43,994	Bordur	102	Muğla	10,000
Manisa	29,198	Bursa	39,755	Kütahya	214	Edirne	9,000
Cebelibereket	27,818	Kocaeli	37,700			Mersin	9,000
İzmir	25,701	Balıkesir	34,384			Adana	5,000
		Bolu	27,826				
		Muğla	25,001				
		Tokat	24,424				
		Trabzon	19,423				

Tütün

Tütün :

Tütünün menşei Amerikadır. Eski dünya miladın on yedinci asrına kadar tütün bilmezdi ve tütünsüz pek alâ vakıt geçirebiliyordul! Fakat şimdi tütün - aleyhinde bulunanların sayısı ne kadar çoğalırsa çoğalsın - bir İngiliz muharririnin dediği gibi [1] « Artık tütün medeniyet amillerinin en mühimlerinden biri sırasına girmiştir. Ona karşı mücadele, İngiliz hükümdarlarından Kanotun, denizin meddücezir sularına hücumu emreylemesine benzer. »

Filhakika Tütün, bu gün cihanın bütün mütemeddin memleketlerinde ekiliyor. İstihlakât ise müdhiş bir süratle mütemadiyen artmaktadır. Tütün istihlâkindeki inkişafın sür'atı, ancak tayyarecilik fennindeki terakkinin sür'atile ölçülebilir. Bu tütün iptilâsının ileride ne derecelere varabileceğini tahmin müşküldür. Bu iptilâ beşeriyet için belki fena olabilir. Fakat, cihanda tütün ekildikçe ve cihanda tütün içildikçe, tütün ziraatının islahına çalışmamız ve beynelmilel tütün hareketlerini dikkat ve alâka ile takip etmemiz zaruridir. Çünkü tütün memleketimize yeni kıymetler getiren ihracat maddelerimizin en mühimmini teşkil eder.

Bundan başka tütüncülüğü an'ane haline getirmiş bir tütüncü memleketiyiz. En iyi tütünler yetştirmek hususunda, tarihçe taayyün etmiş, gayrikabili itiraz bir şöhretimiz var. Bu an'anemizi ve bu şöhretimizi muhafaza ve istismar etmek hakkımızdır. Kaldı ki, Cihan tütün piyasası, şimdiye kadar görülmemiş, müdhiş bir rekabet mücadelesi içindedir. Bir taraftan gümrük himayeleri, diğer taraftan devletler arasında akdolunan mütekabil mükellefiyetlere müstenit mukaveleler ve nihayet, harbi umumîden evvel tütünlerimizin en büyük alıcıları olan pazarlarda yeni yeni rakiplerin peyda olması tütün işleri üstündeki dikkat ve basiretimizi pek ziyade artırmağa bizi mecbur etmektedir.

Cihan tütünleri:

Tütün; tohumunun menşei aynı olmakla beraber, toprak, iklim ve yetiştirme şartlarına göre pek ziyade tenevvüler gösteren bir nebattır. Bu itibarla her mahallin mahsulü cesamet, renk, lezzet ve koku itibarile birbirinden okadar tehalüf eder ki, âdeta bunların aynı cins nebât olduğunu bile farkedebilmek mümkün olmaz. Mesela Amerikada « Kentaki » de çıkan gayet geniş tütün yaprağı ile, Akhisar veya Samsunda yetişen küçük, fakat en nefis tütün yaprağı arasında dünya kadar fark vardır.

[1] Taymisin 1925 Tütün nüshai fevkalâdesi.

Mamafih tütün, cigara yapılmadan evvel harmana tabi tutulan, yani muhtelif cinslerden muhtelif halitalar yapılan meta olmak itibarile, her memleketin tütünü kendine göre bir takım evsaf ile tebarüz etmiş, bu suretle cihan tütüncülüğü bir «Kül» haline gelmiştir.

Cihanda en büyük tütün müstahsili memleketlerden biri Amerika ve nüfus başına en çok tütün müstehliki memlekette Hollandadır. Hollandada beher ferde isabet eden istihlâk mikdarı «4000» gram olarak görünüyor. Bundan sonra Amerika ve Meksika gelir.

Cihanda istihsal olunən tütünün umumî mikdarı «3,010,000 ton» olarak tahmin olunuyor. Bu istihsal mikdarı arzın kıt'aları arsında şöyle inkisam etmiştir:

	1909-1913 1000 ton	1924-1925 1000 ton	1925-1926 1000 ton
Avrupa	292,0	363,1	420,1
Amerika	581,3	670,6	785,0
Asya	1742,5	1800,5	1862,5
Afrika	22,6	48,6	48,5
Yekûn	2638,4	2902,8	3116,1

Bu hesaba nazaran cihanda en büyük tütün müstahsili kıt'anın Asya olduğu ve harpten evvele nazaran Tütün istihsali umumisinin % 18 mikdarında arttığı anlaşılmaktadır.

Cihan tütün rekoltasının muhtelif tütün müstahsili memleketler arasında sureti inkisamı da aşağıda gösterilmiştir:

Cihan Tütün istihsalatının senelere göre seyri ve müstahsil memleketler

Memleket ismi	1909 1913 1000 ton	1924-1925 1000 ton	1925-1926 1000 ton	1926-1927 1000 ton
<i>Ş. Amerika</i>	451.8	563.6	619.2	600.3
<i>Çin</i>	1322.5	1322.5	1322.5	—
<i>Hindistan</i>	225.0	204.2	290.0	—
<i>Rusya</i>	104.5	92.5	176.9	167.1
<i>Holanda Hindistanı</i>	80.0	66.9	66.9	—
<i>Almanya</i>	58.8	21.5	21.7	20.2
<i>Macaristan</i>	46.1	17.3	17.1	26.0
<i>Yunanistan</i>	25.8	34.2	58.6	52.5
<i>Diğer Avrupa memleketleri</i>	89.8	197.6	145.8	—
<i>Kuba</i>	24.8	18.1	18.1	—
<i>Brezilya</i>	45.0	59.0	59.1	—
<i>Diğer Amerika memleketleri</i>	59.7	29.8	88.6	—
<i>Japonya</i>	42.5	63.8	60.0	—
<i>Filippin</i>	29.5	43.3	41.0	—
<i>Türkiye</i>	20.0	35.0	47.0	—
<i>Diğer Asya memleketleri</i>	23.0	84.0	35.1	—

Yukardaki cihan istihsalatı tablosunda mensup olduğu memleketin ismi altında gösterilen bu tütünler, tütün sanayii noktai nazarından büyük bir tenevvü arzirmektedirler:

Amerika tütünleri:

Pipo tütünleri yapmak ve açık renkli hafif sigaralar meydana getirmek için en elverişli tütün müstahsili eyaletler; Kentaki, Virjinya, Şimalî ve cenubî Karolinadır.

Amerika tütünlerinin en büyük ve en garantili müşterisi İngilteredir. İngiliz tütün sanayii muhtaç olduğu tütünün % 90 nını Şimalî Amerikadan alır.

Cenubî Afrika tütünleri:

Cihanın en mühim tütün piyasası olan İngiltereye son zamanlarda cenubî Afrika da tütün vermeğe başlamıştır. Bu tütünler cenubî Afrikanın Rodozya ve Yenâsalnd eyaletlerinde yetişir. Bunlar evsaf itibarile Amerikanın Virjinya ve Karolina cinslerini andıran tütünlerdir.

Hindistan tütünleri :

Hindistanın Madras ve Barma eyaletleri, adi küçük ve dar yapraklı tütün verir. Kalitesi çok düşük olan bu tütün daha ziyade mahallî istihlake yarar.

Suriye tütünleri :

Suriye tütününün en iyi cinsi Lazkiye şehri arkasındaki tepelerde yetişir. Bu tütün ateşleme denilen sun'î bir ameliyeye tâbi tutulur ve tütün bu suretle sert, adeta katranımsı bir lezzet, siyah ve isli bir renk iktisap eder. Bu tütün az ve kıymetlidir. Hemen kâmilten İngiltereye ihrac olunur.

Pro sigarası yaprak tütünleri :

Dünyanın en kıymetli yaprak sigarası tütünleri, Küba adasında Havana şehri civarında «Voelta Abacu» denilen vâdide yetişir.

Brezilya ve Meksika tütünleri:

Brezilya en ziyade Almanya ve Avusturyaya, aşağı kaliteli fakat ucuz pek çok yaprak gönderir. Lezzeti ve kokusu sert olan bu tütünler diğer tütünlere karıştırmaya yarar.

Meksikadan ise ikinci derecede yaprak sigarası yapmaya yarayan tütünler çıkar.

Avrupa memleketlerindeki tütün istihsalâtı ise - Balkan memleketleri müstesna - ancak istihlakâtı mahalliye içindir.

Yunan tütünleir:

Şarkî akdeniz havzası tütüncülüğü, cihan tütün âleminde « Türk tütünü » diye tanılır. Bu mıntakanın tütüncülüğü noktai nazarından ehemmiyeti kemiyet itibârile değil fakat keyfiyet itibariledir. Filhakika Türk tütünleri cihanın en nefis, ve hiç bir tütün müstehliki memleketin talepten vareste kalmayacağı tütünleridir. Türk tütüncülüğünün her hususta merkezi sikleti ise aşikâr bir şeydir ki, Türkiyedir.

Bulgaristan ve Yunanistan ancak 1912 harbinden sonra tütüncü memleketler haline gelebildiler. Şimdi vaziyet şöyledir:

Umumî ihracatları yekûnuna nazaran tütün ihracatları kıymeti.

	Türkiyede	Yunanistanda	Bulgaristanda
1923	% 24.19	% 77.80	% 30.70
1924	% 29.30	% 51.10	% 37.80
1925	% 31.40	% 49.80	% 41.30
1926	% 55.00	% 56.70	% 38.50
1927	% 27.70	% 59.00	% 30.40

1912 - 1913 Balkan harbinden evvel Yunanistanın eyi tütün yetiştirmek hususunda hiç bir mevkii yoktu. Fakat bu harp neticesinde Makedonya ve Garbî Trakyanın Yunanlılara intikali ve İzmir mağlubiyeti üzerine Samson v Bafra havalisi rumlarının mübadele dolayisile bu havaliye yerleştirilmesi Yunanistanın tütün işlerinde nisbî bir küşayış temin etmiştir.

Filhakika Selanik, Siroz, Zihne, Drama, Persican, Kavala, İskeçe, haval si tütünlerinin, Türklerin iki asırlık bir himmeti neticesinde iktisabettiği şöhret Yunanlılar tarafından şimdi istismar edilmektedir. Son zamanlarda adalarda da tütün zeriyyatına çalışılmaktadır.

Türkiye tütünleri:

Türk tütüncülüğünün eski bir mazisi vardır:

Tarihî rivayetlere nazaran tütünün Avrupada ilk ziraati 1518 tarihinde çiçek bahçelerinde başlamış, 1560 tarihinden sonra her tarafa yayılmış, Türkiyede ilk ziraati de milâdî 1601 ve hicrî 1010 tarihinde vukua gelmiştir. Bidayette istimali uzun zaman menedilen tütünden nihayet Sultan Süleyman zamanında resim alınmağa başlamış ve istimaline müsaade edilmiştir. Türkiyede ilk defa tütün ekilen yerlerin Rumelide Yenice ve Kırcaali, Anadoluda da Selçok-Ayaslog kazaları olduğu anlaşıyor. Sultan Aziz zamanında ve 1278 tarihinde ilk defa emaneten idare olunmak üzere "inhisârı dühan," emaneti

tesis edilmiş, ve 1289 senesinde ise muayyen mahallerde tütün işletmek hakkı iki bankere verilmiştir. 26/ şubat / 1341 - de faaliyeti hitam bulan reji idaresinin mebdei faaliyeti 1300 tarihidir.

Tütün üzerinde 1925 devlet inhisarının teessüsünden evvel tütün işinin memleketimizde geçirdiği idarî safahât tarihen şöyle tesbit olunmuştur.

1 — 89 sene memnuiyet devri 1010-1099 hicrî.

2 — 3 sene emaneten resmî gümrük usulü 1099-1102

3 — 176 sene iltizamen resmî gümrük 1102-1278

4 — 12 sene mülhakatta emaneten idare, İstanbulda inhisar 1278-1290

5 — 10 sene bandrol 1290-1300

6 — Reji idaresi 1300-1341

7 — 1341-1925 den itibaren Devlet inhisarı.

Bu hesaba göre tütünün memleketimize idhalinden şimdiye kadar 330 sene kadar geçmiş oluyor. Türkiyede tütün ilk defa Rumelide ekilmeğe başlanmış, oradan diğer mahallere yayılmıştır.

Elli, altmış sene evvele gelinceye kadar, şimdi en büyük tütün mıntakamız olan İzmir havalisinde tütün zeriyaı mahdud bir halde idi. 1880 senei miladîsinden sonra Rusların İzmir tütünlerine rağbeti, bu havalide tütün ziraatını artırdı. (1) Halihazırda tütün Türkiyenin bir kısım arazisinde ekilir. Kemiyet ve keyfiyet noktai nazarından başlıca üç mühim mıntaka seçilebilir.

1 — Başlıca merkezleri Samsun, Bafra, Trabzon, Polathane, Alaçam, Sinop ve saire olmak üzere Karadeniz mıntakası

2 — Başlıca merkezleri Seyyidiköy, Gavurköy, Ödemiş, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Foça, Urla, Çeşme, Karaburun; Söke, Milas, Muğla, Felahiye, Tire, Manisa, Kasaba, Bergama, Denizli olmak üzere İzmir mıntakası.

3 — Bursa, İzmit, Hendek, düzce, Geyve, Akhisar, Balıkesir, Trakyaı havi olmak üzere Marmara mıntakası.

Bundan başka Artivin gibi, yahut senevî rekoltası bazan dört beş milyon kiloya varan Taşova gibi dahilî mıntakalar da vardır.

İstihsalat noktai nazarından muhtelif tütün mıntakalarımızın son 1930 senesi istihsali şöyle telhis olunabilir:

İzmir	23,000,000	Kilogram
Bursa	3,000,000	»
Edirne	2,000,000	»
İstanbul, İzmit	2,000,000	»
Hendek	1,000,000	»
Düzce	15,000,000	»
Günan	1,000,000	»
Taşova mıntakası	3,000,000	»
Samsun	7,000,000	»
Trabzün, Artvin	25,000,000	»

[1] Türkiyede Tütünün tarihine ait bu satırlar İzmir Ticaret Odası neşriyatından -İhracat maddelerimiz isimli broşürden alınmıştır,

Bu mintakalarda yetişen tütünler arasında evsaf itibarile mühim farklar bulunur.

Samsun - Bafra:

Bu havali 8,000,000 kiloya kadar tütün verebilir. Samsun, Bafra tütünleri evsaf itibarile en iyi tütünlerimizi teşkil eder ve her zaman en müsait şartlarla alıcı bulabilirler, yeni mübadillerin işleme şekilleri üstünde yaptıklarını söyledikleri değişikliklere bir tecrübe olarak tehammül etmek bir zaman sonra alınacak neticelere göre kat'î hükümlere gelmek zarureti aşikârdır.

İzmir tütünleri:

İzmir mintakası tütünleri fazla kokusu, yavaş içimi ve açık rengi ile bütün dünyaca en maruf bir tütündür. Bunlar üç şekilde imal edilir.

1 — inci şekil: Öteden beri İzmir tütünlerinin kısmı azamı kalıp denilen şekilde dizi halinde ipi ile beraber balya yapılmaktadır.

2 — inci şekil: Tonga. Bu şekil son senelerde taammüm etmekte ve halen İzmir tütünlerinin bir kısmı mühimmi bu şekilde tüccar tarafından imal edilmektedir. Bunda tütünler diziden sıyrılarak yaprak yaprak tefrik ve tasnif edilmekte ve tasnif olunmuş yapraklar veya harman halinde balya yapılmaktadır.

3 — üncü şekil: Basma. Evvelce Tire, Ödemiş, Bayındır, Buca tütünleri basma denilen yani yaprakları üst üste koyarak pastal yapılmakta idi. Tüccarlar bunu aldığıında sıra şekline koymakta idi. Bilahara basma imalâtı yalnız Ödemiş ve pek az miktarda kalmıştır. Zürra umumiyetle tütünleri kalıp halinde tüccara satar.

Trabzan tütünleri:

Bu tütünün yaprakları büyük ve alestikî olduğundan daha fena ve daha mukavemetsiz tütünlere karıştırılmağa yarar.

İzmit ve havalisi tütünleri:

Hendek tütünü Trabzon tütününe pek müşabih ise de evsafça aralarında fark vardır. Düzce tütünü İzmit tütünlerinin nisbeten en eyisidir. Bafra tütününe benzer, onun yerine kullanılabilir. Yaprığı ince ve uzundur.

Cihan tütüncülüğünde pek mühim ve her cinsi bir başka vasf ile mütemayiz bulunan tütünlerimiz hakkında, kısa bir kaç satırla malumat verilmesi bittabi kabil değildir. Bunun için yalnız bir kaç sahife veya kitap yazmak değil, müteaddit tetkik enstitüleri meydana getirmek, hiç şüphesiz mahalline masruf bir zahmet olur.

Sözümüzü bitirirken şunu da kaydetmek lâzımdır ki, Rum mübadillerinin memleketten çekilmesinden sonra, Türkiyede tütüncülüğün öleceği hakkında bir zaman Avrupada çok tekrar olunan iddia yalnız tahakkuk etmemekle kalmamış, bilakis tamamen aksi bir vaziyet tecelli etmiştir. Bu gün Türk tütüncülüğü, bütün Osmanlı imperatorluğu tarihinde görülemeyen bir vüsat ve ehemmiyet iktisap etmiştir. Metinde verdiğimiz büyük istatistik tablosundan bu hakikat aşikâr bir surette görülür.

Mamafih tütüncülükteki mesaimizi milletçe bitirmiş değil, ona ancak yeni başlamış bulunuyoruz.

Tütüncülük demek, yalnız çok tütün yetiştirmek demek değildir. Tütün zamanın en asıl metarı oldu. Evsafı düşük, karışık, ve işlenmesi perişan tütünlerin artık satımı beklenmemelidir Cihan ancak iyi tütünler istiyor. Kalitesi iyi ve maliyet fiatı ucuz tütün için her buhrana rağmen korkacak bir şey yoktur.

Tütüncülüğümüzde bir dönüm noktasındayız. Kemiyeti ikinci plâna atmak ve keyfiyeti, hiç bir devrin ve hiç bir memleketin vasıl olamadığı bir mükemmeliyet derecesine isal etmek mecburiyetindeyiz. Türk topraklarının emsalsiz kabiliyeti ve Türk tütün müstahsilinin emsalsiz ve an'anevî ihtisası bu işte muvaffakiyetimizi temin edebilir. Bunlar haricinde muhtaç olduğumuz şeyler yalnız:

Cihan piyasasının taleplerine ve ihtiyaçlarına uygun, sistemli ve teşkilâtlı çalışmaktır.

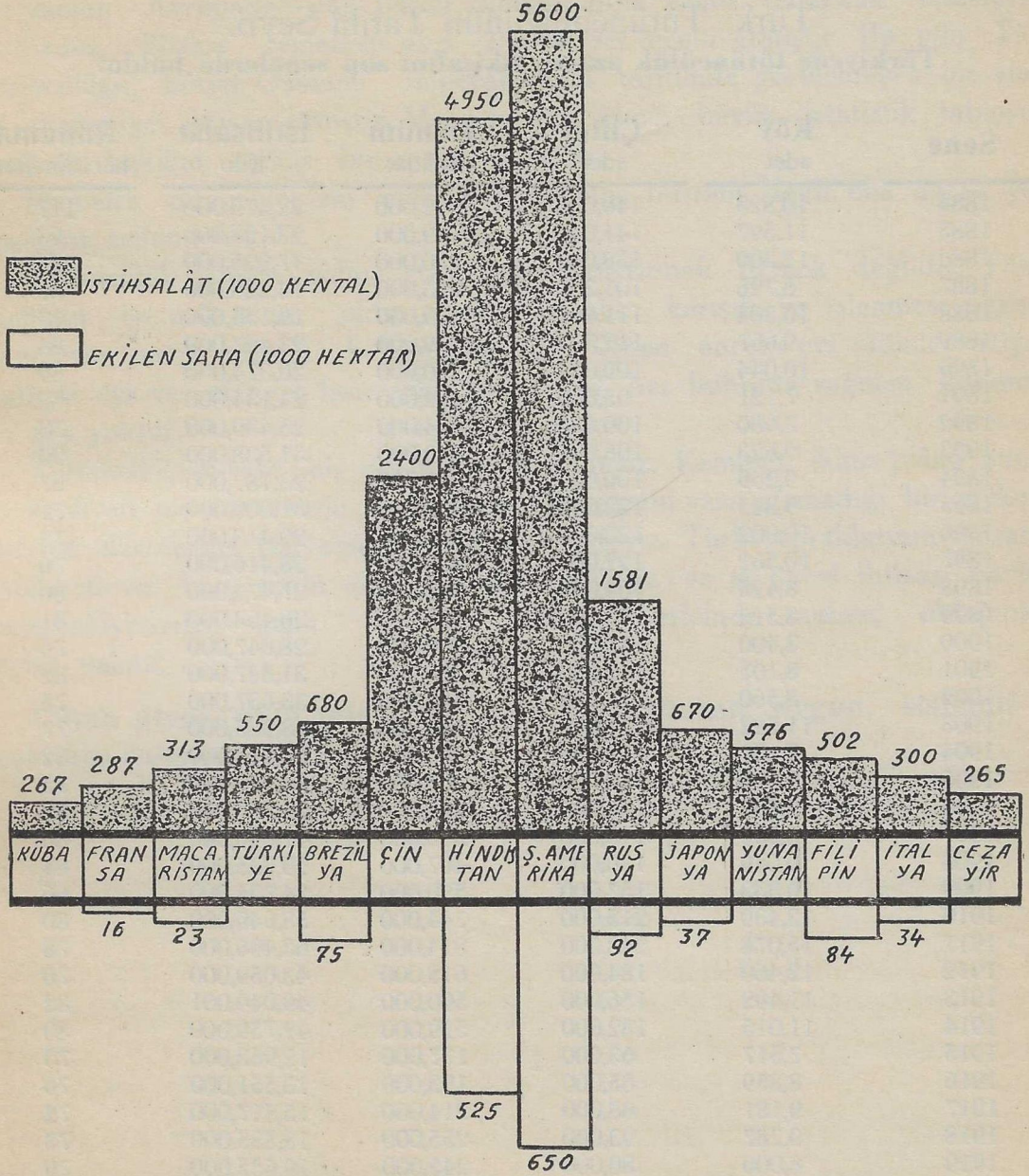
Türkiyede Tütün

Türk Tütüncülüğünün Tarihî Seyri.

Türkiyede tütüncülük azamî inkişafını son senelerde buldu.

Sene	Köy adet	Çiftçi adet	Dönüm Mikdar	İstihsalât Kilo	Randman her dönümden
1884	10,823	140,000	192,000	22,479,000	117
1885	11,527	141,000	249,000	23,198,000	93
1886	12,309	138,000	250,000	17,225,000	69
1887	8,726	101,302	213,000	14,228,000	67
1888	10,304	111,000	249,000	19,155,000	77
1889	9,667	112,328	279,000	23,467,000	84
1890	10,044	109,034	290,000	20,374,000	69
1891	7,121	95,000	292,000	24,134,000	63
1892	7,680	100,684	324,000	25,439,000	78
1893	9,623	106,000	349,000	31,538,000	90
1894	9,269	109,000	346,000	23,187,000	67
1895	9,825	123,000	438,000	31,009,000	71
1896	10,002	123,000	407,000	29,418,000	72
1897	10,562	122,000	373,000	28,416,000	76
1898	8,425	104,000	342,000	27,472,000	80
1899	8,512	102,000	326,000	26,463,000	81
1900	8,400	111,000	370,000	28,047,000	76
1901	8,105	112,000	386,000	31,827,000	82
1902	8,560	117,000	444,000	33,637,000	75
1903	11,522	171,000	632,000	48,985,000	77
1904	9,101	119,132	399,000	24,218,000	82
1905	9,579	132,000	463,000	34,178,000	75
1906	9,488	136,000	496,000	38,755,000	78
1907	6,151	140,000	525,000	41,820,000	80
1908	9,049	130,000	467,000	29,035,000	84
1909	10,333	157,000	520,000	34,734,000	66
1910	13,439	213,000	744,000	58,649,000	80
1911	15,078	243,000	814,000	63,496,000	78
1912	12,460	184,000	618,000	43,059,000	70
1913	11,492	156,000	590,000	49,049,001	82
1914	11,015	132,000	529,000	42,759,000	80
1915	7,517	63,000	177,000	12,963,000	73
1916	8,359	65,000	193,000	13,551,000	70
1917	9,181	68,000	214,000	15,517,000	72
1918	9,737	93,000	255,000	18,535,000	73
1919	8,000	80,000	245,000	19,655,000	79
1920	7,297	100,000	361,000	29,241,000	81
1921	7,185	80,000	228,000	15,579,000	68
1922	9,500	102,000	275,000	20,544,000	75
1923	12,108	125,000	351,000	26,090,000	74
1924	13,933	173,000	644,000	51,059,000	81
1925	11,331	185,000	659,450	56,862,000	79
1926	9,299	169,000	737,000	54,887,000	78
1927	8,484	174,000	853,991	69,398,000	78
1928	4,478	101,000	653,000	43,368,000	66
1929	—	—	—	42,000,000	—

Dünya tütüncülüğünde Türkiyenin mevkii

PAMUK

**Yalnız Pamukçuluk Türkiyeyi
zengin edebilir!**

Pamuk:

Pamuğun hakikî menşei meçhûldür. Ancak bilinebilen kayıtlara göre, bu nebatın evvela Hindistanda yetiştirildiği ve diğer memleketlere Hindistandan yayıldığı anlaşılmaktadır. Binaenaleyh, İpeğin ilk vatanı Çin olduğu gibi Pamuğun ilk vatanı Hindistandır denilebilir.

Müverrih “ Heredot „ pamuğu Hindistanda yetişen yabancı bir nebat olarak anlatır ve buna « Yün ağacı » ismini verir. Eski hintlilerin dinî kitaplarında da muhtelif vesilelerle pamuktan bahsedilmekte imiş.

Pamuğun Hindistandan evvela Çine, Japonyaya, bilahere tûranî istilalar tesirile garbî Asyaya intişar etmiş olduğu zannolunuyor. Mamafih bu intişar hattı hakkında kat’î bir şey bilinmemektedir. Hattâ mîlattan bir çok asırlar evvel Mısırdaki pamuk zeriyesi yapıldığı ve pamuk mensucatu kullanıldığına göre, pamuğun tarihi intişarı hakkındaki hakikat ihtimal daha başka türlüdür. Yalnız Avrupaya pamuğun Arap istilalarından sonra girdiği anlaşıyor.

Mamafih tarihî menşei ve intişar hattı ne olursa olsun pamuğun bu gün hakikî vatanı Amerikadır:

1910- da Amerikada istihsal olunan pamuğun kıymeti, Amerikanın diğer bütün istihsalatı ziraiyesinin kıymetlerinden fazla idi.

Filhakika pamuk, bu günkü beynelmilel istihsalatı ziraiye âleminin rakipsiz bir kıralıçesidir. Pamuğun gerek sahası, gerek istihsalatı, gerek kıymeti umumiyesi gün geçtikçe artmaktadır. Bu artışın nerelere kadar varabileceğini kestirmek âdetâ kabil değildir.

Çünkü bir neşç metai olan pamuğa her gün yeni yeni istihlâk sahaları açılmaktadır. Barut sanayiinden sonra şimdi tayyarecilikte de mühim miktarda pamuk istihlâk edilmektedir.

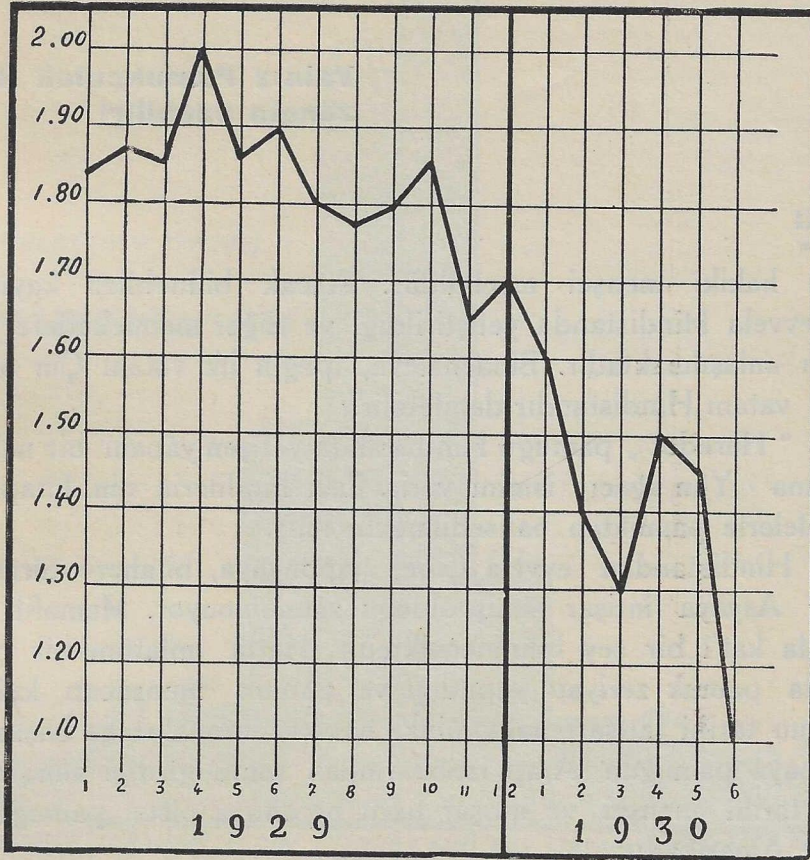
Hulâsa pamuk, beşerin buğdaydan sonra muhtaç olduğu en mühim maddedir.

Son senelerde pamuk sarfiyatında darlıklar müşahade edildiği, hele son aylarda bu darlığın tam bir buhran halini aldığı malûmdur. Bu noktai nazardan, meselâ aşağıdaki grafik pamuk işinin istikbali hakkında yeknazarda insana bedbinlik verebilir.

Son 81 ay zarfında pamuk fiyatları "NewYork,,

Mark

Klg.

Pamuk fiyatlarının son bir buçuk senelik seyri fiivaki çok gayri müsaittir. Fakat bu seyir, hiç bir zaman, insanların pamuk istihlâk kabiliyetlerinin son haddine geldiğine delâlet etmez: Son senelerin fiyat sukutları, beynelmilel mübadele işinde, harp sonu iktisadiyatının doğurduğu intizamsızlıkların; bir tabir ile, istihsal ve mübadele anarşisinin tabiî bir neticesidir. Vakıa pamuk satımında darlık vardır. Fakat insanlar artık tamamen giyinmiş ve pamuk istihsal kabiliyeti son haddine gelmiş değildir:

Dünya pamukçuluğu:

Amerika Ziraat nezareti tarafından neşrolunan bir istatistiğe göre, yer yüzünde mevcut ve bir buçuk milyar tahminolunan insan nüfusundan ancak «50,000,000»u iyi giyinmiş, «150,000,000,,u yarı giyinik, mütebakisi ise henüz çıplak gibi bir haldedir. Bütün yer yüzündeki insanları giydirebilmek için senevî «42,000,000» balya pamuğa ihtiyaç vardır: Halbuki cihanın bütün pamuk istihsalâtı şimdi ancak «23,000,000 balya etrafındadır:

Binaenaleyh dünya pamuk ihtiyacının gittikçe genişlemesi mukadderdir denilebilir. Esasen istihsalât, her şeye rağmen, mütemadiyen artmaktadır.

Cihan Pamuk İstihsalâtı

Seneler	Ton
1780	200.000
1860	1.100.000
1900	3.000.000
1905	4.500.000
1923	4.000.000

Halihazırda bütün dünya istihsalâtının $\frac{3}{5}$ ini Müttehidei Amerika, $\frac{1}{5}$ ini cenubî Amerika ve Hindistan $\frac{1}{10}$ unu Mısır, mütebakisini diğer memleketler veriyor.

En iyi cins pamuğu Mısır vermektedir. Mısır pamukları kuvvetli rekabetlere rağmen, cinslerinin hususiyetleri dolayısıyla dâima müşteri bulmaktadırlar. Hindistan pamuğu ise evsafından ziyade mikdarının çokluğu ile piyasalarda mevki tutar. Mamafih dünya pamuk piyasasının nazımı hiç şüphesiz Amerikadır.

Amerikada pamuk bundan tam üç asır evvel ekilmiş ve ilk pamuk zeriyaı 1621 de Virjinyada başlamış, oradan tedricî surette, Şimalî Karolin, Cenubî Karolin, Jüjya eyaletlerine doğru tevessu ederek nihayet cenup kısmında bulunan 18 eyaletin hepsine yayılmıştır. Bu eyaletlere şimdi "Cotton Belt = Pamuk kuşağı," ismi veriliyor.

Amerikanın pamuk ihracatçılığı 18 - inci asrın ortalarında başladı ve ilk pamuk mahsulü 1751 senesinde İngiltereye sevkolundu. 1792-de çırcır makinasının Amerikada ihtiraidan sonra istihsalât ve ihracât fevkal'ade tevessü etmiş, 1790 senesinde 3000 balya olan pamuk istihsali 1902 de 11,000,000 balya olmuştur. Amerikanın pamuk istihsal kabiliyetinin senevî 25,000,000 balyaya yükseltilebileceği tahmin olunmaktadır.

Bir asır evvel Amerikadan gayri memleketlerde pamuk ziraâtı ehemmiyetsiz bir halde idi. Ancak 1860 senelerinde Amerikada esaretin ilgası üzerine pamuk istihsalinin durması, Hindistanda Mısır ve Türkiyede pamukçuluğun birden inkişafına meydan vermiştir. Mamafih Hindistanın bütün mesaiye rağmen istihsali 3,000,000 balyayı aşamadığı halde Mısırdaki esaretin ilgasından sonra istihsalat 650,000 balyadan 1,187,000 balyaya yükselmiş ve bu pamuklar evsaf itibarile birinci mevkii işgal etmiştir.

Son dört senedenberi, Sudandaki bir kısım arazinin, azîm fedakârlıklarla sulanması sayesinde mısır pamukçuluğu bir misli daha ittisa imkânını kazanmıştır.

Muhtelif cinslerden dünya fabrikalarının sarfiyatı yekûnu şöyledir:

	1924 - 925	925 - 926	926 - 927	927 - 928	928 - 929
Amerika pamuğu	2,646	2,740	3,149	3,075	3,009
Hindistan »	826	834	778	677	775
Mısır »	282	267	292	278	287
Diğer memleketler	707	809	777	929	926

(Rakamlar 1000 tondur.)

Türkiyede pamukculuk:

İlk mühim pamuk partisi «1896»da Liverpool piyasasına arz edildi. Bizde de pamukçuluğun ittisanda Amerikada esaretin ilgası tesirler yaptı. Ancak muhtelif sebeplerle Türk pamukçuluğu layık olduğu inkişaf haddine yaklaşamadı. Filhakika, yapılan müteaddit tetkiklere ve muhtelif ecnebî mütehassıslarının teyitlerine göre, Türkiye baştanbaşa bir pamuk vatani olabilir:

Türkiyede ziraat yapılan her yerde pamuk yetiştirmek kabildir denilebilir. İhzari malûmat, Sakarya vadisinin Türk pamukçulugunun istikbalinde mühim bir rolü olacağını gösteriyor. Bundan başka, Diyarıbekir, Elaziz vilâyetleri, Fırat vadisi, v. s. feyizli bir pamukçuluğun icabettirdiği bütün şartları ihtiva ettikleri halde henüz işlenmemiş halde duruyorlar.

Kaldı ki, yalnız Adana havzası bile bizi dünya piyasasında lâyıkile temsile kâfidir:

Müsait senelerde Mısırda pamuk yüzünden tam «600,000,000» Türk lirası giriyor. (1)

Halbuki yalnız Adana havzasının Mısırda tekabül etmesi, hatta onu geçmesi imkânı vardır. Yapılan ciddî ve müspet hesabata nazaran (2) Adana havza sının toprak genişliği 41,000 K. M² yahut 45,000,000 dönümdür. Bundan 26,400,000 dönümünden de 17,600,000 dönümünün pamuk ziraatına kabil olduğu anlaşılmıştır. 17,000,000 dönüm, 1,600,000 hektar eder.

Bir yere iki senede bir pamuk ekildiğine göre, elinizde pamuk ziraatına salih 8,800,000 dönüm, yahut 800,000 hektar arazi var demektir. Mısırdaki pamuk ekilen saha ise ancak 400,000 ile 700,000 hektar arasında değişir.

Adanada hektar başına vasatî 250 kilo pamuk istihsal edileceğine nazaran senevî 800.000 ton mahsul almak mümkündür. Bu da her balya 200 kilo itibarile 1,000,000 balya eder. Bu mikdar ziraat usullerinin basit islahlarla 1,500,000 balyaya yaklaştırılabilir.

İzmir, Sakarya boyu, Trakya, Hüdavendigâr, Diyarıbekir, Sivas, Trabzon, Malatya, Konya, Elaziz, Eskişehir, Antalya, Urfa, İzmit, İçel, Karahisar, Çanakkale, Kütahya, Karasi, Maraş, Menteşe, Gazi Ayıntap, Nigde gibi pamuk ziraatına derece derece elverişli sahaların lâyıkile işlenebilmesile bu miktarın 3,000,000 balyaya çıkarılabilmesi kuvvetle tahmin olunabilir.

3.000.000 balya pamuk demek tam 600.000.000 Türk lirası demektir.

Bu gayenin velevki kısmen tahakkuku halinde memleketimizde vukua gelecek muazzam iktisadî refah ve inkılabı tasvire hacet yoktur.

Ancak pamukçuluk demek; çok pamuk yetiştirmek demek değildir. Bu işin bir taraftan bize muhtaç olduğumuz pamuğu temin etmek noktai nazarın-

(1) Mısırdaki pamuk Ziraatı - Muharriri Vahit Fikri Bey 1341. Matbaai amire.

(2) 1925 senesi Adana pamuk kongresi notları.

dan millî, diğer taraftan memleketimize yeni kıymetler getirecek bir ihracat emtiası olmak itibarile beynelmilel olmak üzere iki vechesi vardır. Binaenaleyh tahminlerimizi yalnız millî endişelere değil, beynelmilel piyasaların talep ve ihtiyaçlarına da intibak ettirmek mecburiyetindeyiz. Aksi halde bilahere pamuk sahalarını tahdit etmek mecburiyeti tahassul edebilir.

Binaenaleyh pamukçulukta millî şiarımız, yalnız "Çok,, değil, "Çok, Ucuz ve Eyi mal,, yetiştirmek olmalıdır.

Ucuz ve Eyi mal için müşteri bulamamak tehlikesi yoktur. Fakat bu günkü pamukçuluğumuzu bu noktai nazardan rasyonel ve matluba elverişli telakki etmek mümkün değildir. Prof. Markusun mahallinde yaptığı tetkike göre, bu günkü şekliyle Adanada yapılan pamukçuluğun beher dönümünden makine ile yapılan ziraatte 177, hayvanla yapılan ziraatta yalnız 7 kuruş safî kâr kalmaktadır. Fiatların mütemadiyen oynadığı bu nazik zamanlarda bu ehemmiyetsiz terakümlerle pamukçuluğumuzu devam ve tekâmül ettirmemiz bittabî varit bile değildir.

Binaenaleyh pamukçuluğumuzu ıslah etmek, ucuz, temiz, çok mal çıkarmak, satışlarımızı asrileştirmek ve teşkilatlandırmak mecburiyetindeyiz.

Bu suretle hareket edersek Türkiye yalnız pamuk yüzünden bile zengin olabilir:

Pamuklarımızın evsafı ve mukayesesi:

Türkiyede en mühim pamuk sahaları evvela Adana sonra İzmirdir. Harpten evvel bu iki sahanın normal istihsal siası şöyle idi:

Adana 120.000 Balya İzmir 30.000 Balya

Bu sahalarda ekilen pamuğun % 80 - ini teşkil eden « yerli » cinsi « Hersebaum » tohum itibârile Hindistan zümresine mensuptur. Mütebâkî kısmı Amerikanın Opland « Hirsotum » cinsi teşkil eder.

Pamuğun ticarî evsafı bilhassa elyafının uzunluğu ile teayyün ediyor. Bundan sonra renk, mukavemet, rutubet, v.s. gelmektedir. Türkiyede en uzun lifli pamukları bilhassa Amerikan cinsinden alıyoruz. Amerikan cinsi pamukların da elyafı muhtelif memleketlerde şu şekilde düşüyor:

Muhtelif memleketlerde Amerikan cinsi pamuk liflerinin uzunluğu:

<u>Memleketin ismi</u>	<u>Elyafın tülü</u>	
Müttahidei Amerika	25—28	milimetre
Meksika	25—28	»
Garbî Afrika	25—28	»
Türkiye	23—29	»
Suriye	23—28	»
Rusya	27	»
Brezilya	28—28	»
Hindistan	25	»

Bu cedvelden görülyörki, Türkiye pamuğu beynelmilel piyasada evsafı, pek alâ kendine bir mevki alabilir.

Mamafih millî pamuklarımızın evsafı memleketin muhtelif mıntakalarına nazaran büyük tahavvüller arzeder. Bu hususta bir fikir vermiş olmak için şu izahatı vermeyi muvafık bulduk:

Adana İane pamukları.

Elyafı - azamî 28 - 30 Mm. Vasatî 22 - 24 Mm.

Evsafı - İpek dokumlu, parlak, yumuşak özlü, kısa elyafı az, muntazam. 24 numaraya kadar iplik imaline salihdir.

Adana, Tarsus, Mersin yerli pamukları.

Elyafı - Azamî 24 - 26 Mm. Vasatî 18 - 19 Mm.

Evsafı - Kutrunun gayri muntazam olması, fazla kısa liflere malikiyeti, Özsüz. 16 numaraya kadar muntazam ipliğe yarar.

Ceyhan, Kozan, Maraş, Kilis pamukları:

Elyafı - Azamî 22 - 24 Mm. vasatî 17 - Mm.

Evsafı - Yerli pamuğunun aynı. 10 numaraya kadar ipliğe yarar.

İzmir pamukları.

Adana pamukları derecesinde ve hatta daha yüksek evsafa malik olup uzun elyafı, yumuşak, beyaz ve Adana pamuklarından daha mukavimdir.

Elyafı - Azamî 30 - 32 Mm, Vasatî 24 - 26 - Mm.

26 hatta 28 numaraya kadar iplik yapılabilir.

Sakarya, Balıkesir, Bursa pamukları.

Bütün Anadolu pamuklarına müreccah, mikdarı az, 28 numaraya kadar iplik imaline elverişlidir.

Hulâsa Türk pamukçuluğunun ticarî noktai nazarından ancak 30-40 senelik bir mazisi, fakat bütün delillere ve alâmetlere göre muazzam bir istikbali vardır.

İngiltere imperatorluğu Pamuk enstitüsü müdürü Profesör "V. Donstanın,, 1908 tarihli bir raporunda söylediği gibi:

"Cihanın pamuk istihsalatı müstakbelesinde Türkiyenin bir mevkii olcaktır.,,

Binaenaleyh pamukculuğa inanmak, onu genişletmek ve tanzim etmek lâzımdır. Pamukculuğun tanzimi demek :

A — Eyi ve mütecanis pamuk,

B — Ucuz maliyet fiyatı,

C — Beynelmilel kabule mazhar standart,

D — Teşkilâtli satış, demektir.

Türkiyede Pamuk

Yalnız pamukçuluk bile Türkiye'yi zengin edebilir

SENE	İZMİR mıntakası	ADANA mıntakası	
1896	—	2,000	
1905	—	45,000	
1906	—	50,000	
1907	—	56,000	
1908	—	64,000	
1909	—	76,000	
1910	—	45,000	Ermeni ihtilali münasebetile
1911	—	80,000	
1912	—	115,000	
1913	35,000	120,000	
1914	—	135,000	
1915	—	15,000	Umumi harp münasebetile tenakus
1916	—	10,000	
1917	—	10,000	
1918	—	15,000	
1919	—	—	Fransızlara nazaran «2000» balya
1920	—	—	Fransız işgali münasebetile meçhul.
1921	—	15,000	
1922	—	30,000	
1923	9,000	80,000	
1924	28,000	92,000	
1925	27,000	80,000	
1926	32,000	55,000	
1927	30,000	—	

Bugün (150,000) balya pamuk istihsalediyoruz.

Fakat (3,000,000) balya istihsaledebiliriz!

(3,000,000) balya pamuk, (600,000,000)

Türk lirası
demektir!

Adana havzasının mesahai sathiyesi (41,000) kilometro murabbai, yani 45,000,000 dönümdür. Bunun 26,400,000 dönümü ziraat edilebilir.

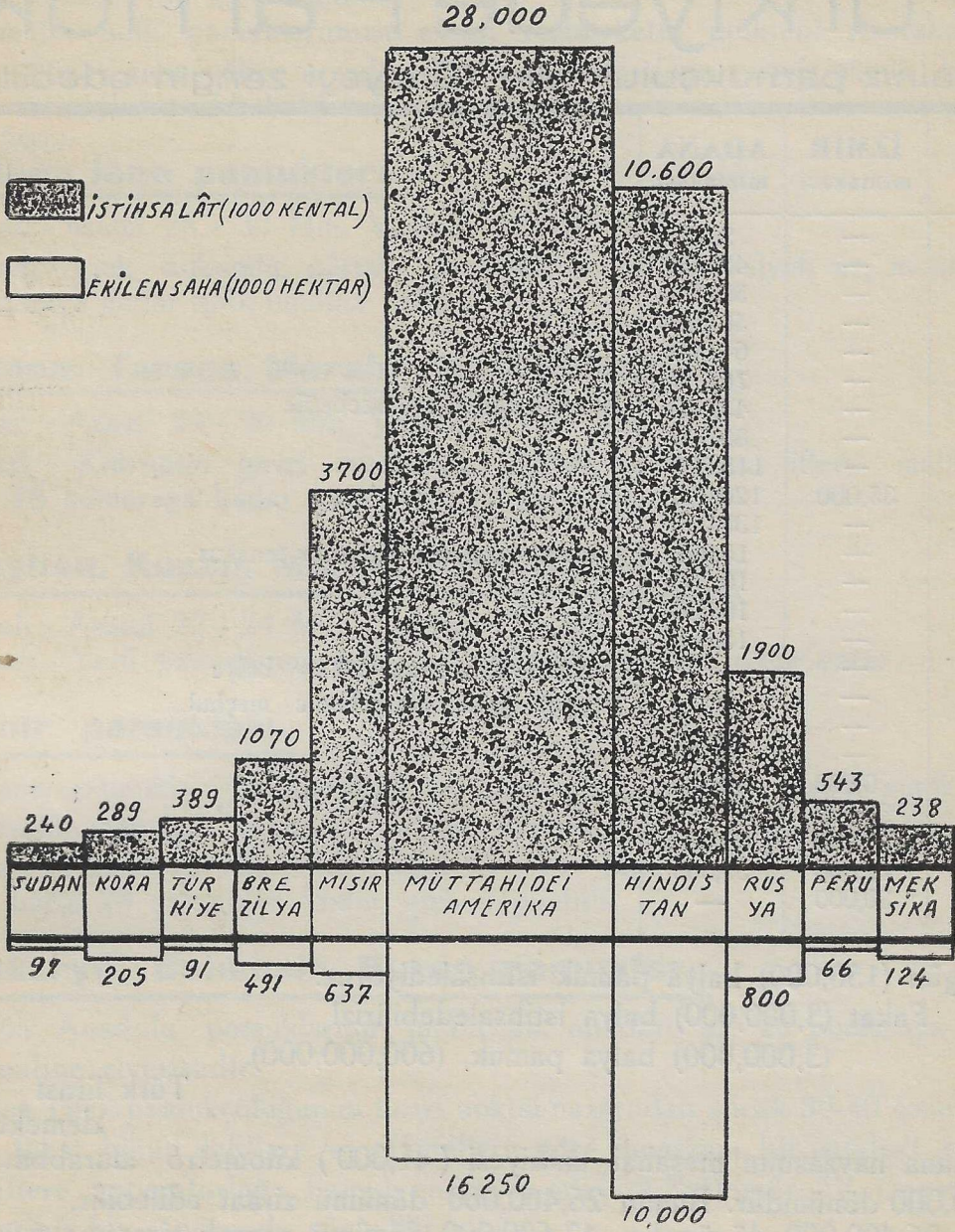
Bu 26,400,000 dönümden 17,600,000 dönümü pamuk ziraatına müsaittir. Bu da 1,600,000 hektar eder. Bu yere iki senede bir pamuk ekildiğine göre her sene (800,000) hektar pamuğa tahsis edilebilir.

Mısırdaki pamuk ekilen saha ise ancak (400-700,000) hektar arasındadır. Adanada hektar başına vasatı (250) kilo pamuk alındığına göre senevi (1,000,000) balya pamuk alınabilir.

İzmir, Sakarya boyu, Trakya, Marmara havzası ayrı ayrı birer Adana olabilir.

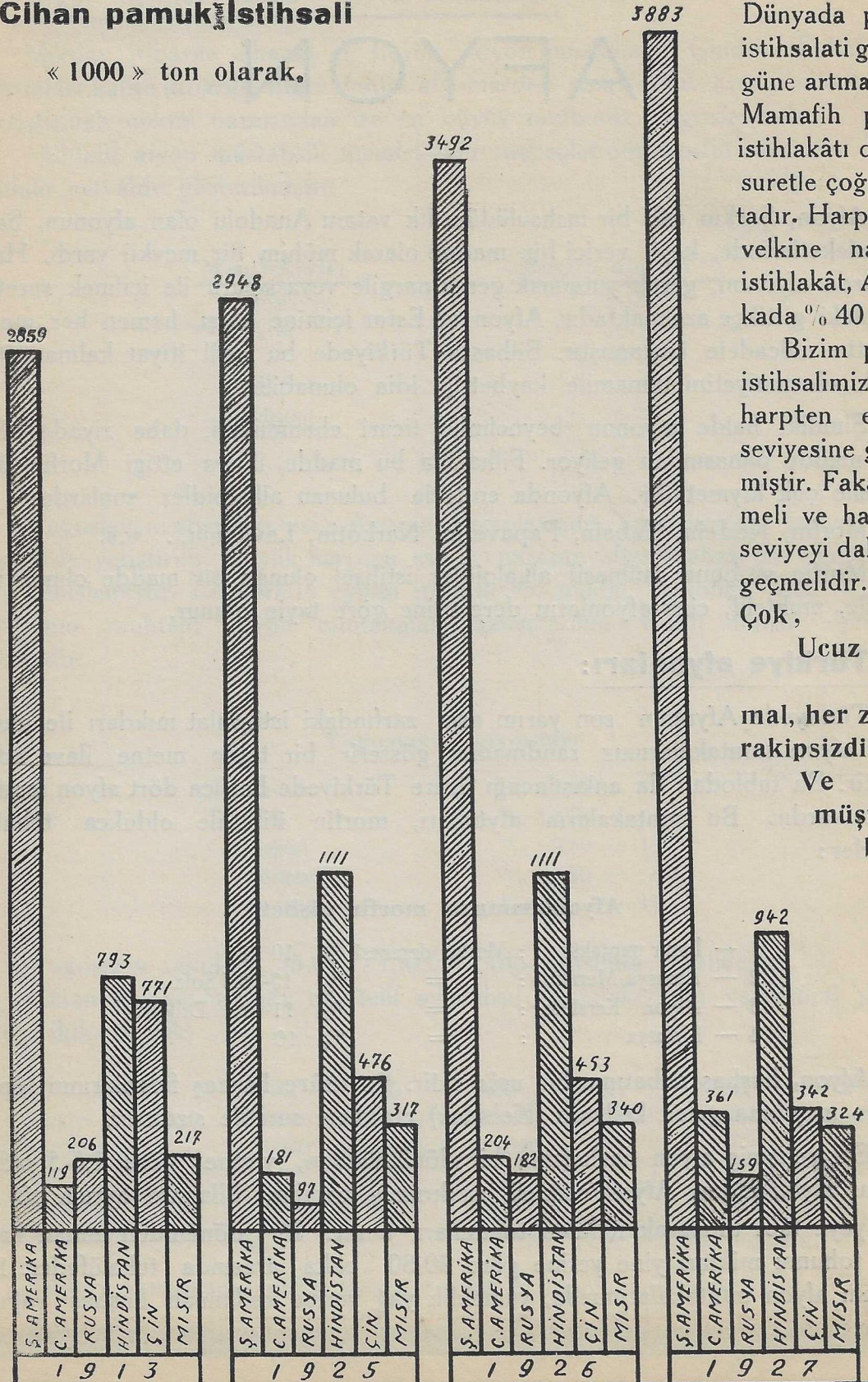
Yapılan ince hesaplar Türkiye'nin senevi (3,000,000) balya pamuk çıkara-
bileceğini göstermiştir.

Dünya Pamukçuluğu ve Türkiye

Cihan pamuk istihsalı

« 1000 » ton olarak.

Dünyada pamuk istihsalatı günden güne artmaktadır. Mamafih pamuk istihlakâtı da aynı suretle çoğalmaktadır. Harpten evvelkine nazaran istihlakât, Amerika'da % 40 arttı.

Bizim pamuk istihsalımız henüz harpten evvelki seviyesine gelmemiştir. Fakat gelmeli ve hatta bu seviyeyi daha çok geçmelidir.

Çok,
Ucuz,
Eyi,
mal, her zaman rakipsizdir.
Ve
müşteri bulur!

AFYON

Afyon, Şarkın eski bir mahsulüdür. İlk vatanı Anadolu olan afyonun, Şark memleketlerinde, keyif verici bir madde olarak mühim bir mevki vardı. Halihazırda afyonun, gerek yutulmak gerek nargile veya sigara ile içilmek suretile istihlaki gittikçe azalmaktadır. Afyon ve Esrar içimine karşı, hemen her memlekette mücadele başlamıştır. Bilhassa Türkiyede bu sefil itiyat kalmamıştır, artık ehemmiyetini tamamile kaybettiği idia olunabilir.

Şimdiki halde afyonun beynelmilel ticarî ehemmiyeti, daha ziyade tıbbî bir madde olmasından geliyor. Filhakika bu madde ihtiva ettiği Morfin dolayisile çok kıymetlidir. Afyonda en fazla bulunan alkaloidler şunlardır:

Morfin, Kodein, Tebain, Papaverin, Narkotin, Lavdanin... v.s.

Morfin ve buna mümasil alkaloidler istihsal olunan bir madde olmak itibarile, muhtelif, cins afyonların derecesine göre tayin olunur.

Türkiye afyonları:

Türkiyede Afyonun son yarım asır zarfındaki istihsalat miktardaki ile muhtelif afyon mıntakalarımız randmanını gösterir bir tablo metne ilave edilmiştir. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiyede başlıca dört afyon mıntakası vardır. Bu mıntakaların afyonları, morfin itibarile oldukça tehalüf ederler:

Afyonlarımızın morfin nisbeti

1 — İzmir mıntaksı	:	Morfin derecesi	%	10-11
2 — Amasya-Merzifon	:	=	%	13-13.5 Soft.
3 — Afyon Karahisar	:	=	%	11-12 Drogist.
4 — Malatya	:	=	%	10

Afyon, haşhaş nebatının bir usâresidir. Bu usâre haşhaş fidanlarının tepesinde meydana gelen kellenin (Kobalak) çizilmesi suretile sızdırılır.

Eyi yetişmiş afyon haşhaşının bir dönümünden, yerine göre 1,5-5 okka kadar afyon alınır. Afyon usâresi sızdırılmış kozalar, bilahare ayrıca bir amelîyeye tâbî tutularak içinden tohumları alınır. Bir dönümden alınan haşhaş tohumu miktarı yine yerine göre 20-80 okka arasında tehalüfeder. Bu tohum afyon mıntakalarımızda, yemeklik yağ yerine kullanılan haşhaş yağını verir.

Diger memleketlerdeki afyon istihsalatı :

Mikdar itibarile cihanın en büyük afyon müstahsili Çindir. Fakat Çin afyonları kalite itibarile, diger bütün afyonlardan sonra gelir. En eyi cins afyon yetiştirmek noktai nazarından ise en büyük rakibimiz Yugoslavyadır.

Muhtelif afyon müstahsili memleketler mahsulatının morfin derecesi aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

<u>Memleketler</u>	<u>Morfin nisbeti %</u>
Yugoslavya	% 8-14.5
Türkiye	% 10-14
İran	% 8-10
Mısır	% 6-8.5
Hindistan	% 6-7
Çin	% 3-7

Yugoslavya afyonları eski Avrupa Türkiyesinde Yugoslavyaya isabet eden yerlerde yetiştirilir. Büyük harpten evvele nazaran afyon sahası bir misli daha genişlemiştir. Cinslerinin eyiliği itibarile en mühim rakibimiz olan Yugoslavyanın muhtelif afyon mintakaları mahsulatının vasatî morfin derecesi şöyledir:

Yugoslavya afyonları

Kavadar	% 11.50 — 14
İştıp	% 10.50 — 13
Üsküp	% 9.50 — 12
Pürlepe	% 11.50 — 8
Koçana	% 8 — 11

Yugoslavya rekoltesi 35.000 - 150.000 kilo arasında tehalüfeder.

Cihan afyonculuğunda muhtelif müstahsıl memleketlerin vaziyetleri şöyledir : (kilo olarak)

	922	925	926	927	928	929
Türkiye	262.000	330.000	330.000	262.000	360.000	225.000
Yugoslavya	23.040	143.360	45.000	—	—	—
İran	—	746.000	—	—	—	—
Hindistan	—	1.283.800	826.600	—	—	—
Bulgaristan	—	—	4.000	5.200	—	—

(Türkiye rakamlarından madası Cemiyeti akvam neşriyatından alınmıştır.)

Türkiyede AFYON İstihsalatı
ve
AFYON mintakaları [1]

SENE	SANDIK	SENE	SANDIK [*]
1874	2400	1903	3500
1875	3600	1904	7250
1876	3250	1905	2900
1877	9500	1906	5000
1878	6000	1907	—
1879	4400	1908	10500
1880	2800	1909	3000
1881	11000	1910	7000
1882	5700	1911	10350
1883	5000	1912	6500
1884	3000	1913	4300
1885	7000	1914	4300
1886	7500	1915	3800
1887	2000	1916	4000
1888	7500	1917	4000
1889	5500	1918	4500
1890	6000	1919	4500
1891	7500	1920	3700
1892	5500	1921	3200
1893	2500	1922	3500
1894	4800	1923	2200
1895	8300	1924	3000
1896	5000	1925	4500
1897	6500	1926	4400
1898	3000	1927	3500
1899	6600	1928	4800
1900	8500	1929	3000
1901	6500	1930	5-6000
1902	3500		

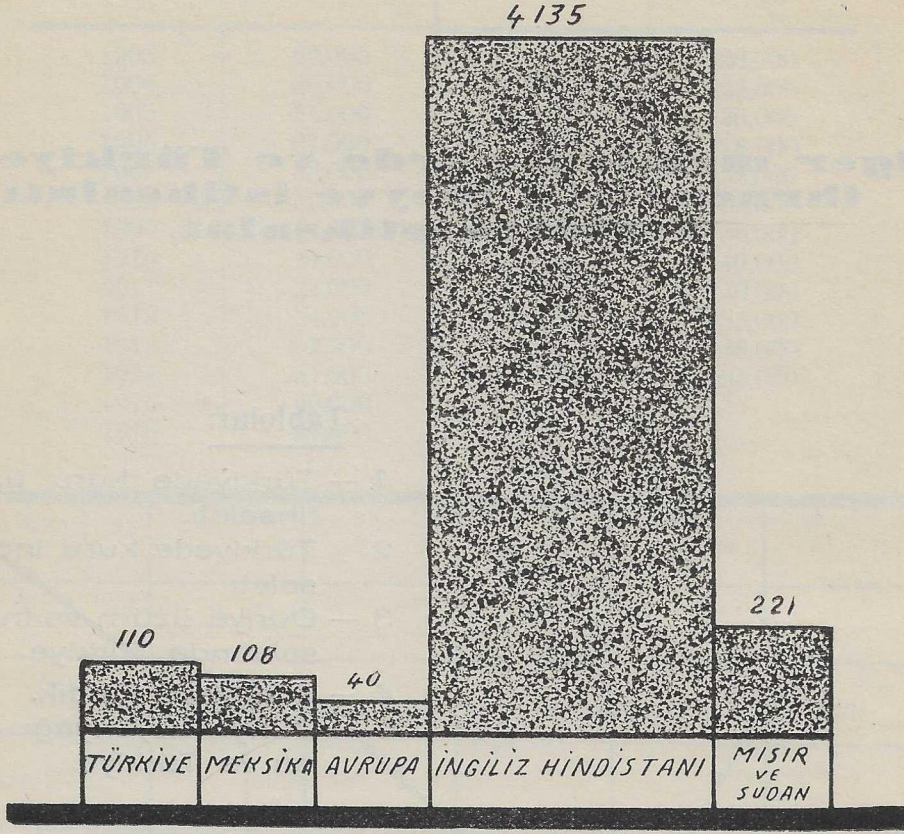
AFYON mintakaları: «927»

İsmi	İstihsalât	
A. Karahisar	266	Kental
Manisa	223	»
Kütahya	214	»
Burdur	102	»
İzmir	30	»
Denizli	83	»
Bursa	43	»
Kocaeli	49	»
Malatya	38	»

[1] Bu istatistik İstanbul Ticaret Odası mecmuasının "1924-7," nüshasında neşrolunmuştur.

[*] Bir sandık afyon 75 kilodur.

Cihan Susam İstihsalatı ve Türkiye
« 1000 » kental olarak

Türkiyede başlıca susam istihsal mıntakaları:

İsmi	Kental
Antalya	25,000
Balıkesir	10,550
Muğla	10,206
Edirne	9,450
Mersin	9,850
Adana	8,650
Cebelibereket	5,600
	79,306

Umum yekûna nispeti : % 71,9

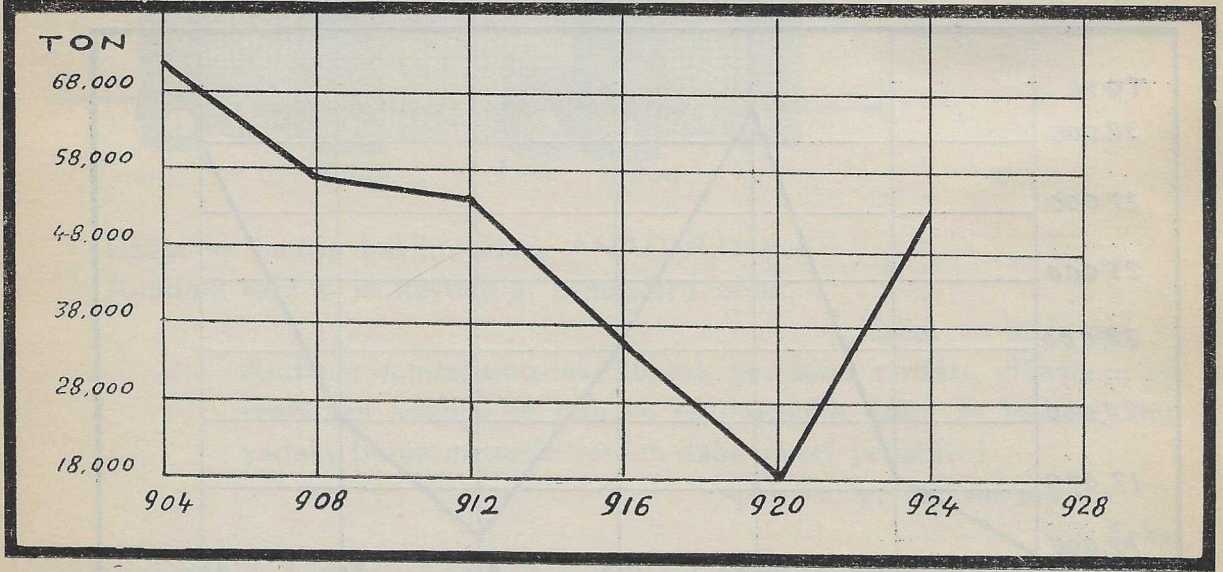
**Diger memleketlerde ve Türkiyede
ihracat için meyve istihsalatı
Zeriyat - istihsalat**

Tablolar:

- 1 — Türkiyede kuru üzüm istihsalatı.
- 2 — Türkiyede kuru incir istihsalatı
- 3 — Dünya zm ve incir istihsalatında Türkiye
- 4 — Türkiyede Fındık.
- 5 — Dünya zeytinyağı istihsalatı ve Türkiye.

Türkiyede Kuru üzüm İstihsalâtı

SENE	TON	SENE	TON
1903	69,000	1917	28,000
1904	36,000	1918	25,000
1905	54,000	1919	30,000
1906	27,000	1920	18,000
1907	43,000	1921	33,000
1908	57,000	1922	37,000
1909	54,000	1923	36,000
1910	44,000	1924	49,000
1911	22,000	1925	30,000
1912	54,000	1926	35,000
1913	62,000	1927	48,000
1914	51,000	1928	35,000
1915	40,000		
1916	34,000		

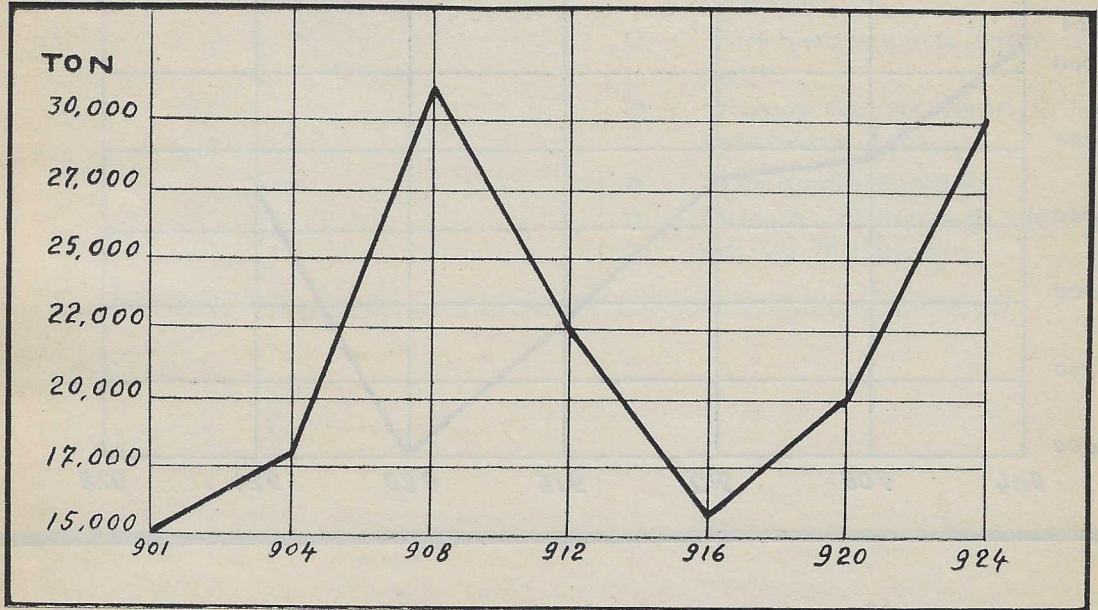

Kuru üzüm istihsal edilen mühim bağ mıntakaları

İsmi	Dönüm
İzmir	425,464
Manisa	274,450
Denizli	120,292
Aydın	49,250
Muğla	18,400

Türkiyede kuru incir istihsalatı

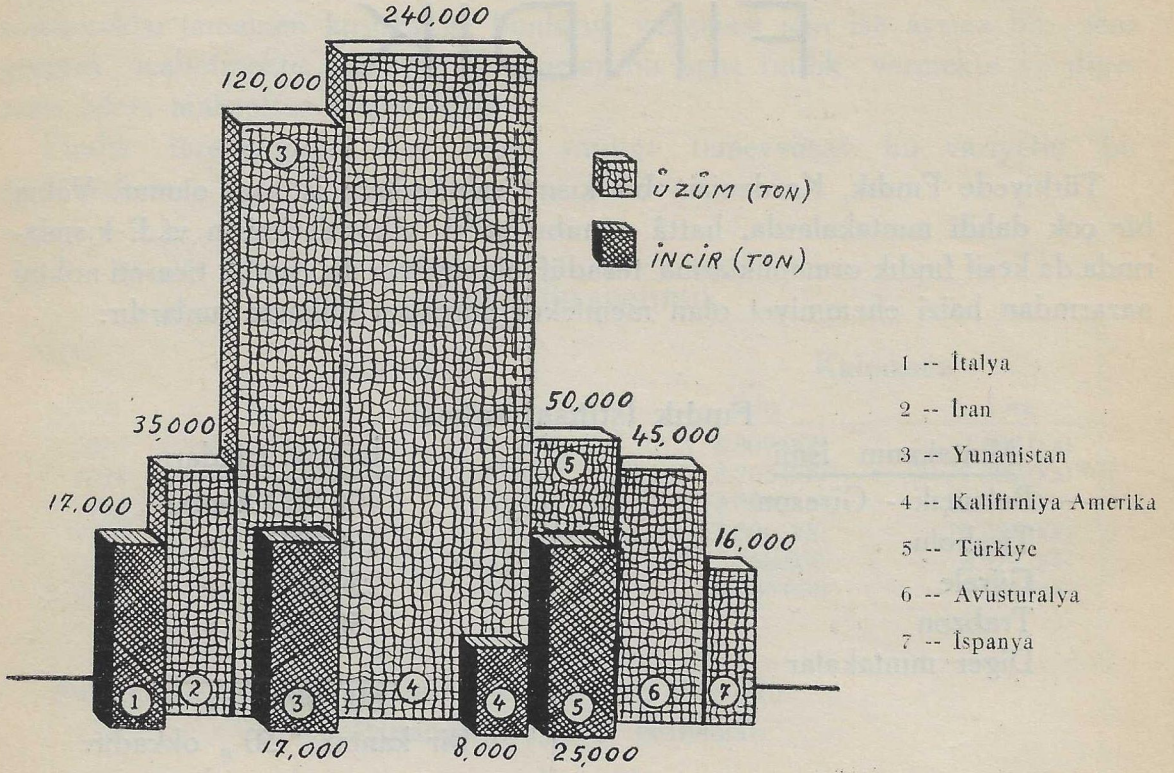
SENE	TON	SENE	TON
1901	15,070	1916	16,800
1902	12,100	1917	15,500
1903	19,429	1918	17,600
1904	17,688	1919	16,500
1905	23,034	1920	20,900
1906	24,376	1921	21,300
1907	25,300	1922	6,200
1908	42,900	1923	20,600
1909	22,000	1924	29,700
1910	28,292	1925	22,500
1911	20,680	1926	27,200
1912	22,660	1927	28,000
1913	20,900	1928	32,000
1914	17,600		
1915	15,400		

İncir İstihsal Mıntakaları

İsmi	Dönüm
Aydın	410,732
İzmir	54,703
Manisa	5,600
Muğla	18,870
Karasi	2,650
Çanakkale	1,420
Ayıntap	7,250

Dünya üzüm ve İncir istihsalatı ve memleketimiz

Üzüm ve İncirin hakikî vatanı ANADOLU dur.
Anadolu tarihin ilk kaydettiği zamanlardanberi,

üzüm ve incir verir :

Akdeniz mıntakamızdaki toprak ve iklim şartları, dünyanın en renkli, en kokulu, en tatlı ve en dayanıklı üzüm ve incirini, dünyadaki bütün memleketlerden daha evvel yetiştirir !

Çok ve iyi mahsul alırız.

Fakat,

Çabuk ve kârlı satılmayan çok ve iyi mahsul, müstahsili için afettir !

Üzüm ve incirciliğimiz için dünya rekabeti karşısında şıar budur:

Çok ve iyi mahsul, temiz manipulasyon, güzel anbalaj, dü rüst, teşkilatlı ve kârlı satış!

FINDIK

Türkiyede Fındık, Kardenizin bir kısım sahillerinde istihsal olunur. Vâkıa bir çok dahilî mıntakalarda, hattâ cenubu şarkî vilayetlerimizin vâdî kısımlarında da kesif fındık ormanlıklarına tesadüf olunuyorsa da, fındık ticareti noktai nazarından haizi ehemmiyet olan memleket parçaları bilhassa şunlardır:

Fındık İstihsal sahası

<u>Mıntakanın ismi</u>	<u>İstihsal mikdarı</u>
Bulançık - Gireson	400.000 kantar
Tirebolu	100.000 »
Gürele	250.000 »
Trabzon	50.000 »
Diger mıntakalar	800.000 »

Bir kantar " 50 „ okkadır.

Karadeniz fındık havzasının muhtelif senelerdeki istihsalatı şu mikdarları gösteriyordu:

<u>Seneler</u>	<u>Ordu</u>	<u>Trabzon</u>	<u>Gireson</u>
1921	—	3.500.000	18.304.000
1922	—	2.500.000	7.490.000
1923	—	4.500.000	18.585.000
1924	3.200.000	6.000.000	7.955.000
1925	9.600.000	17.000.000	21.708.000
1926	2.240.000	3.500.000	9.594.000
1927	13.800.000	14.000.000	26.691.000
1928	4.350.000	8.400.000	8.614.000

En makbul fındık, sahilden vasatî 40-60 kilometreye kadar uzanan bir sahada ve deniz seviyesinden 300-400 metro irtifalara kadar olan yerlerde yetişir. Ancak bu sahada da fındık vermeğe kabiliyetli arazi henüz ancak kısmen istismar edilmektedir. İstismar edilen kısmın işletme şekilleri de tamamen iptidaîdir. Binaenaleyh memleketimizin bu günkü fındık istihsal mikdarı hakikî kabiliyetimizin, ancak mahdut bir kısmını teşkil eder.

Bugünkü fındık rekoltemizin haddi tabiisi senevî kırk milyon kilô sayılırsa da bu mikdar, tabîî şerait ve fındığın tolama şekilleri itibarile

seneden seneye çok değişir. Filhakika ağaçların bu günkü silkme ve toplama usulü o şekildedir ki, bereketli senelerde, fındık hasadedilirken meyve veren tomurcuklar tamamen kırılmakta, bunların yetişmesi için ise ayrıca bir sene geçmek icabetmekte, bu suretle ağaçlar bir sene fındık vermekte ve diğer sene âdetâ mahsulsuz geçmektedir.

Fındık ihracatımızın her sene yaptığı temevvucat bu vaziyetin bir neticesidir:

Fındık ihracatımız

Sene	Kabuklu		Kabuksuz	
	Kilo	Lira	Kilo	Lira
1923	1.918.000	427.000	8.809.000	3.387.000
1924	679.000	282.000	8.265.000	7.303.000
1925	4.445.000	1.725.000	13.599.000	12.455.000
1926	1.902.000	660.000	13.596.000	10.705.000
1927	4.556.000	1.388.000	15.738.000	8.977.000
1928	1.881.000	587.000	14.306.000	9.681.000

Fındık işlerinde iki rakibimiz İspanya ve İtalyadır.

İspanyada Fındık İstihsalâtı

Kabuklu		
1925 :	19.197.000	Kilo
1926 :	22.046.000	»

olarak kaydedilmiştir. Mamafih fındığın ziraat ve işleme usullerinin bu memleketlerde Türkiyeye nazaran daha fennî olduğu ve hatta İtalyada fındık çiftçilerinin tarlalarını temizlemeğe ve layikile işlemeğe hükümet vasıtasile mecbur tutulduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye fındıklarının daha evvel idrak ve piyasaya daha evvel sevk edebilmek itibarile bu memleketlere karşı tabii bir imtiyaza da maliktir. Ancak Türkiye de satış ve kredi usullerindeki anarşi, cihan piyasasında malımızın çokluğu ve güzelliği hususundaki imtiyazlarımızdan istifademize mani bulunmaktadır.

Millî istiklalimizi teyideden Lozan ahitnamesinin üzerinden bu kadar sene geçtiği halde, henüz hiçbir fındık mıntakamızda Türk müstahsil veya taciri Avrupa piyasasile doğrudan doğruya alâka tesisedememiştir.

Bundan başka İspanya ve İtalya çiftçisinin kendi ziraatini ıslâh için hemen her istediği anda % 7-9 faizle para bulabilmek imkânına mukabil, fındık sahalarımızdaki vasatî faiz seviyesi, ancak ve pek nadiren % 30 - a düşebilmekte ve bittabi fındığın kârı hiçbir zaman bu seviyeyi koruyamıyarak köylüyü perişan ve bitap bırakmaktadır.

Bu vaziyetin tabii neticesi olarak ta Fındık sahalarımızda ziraî rant yükselmemekte ve Fındıkçılık mütemadiyen iptidaî ve basit halini muhafaza etmektedir.

Mahallinde edindiğimiz müşahedelerde, evveldenberi taşıdığımız hu kanatlarımızı teyit ve takviye eylemektedir:

- A — Fındık sahası çoğalmıyor,
- B — Fındık ziraatı entansifleşmiyor, fennileşmiyor.
- C — Kredi ucuzlamıyor ve kredi ihtikarı kalkmıyor.
- D — Resmî kredi müesseselerinin rekabetli millî iktisadiyatımızın inkişafı aleyhinedir.
- E — Satış teşkilatlanmıyor.
- F — İhracat rakipsiz 3—4 ecnebi ticaret evinin fili inhisarı altındadır. Fiyatları tespit edenler bunlardır. Avrupanın esasen muayyen ve mahdut olan ecnebi piyasa yerlerle henüz hiç bir Türk ticaret evi münasebet tesissetmiş değildir.

Şu halde cesaretle hükmümüzü verebiliriz:

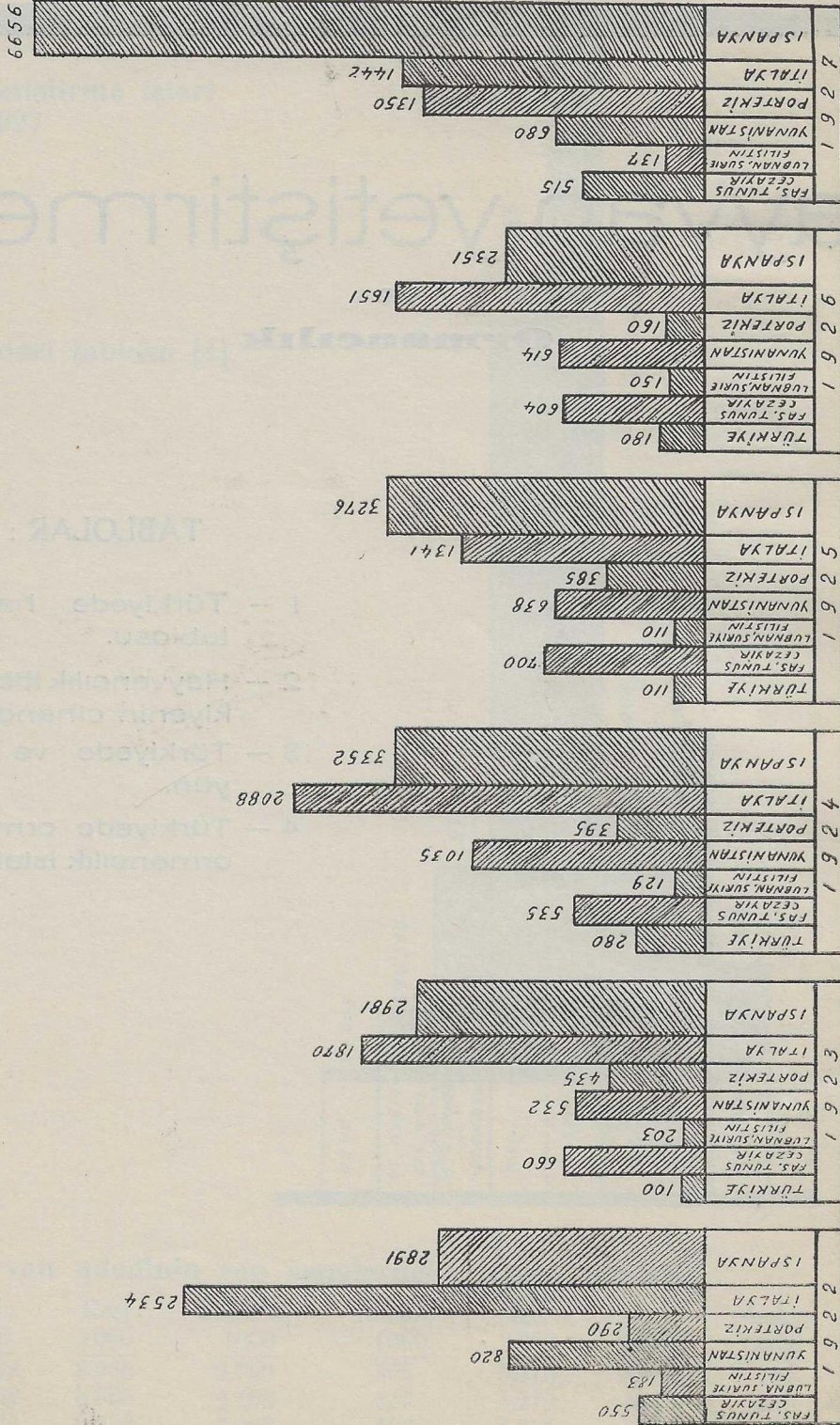
Fındık işlerimiz hali inkişafıta değildir ve tanzime muhtaçtır! Her şeyden evvel resmi kredi müesseseleri olan millî bankalarımızın birbirine çarpan ve birbirini yıpratıcı çarhlar şeklinde işlememesi lazımdır.

Bundanbaşka, fındık işlerinde, istihsal seyrinin, kredi şekillerinin, işleme ve muhafaza usullerinin, satış ve borsa teammüllerinin. İstihlak yerlerindeki ihtiyaç ve talebin Avrupada nasıl cereyan ettiğini mahallinde ve lâyikile tetkik ederek, ona göre, kendi işlerimize bir istikamet vermek zaruretindeyiz!

Karadeniz sahillerimizin istikbali, bu meselelerin şu veya bu şekilde halli tarzına bağlıdır, diyebiliriz!

Dünyada Zeytin yağı istihsalatı ve Türkiye

« 1000 kental »

Hayvan yetiştirme işi

ve

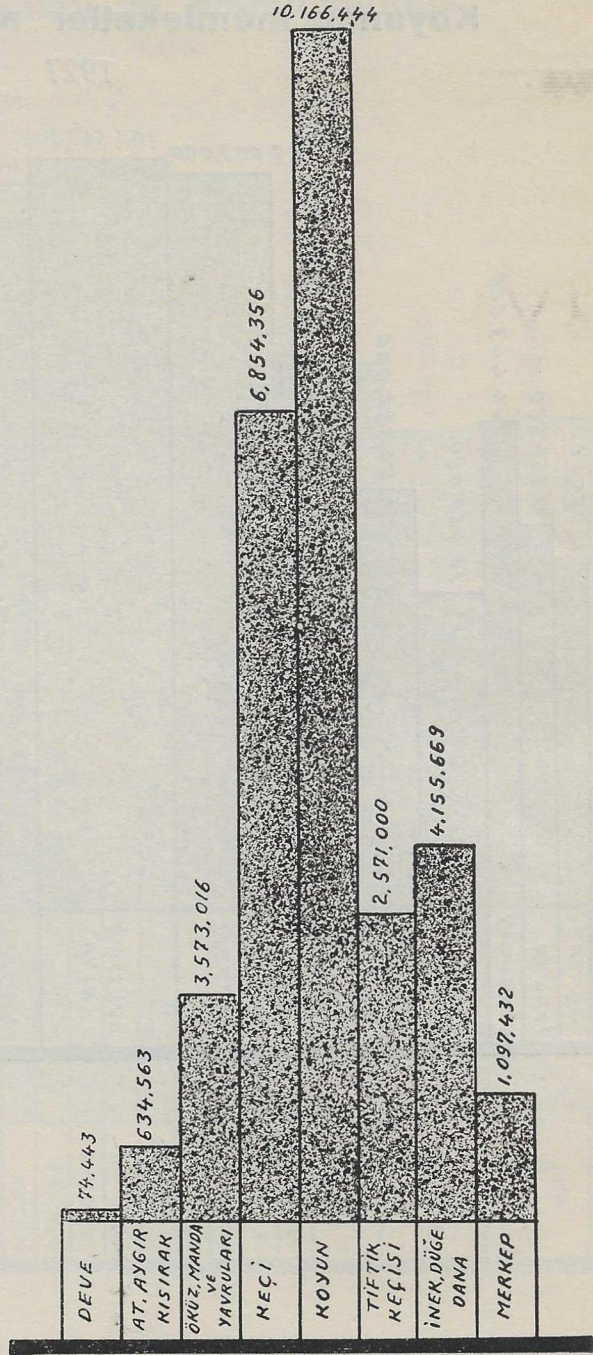
Ormancılık

TABLÖLAR :

- 1 — Türkiyede hayvancılık tablosu.
- 2 — Hayvancılık itibarile Türkiyenin cihanda mevkii.
- 3 — Türkiyede ve cihanda yn.
- 4 — Türkiyede ormanlar ve ormancılık istatistikleri.

Türkiyede yetiştirme işleri 1927

Çiftlik Hayvanları tablosu [1]

Hayvan adedinin son senelerdeki temevvücatı [2]

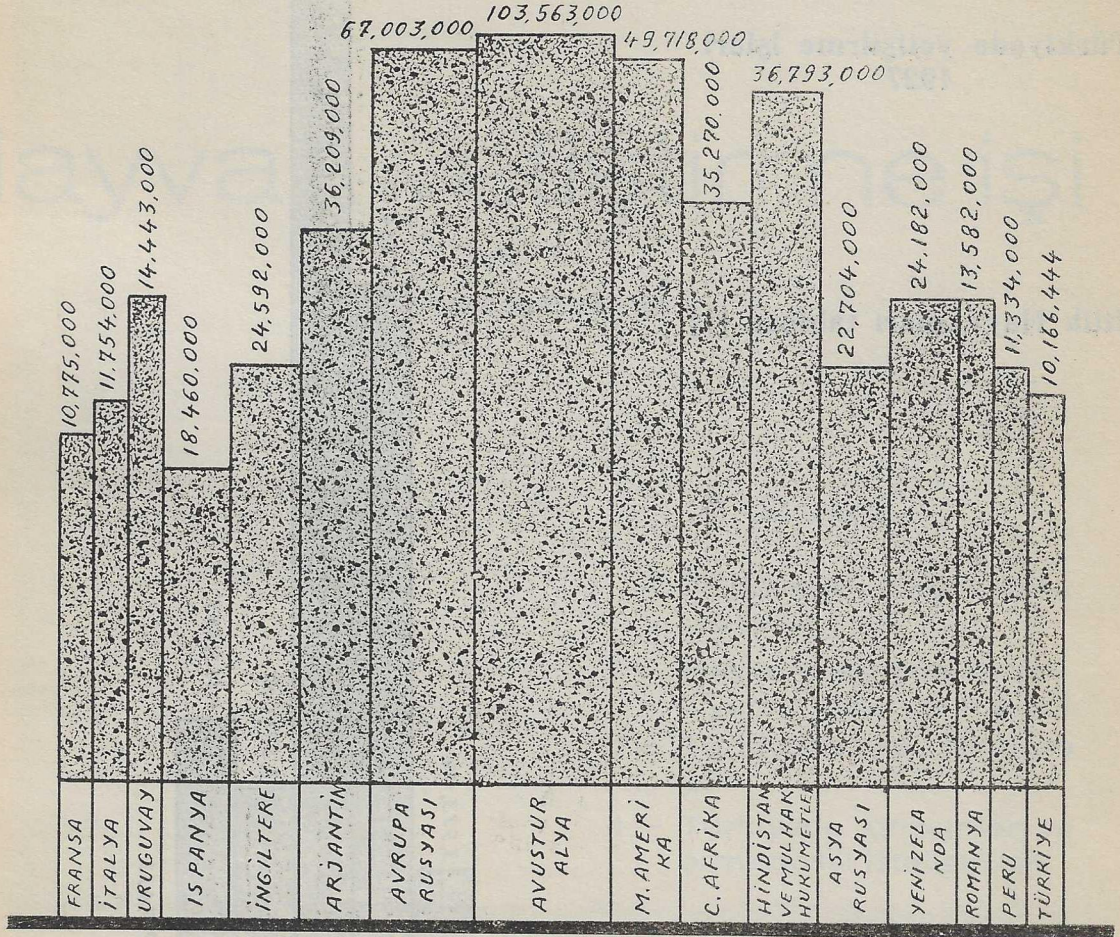
Sene	Koyun 1000	Keçi 1000	Tiftik K. 1000	Manda 1000	Sığır 1000	At 1000	Merkep 1000
1926	12 832	8.936	2.769	555	5.016	537	949
1927	13.932	8.936	2.109	557	5.213	459	930
1028	12.124	9.878	3.098	527	5.031	485	927

[1] Grafikteki rakımlar (1927) zirai tahrir yekûnlarıdır.

[2] Bu yekûnlara yalnız sayım vergisine tabi yaşta bulunan hayvanlar dahildir. Zirai tahrirle sayım arasındaki farkı tashih kabilolmadı.

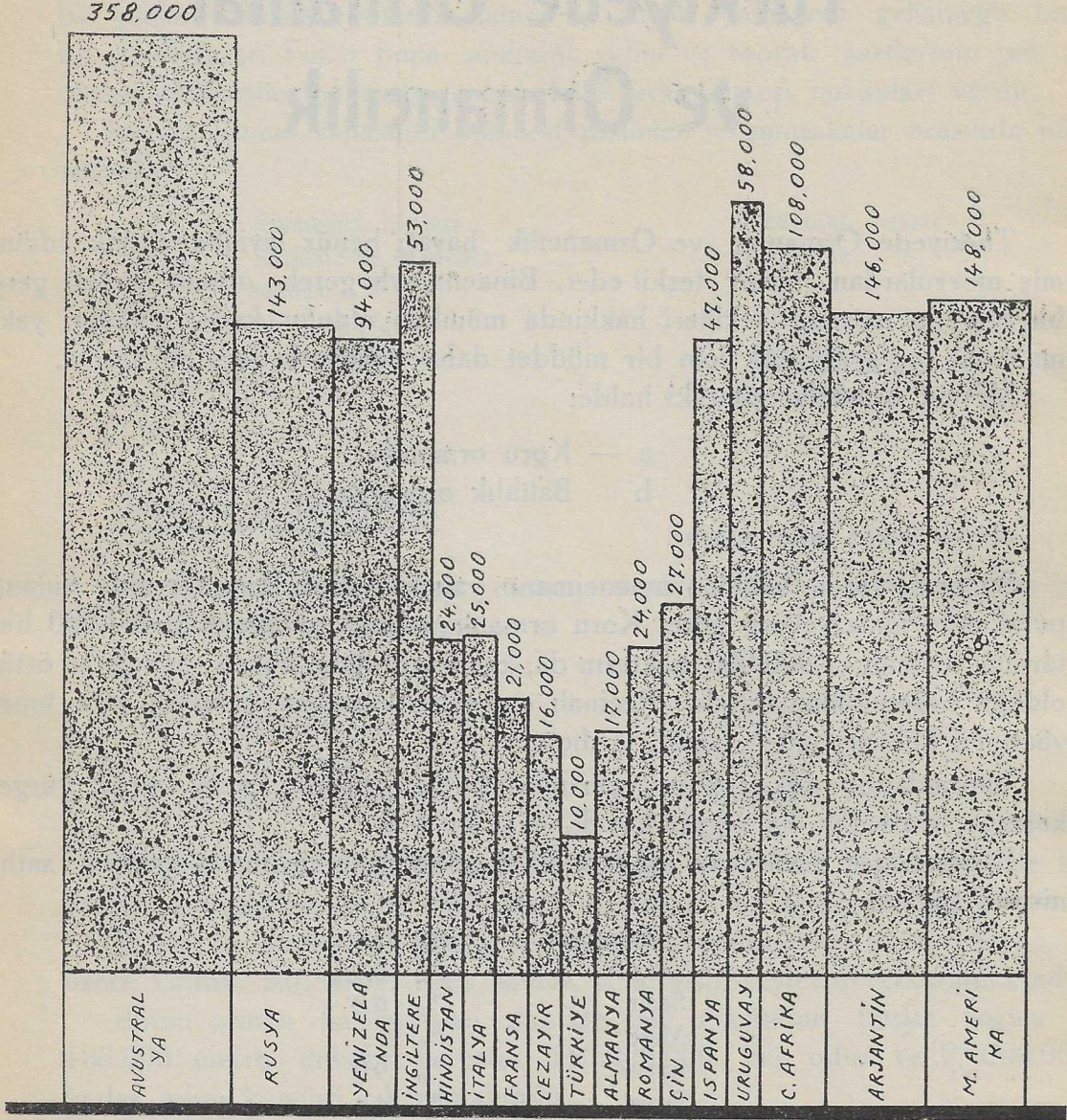
Koyuncu memleketler arasında Türkiye

1927

Cihan yün İstihsalatı ve memleketimiz

1927 — Ton olarak

Türkiyede Ormanlar ve Ormancılık

Türkiyede Ormanlar ve Ormancılık hayatı henüz layikile tetkik edilmiş mevzulardan birini teşkil eder. Binaenaleyh gerek orman serveti gerek bu servetin istismar şekilleri hakkında mümkün olduğu kadar sıhhata yakın malûmat top'ayabilmek için bir müddet daha beklemek zarureti vardır.

Mevcut ormanlar şimdiki halde:

- a — Koru ormanlar
- b Baltalık ormanları

olmak üzere ikiye ayrılır.

Bu ormanların kâmilten amenejmanı yapılmamakla beraber elde bulunan perakende materyellere göre, Koru ormanlarından tahminen 3.457.000 hektarının reçinalı, 1.900.000 hektarın da, kışın yaprağını döken ağaçlarla örtülü olduğu hesap olunmaktadır. Reçinalı ormanların başlıca cinsleri; çam tenevüatı ile köknar, lâden, sedir, ardıçtır.

Yapraklarını döken koru ormanlarında da başlıca kayın, meşe, gürgen, kestane, dişbudak, karaağaç, kavak.. v. s. bulunur.

Başlıca ağaç cinslerinin işgal ettikleri saha itibarile umum orman sathın nispeti şöyledir:

Çam envat	% 31.4
Köknar	% 6.3
Sedir	% 6.8
Meşe	% 21.7
Kayın	% 9.0
Pırnal	% 4.2
Kestane	% 3.0
Kızılağaç	% 2.1
Gürgen	% 2.1
Diger ağaçlar	% 14.3

Bu ağaçların örtmekte olduğu umum orman sahası ise şöyle hesap olunur:

Koru ormanları	5.357.000	hektar
Baltalık ormanlar	3.050.000	»
	8.407.000	»

Orman serveti itibarile memleketimizin her tarafı aynı vaziyette değildir. Vasatî Anadolu orman serveti itibarile pek fakirdir. Buna mukabil Karadeniz ve Akdeniz mâileleri geniş orman sahalarına malikdirler. Bu ormanların vâkiâ bir çokları tahribata maruz kalmış ve ancak yeni yeni gelişmeğe başlamış bir haldedirler. Fakat buna mukabil iklim ve toprak şartlarının pek müsait olması dolayisile tahribatın çabuk telâfi edilebilmesi imkânları vardır.

Umum orman sahasının muhtelif mâileler ve mıntakalar arasında inkisamı şöyledir:

Karadeniz mâilesi	4.000.000	hektar
Akdeniz ve Marmara mâilesi	3.000.000	»
Orta Anadolu	600.000	»
Şark vilayetleri	807.000	»
	8.407.000	»

Orman istihsalatı:

İktisat vekâletinden alınan malumata göre Türkiye ormanlarından yapılan senevî istihsalat şu şekildedir :

İşlenmemiş ağaç	1.100.000	Metro mikabı
Maden sütunu	150.000	»
Malut ağaç	600.000.000	killo
Ağaç kömürü	35.000.000	»

Kesilen oduna 603.000 metro mikabı fabrika ve hizarhanelerde kereste haline getirilmekte mütebakisi diğer suretlerle kullanılmaktadır.

Odun ve Kömürden maada bu ormanlardan mikdarı gayrı muayyen olmak üzere katran, zift, kitre, mazı samak v. s. gibi şeyler de çıkarılmaktadır.

Bütün orman hasılatından dahilde sarf olunandan başka harice senevî 180.000 metro mikabı kereste, 150.000.000 kilo odun ve 23.000.000 kilo kadar odun kömürü çıkarılmaktadır.

Orman Sanayii:

Muhtelif vilayetlerdeki ağaç fabrika ve hizarhanelerile bunların senevî istihsalat mikdarları aşağıda gösterilmiştir : « 1 »

Vilayetler	Fabrika adedi	İşlenmemiş ağaç imalatı	Hizarhane	İşlenmemiş ağaç imalatı
Kastamonu	7	250.000	150	45.000
Bolu	8	20.000	54	20.000
İzmir	1	3.500	1	300
Denizli	2	8.000	2	1.000
Sinop	6	20.000	24	7.200
Kocaeli	4	20.000	24	7.200
Bursa	3	50.000	27	8.100
Balıkesir	0	0	5	1.300
Antalya	1	5.000	0	0
İsparta	1	2.500	1	1.300
Çanakkale	0	0	1	300
Eskişehir	4	30.000	17	5.100
Zonguldak	7	35.000	29	8.500
Tokat	2	6.000	23	6.900
Rize	1	15.000	0	0
Adana	1	0	20	6.000
Mersin	0	0	1	300
Kütahya	0	0	30	10.000
Konya	2	6.000	0	0
Muğla	1	4.000	0	0
İçle	0	0	1	400

Orman varidatı:

Ticaret kastile kesilen ağaçlarla, köylülere bedel mukabilinde verilen ağaçlardan alınan devlet resmi muhtelif senelerde şu şekildedir:

1923	1 290.000
1924	1.934.000
1925	2.137.000
1926	2.662.000
1927	2.041.000

SANAYİ

İktisadî istiklal demek,
her şeyden evvel, milli
bir Sanayi siyasetine
sahibolmak demektir.

SANAYİ

Müstemlike ile iktisaden müstakil memleket arasındaki fark:

Şimdi «Ham madde» yetiştiren bir memleketiz. Ham madde yetiştiren, işleyen, imaleden bir memleket olmak isteriz. Millî Sanayi siyasetimiz budur!

Müstemlike demek, münhasıran ham madde veren, münhasıran ticarî sermaye işleten bir memleket demektir. Ham maddeyi yetiştiren, işleyen, imal eden bir memleket ise, iktisaden müstakil, ideal bir memlekettir!

Bu istiklale gidişin en emin alâmeti:

Ticârî sermayelerin sanayi
sahasına akışıdır!

Türkiyenin iktisadî kurtuluş hareketinin objektif mevzuu, bilhassa millî sermaye terakümüdür. Müstemlike ve yarı müstemlikelikten çıkarak iktisadî istiklale teveccüheden Türkiye gibi memleketlerde, millî sermaye terakümü, iktisadî olgunlaşmanın ve iktisadî ilerlemenin aldatmayan bir nişanesidir denilebilir.

Millî sanayi sermayesi ve bu sermaye terakümünün ideolojisi olan “Millî Sanayi siyaseti”, yeni Türkiyenin iktisadî seciyesini, bütün imperatorluk devrinin, iktisadî seciyesinden tefrikeden bariz bir hususiyet olacaktır!

Binaenaleyh, iktisadî istiklal siyaseti demek, her şeyden evvel, millî sanayi siyaseti demektir.

Millî sanayi siyaseti, siyasî ve iktisadî istiklali şiar edinen modern ve progressif bir devletçiliğin bütün formüllerini ihtiva eder. Bu formüller şöyle hulâsa edilebilir:

- 1 — Gümrük istiklâli,
- 2 — Himayeci gümrük siyaseti,
- 3 — Millî sanayile ham madde menbaı ve millî sanayi mamulatına pazar olan ve mübadele maksadile istihsal yapan bir köylülük,
- 4 — Millî kredi cihâzı,
- 5 — Ecnebî sermayesinin kontrolü altında bulunmak yerine ecnebî sermayesile teşriki mesai.

Hakikaten, Progressif devletçilik veounn senbolü olan millî sanayi siyaseti, Lozandan sonraki Türkiyenin öyle bir farikasıdır ki, hiç tereddütsüz, inkılabımızın mukadderatı bu siyaseti tatbikteki ehliyetimizin nispet ve derecesine bağlıdır diyebiliriz:

Millî sanayiimizin inkişaf prensipleri:

İmparatorluk devrine Türkiyede tedavüleden Ticarî ve Malî sermayelerde, sanayi sahasına akış temayülü yoktu. Esasen kapitülasyonlarla bağlı ve gümrük kapıları her gelene açık bir memlekette millî sanayi sermayesinin ve millî sanayi cihazının adı olamaz:

Yeni Türkiyede, inkilabın objektif mevzuu olan millî sanayi siyasetinin esasları, ilk defa 1922 İzmir İktisat kongresinde formüleştirildi:

- 1 — Sanayiın her sahasında el işçiliği ve küçük istihsal sahasından çıkarak, süratle fabrika, makina istihsalı ve büyük işletme devrine geçmek,
- 2 — Ham maddesi dahilde yetişen ve dahilde yetişebilecek gibi olan sanayiın süratle tesisi ve tenmiyesi.
Bilhassa nesc, ağaç ve gıda sanatlarının dahilde tesisi,
- 3 — Toplu ve müteşekkil Garp sermayesine karşı millî rekabetin temini için sanayiın toplu ve müte'azzi olması,
- 4 — Delet müessesesinin idarî devlet cihazı halinden çıkarılarak tedricen iktisadî devlet cihazı haline döndürülmesi, bu suretle bir unsuru iktisadî olan devletin, ferdî teşebbüsatla başa çıkarılmayan büyük sınaî teşebbüsatı irşat ve iştirakile takviyesi.
- 5 — Türkiyede millî prensipler dahilinde sanayie kredi veren bir devlet bankasının yaratılması.

İzmir iktisat kongresinin millî sanayi cihazı üzerindeki telakki ve temenileri cidden mühim ve kıymetlidir. Yukarda madde madde verilen bu formüllerde bazan hiss olunur gibi olan vüzuhsuzluğu ise, her şeyden evvel, o devrin henüz durulmamış havasına atfetmek zarureti vardır.

Nitekim bu kongreden ancak sekiz yıl gibi kısa bir zaman sonra Ankarada toplanan 1930 sanayi kongresinde, millî sanayi siyasetimizin bütün ânânatı ayrı ayrı konkretize edilmiş ve bu kongre, millî iktisat tarihimize, her şeyden evvel, kendi raporlarının külliyetli şeklinde ilk ve büyük bir eser bırakmıştır.

Türkiyede sanayi :

Türkiyeye makina ilk adımını, on dokuzuncu asır ortalarında ve bilhassa sanayii askeriye sahasında attı. Bu noktada gerek Türkiyenin, gerek diğer Şark memleketlerinin, hatta Rusyanın tâli birbirinin aynıdır. Oralarda da makinanın memlekette ilk tatbik sahası askerî sanayi oldu.

Bunun sebebi bittabi aşikârdır. Ferdî teşebbüslerin en küçük bir teşebbüsü bile idare edemeyecek kadar zayıf olduğu iptidâî memleketlerde, müstehlik bir istihsal şubesi olan askerî sanayi sahasına bittabi ancak hükûmet sermaye bulabilir.

Türkiyede ilk sanayi istatistiği mülgâ Ticaret ve sanayi nezareti tarafından neşrolundu. Bu tahrirde sanayiın 1913 - 1915 vaziyeti gösterilmiştir. Ancak bu tahrire yalnız ozaman faal olan makinalı sanayi idhaledilmiş ve askeri sanayi bittabi yekûundan hariç tutulmuştu.

Aşağıda umumî bir tablosunu verdiğimiz bu tahririn simdiki halde bizim için târihî bir vesika olmaktan başka hiç bir kıymeti yoktur;

1915 gâyesinde Türkiyede makinalı sanayiın vaziyeti

Sanayi şubeleri	amele müstahdimin		vasatı yevmiye		Umum sanayie nisbeti ‰	
	1913	1915	1913	1915	1913 - 1915	
			Kuruş	Kuruş		
Gıda sanatları	4281	3216	11.8	14.2	‰ 68	73
Toprak —	980	336	13.8	—	‰ 1.9	0.3
Deri —	930	1270	13.6	13.9	‰ 4.8	8.3
Ağaç —	702	937	16.9	16.0	‰ 1.6	0.8
Nesç —	7765	6763	6.1	6.8	‰ 1.2	1.2
Kâğıt —	1897	1267	11.7	13.6	‰ 5.6	6.1
Kimya —	417	131	13.7	—	‰ 2.5	2.5
Yekûn	16.975	14.060			‰ 100	100

Yukarıdaki hesaba göre bu tahrir idhaledilen müessisatın beherine 1913-te 75, 1915-te 81 amele ve müstahdim isabet ediyordu.

Bu tahririn yapıldığı senelerde Türkiyede makinalı sanayi, bilhassa İstanbul, Edirne, İzmir, Bursa gibi büyük şehirler etrafında ve mahdut bir mntakada toplanmıştı. Kaldiki bu sanayi müessiselerinden en mühimleri de, meselâ Hereke, Feshane fabrikaları gibi hükûmet müesseseleri idi. Kapitülasyonlara ve serbest gümrüklere rağmen bunların mukavemeti ve yaşayabilmeleri Devlet butçesi hesabına yaşayabilmelerinden ileri geliyordu. Umum sanayi meyânında büyük bir nispet temsileden gıda sanayi müesseseleri de bilhassa değirmenlerdir.

1915 tarihinden sonra ikinci sınaî tahrir 1921-de ve millî hükûmetin o vakitki hudutları dahilinde yapıldı. Türkiyenin sanayi mntakalarını temsil eden İstanbul, İzmir, Adana, Bursa gibi şehirler ozaman bu hudutlar haricinde bulunuyordu. Bu tahrir işletme tarzı, yani müessesenin makinalı veya makinatsız olması nazarı itibara alınmadan ve işçi adedi düşünülmeksizin bütün sanayi müesseseleri ithal edilmişti.

Bu tahrir şöyle bir netice verdi:

1921-de Millî hudutlar dahilindeki mntakalarda
sanayiın hali

Sanayiın cinsi	Müessese adedi	Amele Adedi	Amele nispeti ‰
Mensucat sanayii	20.057	35.316	46.35
Deri »	5.347	17.964	23.57
Maden sanayii	3.273	8.021	10.52
Ağaç sanayii	2.067	6.007	7.17
Gıda »	1.273	4.493	5.89
Toprak »	704	3.612	4.74
Kimya »	337	803	1.16
Yekûn	33.058	76.216	100

Bu hesaba göre, tahrir idhal edilen beher müesseseye isabet eden amele

adedi ancak «2.3» kişiden ibaretti. Binaenaleyh bu müessesat bir takım küçük atelyelerden veya dükkâncılardan başka bir şey değillerdi.

Hakikaten yeni Lürkiye eski Anadoluyu eline aldığı zaman bu tarihî memleketi eski millî sanayiî tamamilen mahvolmuş ve makinalı asrî sanayi ise hiç teessüs etmemiş bir halde buldu.

Filhakika Garp sahil mıntakasındaki İstanbul, İzmir gibi şehirlerin mahdut müessisatı istisna edilirse, Osmanlı Anadolusu, bu sınaî asrında sanaysiz bir memleket olmak garabetini temsilden tipik bir yarı müstemlike idi! Hattâ on dokuzuncu asrın ortalarına kadar şarkın büyük sanayi merkezleri olan şehirler; meselâ: Ankara, Bolu, Kastamonu, Tokat, Erzincan v. s. bütün sınaî istihsal kabiliyetlerini kaybetmiş, tezkâhları durmuş, fakat bunların yerinde, meselâ Bulgaristanda olduğu gibi makineler belirmemiş, hulasa Avrupa emtealarına pazar olan birer harap müstemlike şehri olmuşlardı!

Lozan muahedesinin akdinden ve millî hükûmetin teessüsünden sonra sanayiî seyrini dinamik bir şekilde gösteren rakkamlara henüz malik değiliz. Bu devre ait olmak üzere elimizde yalnız 1927 sınaî tahrir neticeleri vardır. Bu neticeler ise ancak sanayiî 1927-deki statik vaziyetini göstermek itibarile mühimdirler. Perâkende materyeller istisna edilirse işin seyrini ve inkişafını kül halinde gösterecek mukayese rakkamlarına ancak müteakip tahrirlerden sonra malik olacağız.

1927 sınaî tahrir neticeleri:

Türkiyenin bu günkü hudutları dahilinde sanat müessiseleri, yani en küçük esnaf atelyeleri de dahil olmak üzere, kelimenin en geniş manasile sınaî müessesatı adedi 1927 kânunuevelinde tam “65,25,” olarak tesbit edilmiştir. Bu sanayide meşgul eşhas adedi “256,855,” dir.

Bu müessesattan eşhas adedine göre yalnız bir kişi çalıştıran müesseseler, bütün müessesatın % 35.74-ünü ve 2-3 kişi çalıştıran müesseseler, ise %35.76 sini teşkil ediyordu. Bu suretle o tarihte memleketimizde mevcut sınaî müessesatın % 76.50-sini yalnız üç kişiye kadar amele çalıştıran müesseler teşkil ediyordu.

Bu suretle görülüyor ki, sanayiimizin bu esnadaki hâkim karakteri henüz el sanaiyi karakteridir. Sanayiimizde ne fabrika, ne de Manifaktür (1) mahiyeti henüz hâkim olmaktan uzaktır.

Ancak 1927-den sonra geçen yıllar zarfında, bir çok yeni ve büyük müessisatın teessüsile makinalı sanayi sahasında epi tahavvülat olmuştur.

Muharrik kuvvetlere gelince; 1927 kânunuevelinde bütün sanayide cem'an 163.548 beygir kuvvetini haiz 4.850 motör bulunuyordu.

Bu hesaba nazaran umum müessesattan yalnız 2.822-sinin, yani %4,32-sinin

[1] Manifaktür: bir çok işçilerin bir arada elle çalışmaları şekli.

motör kullandığı ve 62.423 - ünün, yani % 65.68 - inin motörsüz çalıştığı anlaşılıyor.

Elektrik motörleri, umum kuvvei muharrikenin % 53.03-ünü teşkil etmekte ve elektrik sanayii bütün kuvvei muharrikenin, % 42.08-ini toplamaktadır.

Sınaî tahrir neticelerine göre sanayiimizin vaziyetini gösterir umumî tablolar ve bazı sanayi itibarile dünyada mevkiimizi gösterir mukayeseler metne ilâve edildiğinden bunlar üzerinde burada daha fazla tevakkufa lüzum görmedik.

Türkiyede Sanayiın Vaziyeti 1927

Sanayi cinsleri	Müessese adedi	%	Amele	%
1 — Sanayii İstihraciye	556	0.85	18.932	7.37
2 — Ziraat sanayi. Balık, Av sanayii	28.439	43.59	110.480	43.01
3 — Sanayii nesciye	9.353	14.34	48.025	18.70
4 — Ağaç ve mevadî nebatîye sanayii	7.896	12.12	24.264	9.55
5 — Kâğıt ve karton »	348	0.53	2.792	1.09
6 — Sanayii madenîye, makina tamiri	14.752	22.61	33.876	13.18
7 — Bina inşaatı sanayii	2.877	4.41	12.834	4.81
8 — Sanayii kimyeviye	697	1.07	4.107	1.21
9 — Muhtelit sanayi	16	0.02	455	0.18
10 — Muhtelif sanayi	A — Elektrik	90	0.14	0.52
	B — Muhtelif	221	0.34	0.48
Yekûn	65.245	100.00	256.855	100.00

Bu tablo sanayiimizin müessese ve amele adedi itibarile vaziyetini göstermektedir. Bu tabloya nazaran sanayii istihraciye müessese adedine nazaran amele en fazla mütekâsif bulunmakta, yani müessesatın % 0.83 - ü amelenin % 7.37 - sini toplamaktadır. Sanayii istihraciye kısmına dahil müesseseler, her nevi maden ocakları, tuz, kireç, kum v. s. çıkarılan yerlerdir.

Müessese adedine nazaran amelenin en az mütekâsif bulunduğu sanayi şubesi ağaç sanayiidir. Burada sanayiın müessesat itibarile % 10.12 kısmı amelenin ancak % 9.45- ini topluyor.

Adet itibarile en fazla sanayi müesseseleri ziraat sanayiindedir.

Sanayide meşgul eşhas adedi de en fazla bu sahadadır.

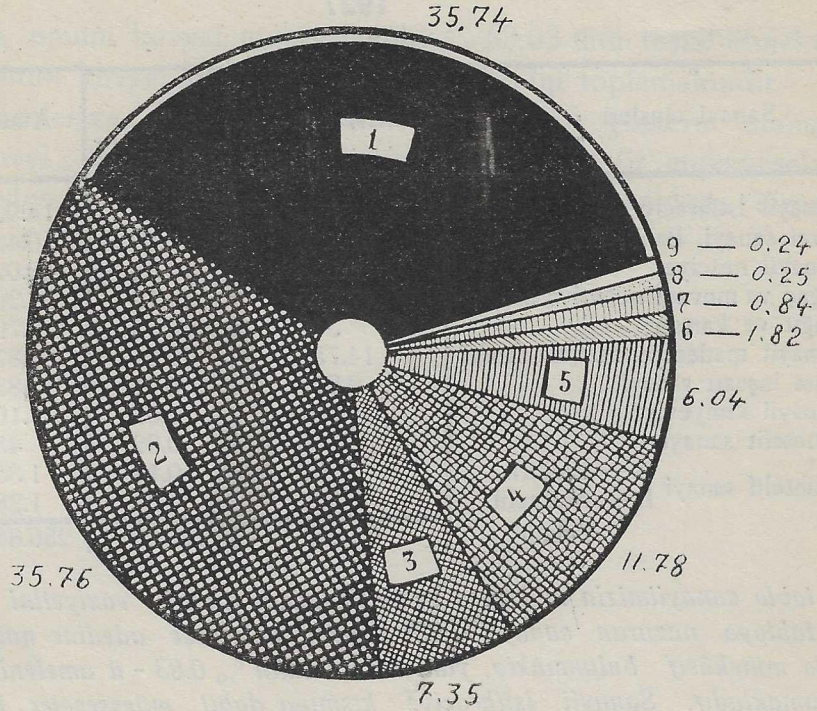
Bu tablodan çıkardığımız umumî neticeye göre memleketimizde sanayiimizi henüz çok dağınık ve temerküz etmemiş addedebiliriz. Binaenaleyh böyle iptidai bir sanayi memleketi olmaktan çıkmak, sanayiimizi teksif ve temerküz ettirmek zaruretindeyiz.

Modern manasile millî sanayi demek:

Az müessese,

Çok işçi demektir!

Türkiyede Sanayi Müessiselerinin eşhâs adedine göre inkisamı

Müessiseler	Adedi	%
1— 1 kişilik müessiseler	23.316	35.74
2— 2 ve 3 kişilik —	23.332	35.76
3— 1 aile çalışan —	4.914	7.53
4— 4 ve 5 kişilik —	7.633	11.78
5— 6 ve 10 kişilik —	3.940	6.04
6— 11 ve 20 —	1.188	1.82
7— 21 ve 50 —	551	0.84
8— 51 ve 100 —	166	0.25
9— 100 ve daha ziyade —	155	0.24
Yekûn	65.245	100.00

Sanayiimiz henüz küçük el sanayii halindedir. Yalnız bir kişi işleyen veya bir kişi ile ailesi efradı tarafından çalışılan sanayi müessiselerile, üç kişiye kadar çalıştıran sanayî müessiseleri, bütün müessisatın % 79.03-ünü teşkil ediyor! Nihayet üç kişiye kadar işçinin çalıştığı bir dükkân, ancak bir el sanayii müessesesidir.

Şu halde, Türk sanayiinin hakim karakteri EL SANAYİİ karakteridir.

Şu halde el sanayiciliğinden kurtulmak ve sanayiimizi,

makinalaştırmak

lâzım!

TURK SANAYİİNİN İÇTİMAİ KADROSU

Dört ve daha ziyade eşhası bulunan müesseselerde patron ve memurların cinsiyet, tabiiyet ve amelelerin cinsiyet, yaş, tabiiyet itibarile inkısamı

Sanayi sınıfları		Sanayii istihraciye	Sanayii ziraiye	Sanayii nesciye	Sanayii haşebiye	Kâğıt ve karton sanayii	Sanayii madeniye	Ebniye inşaatı sanayii	Sanayii kimyeviye	Sanayii muhtelite	Sanayii muhtelif ve gayri muayyene		Yekûn		
											Elektrik sanayii	Diğer sanayi			
Müessese adedi		339	6,255	2,459	1,352	176	1,564	1,245	197	10	59	27	13,683		
Patron	Erkek	Ecnebi	22	196	109	96	30	89	21	18	1	10	10	602	
		Türk	257	4,679	1,570	1,305	171	1,192	730	194	15	50	21	10,184	
		Yekûn	279	4,875	1,679	1,401	201	1,281	751	212	16	60	31	10,786	
	Kadın	Ecnebi	2	11	17	—	—	9	1	—	—	—	—	40	
		Türk	—	36	46	8	4	13	2	5	—	—	1	115	
		Yekûn	2	47	63	8	4	22	3	5	—	—	1	155	
	Memur	Erkek	Ecnebi	121	219	56	45	22	77	16	35	1	77	15	684
			Türk	809	1,956	665	496	371	232	133	142	35	618	67	5,524
			Yekûn	930	2,175	721	541	393	309	149	177	36	695	82	6,208
Kadın		Ecnebi	—	3	14	—	—	—	—	—	—	1	—	18	
		Türk	—	77	1,353	3	9	6	1	5	—	3	134	1,591	
		Yekûn	—	80	1,837	3	9	6	1	5	—	4	134	1,609	
14 yaşından küçük amele		Erkek	Ecnebi	—	2	1	62	—	—	2	—	—	3	—	70
			Türk	633	7,426	2,660	1,180	138	1,437	843	143	21	21	5	14,507
			Yekûn	633	7,428	2,661	1,242	138	1,437	845	143	21	24	5	14,577
	Kadın	Ecnebi	—	3	—	30	—	—	—	—	—	—	—	33	
		Türk	5	5,684	1,985	210	22	11	75	39	1	42	—	8,074	
		Yekûn	5	5,687	1,985	240	22	11	75	39	1	42	—	8,107	
	14 yaşından büyük amele	Erkek	Ecnebi	15	21	—	92	1	40	—	—	—	2	—	171
			Türk	17,013	37,664	12,249	8,779	1,618	7,797	6,559	1,409	368	975	309	94,740
			Yekûn	17,028	37,685	12,249	8,871	1,619	7,837	6,559	1,409	368	977	309	94,911
Kadın		Ecnebi	—	—	—	73	—	—	—	—	—	—	—	73	
		Türk	72	12,901	14,201	971	167	342	340	206	14	111	135	29,460	
		Yekûn	72	12,901	14,201	1,044	167	342	340	206	14	111	135	29,533	
Yekûn umumî		18,949	70,878	34,926	13,350	2,553	11,245	8,723	2,196	456	1,913	697	165,886		

Türk sanayiinde muharrik kuvvet.

Sanat müesseseleri	Motörlü müessese	Motörsüz müessese	Beygir kuvveti	Nispeti %
Sanayii istihraciye	45	511	14.826	8 76
Ziraat ve av sanayii	1.279	27.160	37.251	23.39
Nesc sanayii	244	9.100	15.855	9.69
Ağaç ve diğer nebatat sanayii	380	7.516	8.064	4.93
Kâğıt ve karton sanayii	177	231	558	0.34
Sanayii madeniye	247	14.825	7.927	4.24
Bina inşaat sanayii	31	2.846	5.502	3.36
Sanayii kimyeviye	94	603	3.924	2.41
Muhtelif sanayi	10	6	502	0.31
Muhtelif sanayi	195	116	69.824	42.57
Yekûn			163 548	100.00

Motör cinsleri.

Motör cinsi	Adedi	Beygir kuvveti
Su motörü	252	9.388
Buhar motörü	605	87.854
Tenvir gazı motörü	73	1.579
Yağ, petrol, benzin »	1.212	29.218
Rüzgâr motörü	113	1.286
Elektrik »	2.595	87.223
Yekûn	4.850	163.548

1927 sanayi tahriri, o sene memleketimizde mevcut 65.245 müesseseden 2.822 müessesenin, yani bütün müesseselerin % 4.32 - sinin motör kullandığını, mütebaki 62.423 müessesenin, yani bütün müesseselerin % 95.68 - inin de motörsüz çalıştığını tesbit etmiştir.

Şu halde sanayimiz % 95 motörsüz çalışıyor demektir. Asrımızda sanayiinin motörsüz çalışması demek, sanayi sahasında sermaye terakümü olmaması, sanayiinin az rantla çalışması demektir.

Sanayimizde henüz el sanayiciliğinin hâkim olduğu bu suretle de tesbit olunuyor. Şu halde bizde de sanayiinin makinalaşması, sanayi sahasında sermaye terakümünün ve rantabl sanayiinin alâmeti olacak ve memleketin ilerilemesi hesabına mühim bir hadise teşkil edecektir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılan diğer bir nokta da, memleketimizde çalışan motörlerden % 29 - unun Yağ, Petrol, Benzin gibi hariçten gelen kuvvetin enbalarile çalıştıklarıdır. Bu da tashihe muhtaç bir noktadır.

Motör kuvveti muharrikesinin % 42 - si elektrik sanayiindedir. Bundan sonra % 23 ziraat sanayi gelir.

Türkiyede sanayide müstamel iptidaî maddeler kıymeti ve sınaî istihsalat mikdarı «1»

Sanayi cinsleri	İptidaî maddeler nispeti			İstihsalat	%
	Dahilden	Ecnebiden	Yekûn		
Sanayii istihraciye	5.151	294	5.446	12.379	2.86
„ ziraiye	145.041	8.685	153.727	281.605	65.08
„ nesciye	31.218	8.576	39.764	76.365	17.65
„ haşebiye	6.534	1.658	8.193	15.161	3.50
Kâğıt, karton sanayii	493	1.139	1.632	4.237	0.98
Sanayii madeniye	3.650	2.811	6.461	14.444	3.33
Bina inşaat sanayii	1.652	143	1.795	3.816	0.88
Sanayii kimyeviye	7.332	2.617	9.950	17.244	3.99
Muhtelit sanayi	18	45	63	122	0.02
Muhtelif sanayi	2.206	3.393	5.599	7.364	1.71
Yekûn	203.299	29.365	232.664	432.470	100.00

Bu tablodan anlaşılıyor ki, zirai mahsulatımız için en büyük müstehlik sanayii ziraiyedir. Aynı zamanda sanayii ziraiye bütün sınaî istihsalatın % 65 - ini veriyor. Sanayii ziraiye meyânında sayılan san'at müesseselerinin başlıcaları şunlardır: Un, pirinç, hamur işleri, değirmenler, müskirat, süt, konserve işleri, deri yapılan ve deriden eşya imal eden yerler, kemik ve kıldan eşya yapan yerler ve buna mümasil müessesat.

Sanayii ziraiyeyi, sanayii nesciye takip ediyor. Sanayii ziraiye ile sanayii nesciye, sınaî istihsalatın % 83 - ünü veriyorlar. Filhakika her ne cihetten tetkik olunursa olunsun zirai ve nescî san'atların, millî sanayimizin en ziyade ve en çabuk inkişafa müsait iki şubesi olduğu görülür.

Şu halde sanayimizin inkişaf istikameti, her şeyden evvel hafif zirai ve nescî san'atların inkişaf ettirilmesi istikametidir.

*Çünkü bu sanayi, hemen bütün iptidaî maddelerini dahil-den alabilir. Saniyen; ithalât mukabilinde harice verdiği-
miz paranın % 69 - u zirai sanayie ve mensucata gider.*

**Binaenaleyh fethedilecek ilk saha:
Ziraat ve nesç sanayii sahasıdır.**

«1» Mikdarlar 1000 lira olarak, istihsalat ta seneliktir.

Cihan Pamuk sanayiinde Türkiye

"72.000 germenlik bir pamuk sanayimiz var. Daha 554.000 germenlik fabrika kuvvetine muhtacız. Bu kuvveti elde ettiğimiz gün bütün pamuklarımız dahilde işlenir, mensucat için şimdi her sene harice verdiğimiz:

58.000.000 lira

dahilde kalır. Ayrıca da ihracat yapabiliriz"

[1930 Sanayi Kongresi raporlarından.]

Pamuk mensucat fabrikalarının istihsal ve istihlâk kuvveti, Germen veya İG tabir olunan ve iplik imâline yarayan aksam ile ölçülür. 1930 bidayetinde memleketimizin pamuk sanayii işleyen Germen - İg mikdarı 72.000 olarak hesap olunuyordu. Bu miktarın 22.000 - i mensucat ve 50,000 - i iplik fabrikalarında bulunuyordu.

Cihan pamuk sanayiine gelince, burada işlettiği germen mikdarı itibarile birinci mevkii İngiltere işgal eder. Cihan sanayiinde çalışan 158.289.900 germenenden 56.724.000 - i İngiltere fabrikalarında bulunmaktadır. İngiltereyi Amerika takip eder. Cihan pamuk sanayiinde muhtelif memleketlerin işgal ettikleri mevki, sırasile aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

Büyük Biritanya	Germen itibarile temsilettiği nispet	%	36
Amerika	»	%	26.25
Fransa	»	%	6.
Almanya	»	%	5.80
Rusya	»	%	4.54
İtalya	»	%	3
Çekoslovakya	»	%	2.20
İspanya	»	%	1.08
Belçika	»	%	1.07
İsviçre	»	%	0.95
Polonya	»	%	0.76
Avusturya	»	%	0.63
Diger Avrupa hükûmetleri	»	%	1.54
Asya hükûmetleri	»	%	10.50
Mısır	»	%	0.04
Türkiye	»	%	0.04
		%	100.00

Bu hesaba nazaran pamukçuluğumuz, cihan pamuk sanayiinin ancak % 0.04 - ünü temsil etmektedir. Bu nispetin Germen-İg olarak ifadesi 72.000 dir,

Halbuki gerek pamuk işlerine olan millî ihtiyacımız, gerek memleketin ham madde yani pamuk istihsal kabiliyeti bu mikdarın daha sekiz misli artması için tamamilе müsaittir.

Memleketimize her sene 58.000.000 lira kıymetinde ve 26.000 000 kilo sıkletinde pamuklu eşya ve iplik idhal edilmektedir. Halbuki Adana, İzmir, Balıkesir, Maydos, Iğdır, Geyve, Diyarbakir, Harput v. s. yerlerden istihsal edilen pamuklar bu ihtiyacı karşılayacak kadar artırılmağa tamamilе müsaittir.

Binaenaleyh pek müsait olan ham madde istihsal kabiliyeti yanında asıl fakir olan pamuk sanayiidir.

Halen 72.000 ig çalıştıran pamuk sanayiinin daha 554.718 germenlik fabrika kuvvetine ihtiyacı vardır. Bidayette 24 numaradan ince olan ipliklerin işlenmesinde sarfınazar olunursa bu ihtiyac 351.000 germene düşer.

Filvaki memleketimizde istihsal olunan pamukların, bugünkü evsafı ile, sanayiın muhtaç olduğu çok ince, yani 24 numaradan 40 numaraya kadar ipliklerin imaline elverişli olmadığı söylenebilir. Ancak bazı mıntaka pamuklarımızdan 30 numaraya kadar iplik yapılabileceği tecrübelerle anlaşılmıştır. Bundan başka pamuk cinslerinin gittikçe daha ince işlere yarayacak şekilde islahı da kabildir. Nitekim Adana pamuk istasyonunun beş senelik mesaîsi neticesi olarak elde ettiği netayiç en ince iplikler imaline müsait olduğu görülmüştür. Kaldı ki bugünde millî sanayiimizin muhtaç olduğu ve dahilde imali kabil olmıyan ipliklerin ithalatı, umum iplik miktarının ancak %7 - sini teşkil eder. Şu halde muhtaç olduğumuz ipliklerden % 93 - ünü dahilden tedarik edebiliriz.

Aşağıdaki istatistik bu nisbeti müfredat ile göstermektedir:

İhtiyacımız olan ipliğin numaralara inkisamı

Kilosu	Numarası	%
1.889.000	14 numaraya kadar olan iplikler	52
1.483.000	14 - 24 » » » »	41
271 000	24 - numaradan yukarı	7
<u>3.643.000</u>		<u>100.00</u>

Bu istatistikten de görölüyor ki, kendi pamuklarımızla 24 numaraya kadar iplik işlemek kabil olduğuna nazaran hariçten getirmeğe muhtaç olduğumuz iplik mikdarı, bütün ihtiyacın ancak % 7 gibi küçük bir kısmıdır. Halbuki bu günde; ihtiyacımızın sıklet itibarile % 41 ve kıymet itibarile % 59-unu hariçten alıyoruz.

Bu hem acı, hem de garip vaziyeti daha iyi tavzih edebilmek için şimdiki halde idhal ettiğimiz iplik cinslerini numaralarına göre verelim.

CİNSİ	Mensucat sanayii için iplik idhalâtımız					
	14 numaraya kadar	%	24 numaraya kadar	%	24-den yukarı	%
	kilo					
Düz beyaz	1.332.000	71	1.282.000	86.5	49.000	73
Bükülmüş	186.000	9.3	45.000	3.2	21.000	6
Kasarlı	83.000	4.5	49.000	3.3	33.000	4
Boyalı	220.000	11.5	39.000	2.6	29.000	10
Merserize	66.000	3.7	66.000	4.4	137.000	7
Yekûn	1.889.000	100	1.483.000	100	271.000	100

Şu halde idhal ettiğimiz iplikler cins itibarile şöyle tasnif olunabilir.

Düz beyaz	2.664.000	%	73
Bükülmüş	254.000	%	6
Kasarlı	166.000	%	4
Boyalı	288.000	%	10
Merserize	271.000	%	7
	<u>3.645.000</u>	%	<u>100</u>

Şu halde idhal ettiğimiz iplikler yüzünden harice verdiğimiz paranın % 93 - ünü, sanayiimizi kısmen rasyonalize ederek kurtarmak pek âla kabildir.

Bu suretle dahilde tasarruf edilecek para millî sanayii sermayesi olarak devlet fabrikaları veya hususî teşebbüsat elinde teraküm eder. Millî sanayi sahasında husule gelecek bu teraküm ise sanayimizin muhtaç olduğu yeni tesisatın, yani yeniden ilâvesi icap eden 351.000 Germen - lg mikdarındaki fabrika kuvvetinin doğması için icap eden sermayeyi meydana getirir.

Esasen bizim gibi iktisadî istiklâl mücadelesine girişen bütün memleketlerde, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde millî sanayiinin teessüsü demek, her şeyden evvel millî mensucat sanayiinin teessüsü demektir.

Bunun içindir ki bir buçuk asırlık bir hekemonisi olan İngilterede mevcut germen mikdarında belki üçte ikisi hali tevekküfta olduğu halde, müstemleke ve yarı müstemlekelede mensucat sanayiine mevzu germen adedi her gün artmaktadır:

Bir zaman azamî haddini bulduğu iddia olunan Hind mensucat sanayii bu gün 16-17.000.000 - luk germenle mücehhezdir.

Esasen bu gün Hindistanda cereyan eden mücadelenin her şeyden evvel bir mensucat mücadelesi olduğu ve Gandinin elindeki millî çıkırığın bu mücadelede senbol itti haz olunduğu malûmdur.

Hulâsa; Türk pamuk sanayiinin inkişaf istikametleri tamamiye malûm ve muayyen, bu inkişafın hududu ise adeta nihayetsizdir denilebilir. Öyleki bu

büyük millî davayı kısa ve basit bir kaç cümle içinde hulâsa etmek tamamilе kabildir:

Türkiye pamuk sanayiinde 72.000 iş çalışıyor! Bu miktarı 351.000 - e çıkarmak lâzımdır!

Türkiye hariçten 3.645.000 kilo pamuk ipliği ithal edivor. Halbuki yalnız 271.000 kilo ithal etmekle iktifa edebilir. Mütebaki ihtiyaç dahilden tedarik olunmalıdır!

Türkiyenin mensucat sanayii kuvveti, 627.000 germene çıktığı gün, mensucat için harice bir para vermemek, fakat harice ihracat yapmak kudretini iktisabeder!

Bu hedeflere varmak için çare:

**Pamuk ziraatini ıslah etmek
Ve
Pamuk sanayiini
rasyonlleştirmektir!**

DAĞ SANAYİİ

MADENCİLİK

Yalnız kömür işlerinin tanzimi ve kömür istihsalının bir az rasyonelleştirilmesi bile Türk ticaret muvazenesindeki açığı kapatmak için kâfidir!

Dağ Sanayii

Madencilik (1)

Professör Müller raporunda, memlektimizdeki maden servetini mübalagalandırdığımıza kanidir.

Filvaki memleketin toprak altı servetini münakaşasız takdire yarayacak tam etütlere malikiz deymeyiz. Fakat çok ve çeşitli maden zuhuratı ve bu zuhuratı veren mintakalarda yapılan ihzarî istikşâfât, bilhassa demir, bakır, simli kurşun, kömür, linyit, petrol, zımpara, krom ve borasit itibarile zengin hazinelere malik olduğumuz hususundaki kanaatlerimizi takviye etmektedir.

Vakıa bu ihtiyat servetleri işletmek yolunda ilerlemiş değiliz. Fakat bu vaziyet bunların istikbalde de işletilmemeleri için bir sebep teşkil etmez. Aşikâr bir şeydir ki, memleketimizde modern iktisadiyatın inkişafı için lâzım olan bütün unsurlar yan yana bulunmaktadır: 1 - Ziraî mevaddı iptidaiye, 2 - Maden, 3 - Kuvvei muharrike ve mahrukat.

Beyaz kömür:

Anadolu üç cihetten, Şimalden, Garptan ve Cenuptan, etekleri denize kadar uzanan müstesna bir yayladır. Bütün sular bu merkezi yayladan menbalarını alırlar, Coşkun dağ selleri halinde ovalara vadilere inerler, itaat altına alınmamış tabiatın asî birer timsalidirler! Başı boş akarlar, taşarlar, etraflarında bataklıklar yaparlar.

Halbuki iptidaî bir tahmine göre, Türkiyede mevcut akar sulardan 500.000 beygir kuvvetinde elektrik kudreti istihsali kabildir. [2]

Petrol :

Son devirlerin iktisadî edebiyatında Türkiyenin ismi, vasî petrol sahalarını ihtiva eden bir memleket olarak çok geçti. Irak-Musul petrol havzalarının Türkiye ile artık siyasî bir alâkası kalmamış olmasına rağmen, bu günkü Türkiye hudutları dahilinde kalan toprak aksamında pek çok petrol zuhuratı tespit olunmuştur.

[1] Kömür müstesna olmak üzere diğer madenlerimizin istihsalat miktarı hakkında rakkamlar ararken aynı maden üzerinde muhtelif menbalardan bir çok rakkamlar topladık. Bu vaziyet karşısında hakikate en yakın olanları seçmek için emin çareler bulamayınca hükümetin resmi istatistik yıllığındaki rakkamları olduğu gibi almayı ve diğerlerini ihmal etmeyi muvafık bulduk.

Maden işlerimiz hakkında daha çok malûmat ve rakkam almak isteyenler "Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti," tarafından neşrolunan (Sanayi Kongresi raporları)- ndaki madencilik raporuna müracaat edebilirler.

[2] Bu hususta malûmat almak isteyenler merhûm Süleyman Sırrı Beyin islâhî enhâr isimli eserine müracaat edebilirler.

Yapılan ihzarî tetkiklere göre Türkiyede petrol sarnıçları Cezireiulyâda şimalden cenuba imtidat eden ve âdetâ Irak ile Bakû petrol mıntakaları arasında bir muvasale hattı gibi görünen geniş bir saha halindedir.

Yalnız Cezireiulyâdaki petrol zuhuratı Bitlis, Van, Erzurum vilâyetlerinde takriben 280 millik bir genişlik arzederler. Mamafî Cezireiulyâ haricinde de aşağıdaki yerlerde petrol zuhuratı tespit olunmuştur:

Karadeniz havalisi: Gümüşhane, Giresun Boyabat

Garbî Anadolu: Bilecik, Denizli, Sarayköy, Kasaba, Nazilli, Soma Manisa, Alaşehir.

Cenubî Anadolu: Finike, Antalya, Kaş

Trakya: Mürefte, Şarköy

Yapılan bir kanuna göre Türkiyede petrol, bitum ve müştakkatı tabiiyesinin teharri ve işletme hakkı hükûmete hasrolunmuş ve hükûmet vasıtasile tetkik ve teharirler başlamıştır.

Diger madenler:

Bir mütehassıs Anadoluyu istikbalin en zengin krom madenciliğine namzet memleket olarak tasvir ediyor. Garbî ve cenubî Anadolu da 120 kadar krom zuhuratı tespit ve ocaklar kısmen faaliyete sevk olunmuştur.

Manganez, civa ve sair zuhuratı madeniyeye Anadolu nun hemen her yerinde tesadüf olunur. Mamafih bunların istismar dereceleri halihazırda hiç mesabesinde dir.

Simli kurşun zuhuratı: Gümüşhane havalisinde ve Karadeniz alplerinin temadilerinde orta Anadolu da ve Cenup Toroslarında bilhassa Bulgar dağlarında 150 kadar yerde simli kurşun zuhuratı sayılmıştır. Gümüş Hacıköyde fevkalade zengin gümüş tabakaları vardır. Mamafih şimdiki halde işletilen en mühim Simli kurşun sahası Balya - Kara Aydı nıdır. Balyadan senevî 15.000 ton tasfiye edilmemiş maden ihraç olunuyor.

1913 - 13.000, 1923 - 1.180, 1924 - 5.104, 1925 - 4.783, 1926 - 6.168 ton.

Bakır:

Anadolu da bakır cevheri bulunan yerler pek çoktur. Çünkü bakır zuhuratı arzın sathında bulunan „Humzu nuhas,,ın şiddetli rengi haseb ile derhal nazarı dikkat i celb eder ve maden arayıcılar için cazip bir şey görünür. Mamafih bulunan ve görülen bakır zuhuratı ve işletilen ocaklar içinde en mühimmi şüphesiz Ergani bakır madenidir.

Ergani bakır madeni miladî isâdan 200 sene, yani zamanımızdan tam 2100 sene evvel keşfolunmuş, muhtelif devirlerde muhtelif milletler ve medeniyetler

tarafından istismar olunmuş, fakat cevher zenginliği itibarile kıymetine halâ hâlel gelmemiştir.

Ergani madeni Diyarbekirin 65 kilometre şimalinde dağlık bir erazi üzerindedir. Şimdiye kadar bu madenin üzerinde bir çok tetkikat yapılmış, fakat madenin zenginliği hakkında tam malûmat almak kabil olmamıştır. Maden damarlarının birbirine gayri muntazam olarak iltisak etmesi, hakikî cevheri anlamak için her tarafa galeriler kazılmasını icap ettirmektedir. Cevherin bilhassa derinlik itibarile nerelere kadar indiği hakkında kat'î bir fikir yoktur. Bu güne kadar işletilmiş olan ve halen arasına işletilen kısım cevherin ancak sathî tabakalarıdır. Ve bu tabakalarda ancak % 10 dan fazla cevheri ihtiva eden kısımlar alınır. Diğer kısımlar istifade olunmadan terk olunur.

Muharebeden evvelki son senelerde madenden senevî 4 - 5000 ton cevher istihsal edilmekte idi. 1912 senesine kadar izabe edilen bakırın dörtte biri Tokat kalhanelerinde tasfiye olunuyor, oradan İstanbul'a gidiyordu. Bilahare Iskenderun tariki ihtiyar edildi.

Halihazırda istihsalât, buraya yapılacak iltisak hattının ikmaline intizaren bir tevekkuf devresi geçirmektedir.

Erganiden sonra küreinühas madenini hatırlamak icap eder. Mazide buradan pek çok bakır istihsal edildiği muhakkaktır. Maden etrafındaki cürûf miktarı 2.000.000 ton kadar hesap olunuyor. Bu madenin servetinden bugün neler kalabildiği ancak esaslı tetkiklerden sonra anlaşılabilecektir.

Bunlardan başka imtiyazı alınmış ve kısmen işletilmeğe teşebbüs edilmiş daha 120 kadar bakır madenimiz vardır. Bu meyanda bilhassa Rusyadan bize intikal eden erazideki Morgol ve Kuvarshan madenlerini çok geniş bir sahayı işgal etmesi itibarile en başta saymak icap eder. Asrî tesisatla mücehhez olan kuvarshan madeni halihazırda muvakkat bir tevakkuf devresi geçirmektedir.

Kömür :

Gerek bu günkü işletme vaziyeti, gerek istikbal için millî iktisada yapacağı büyük tesirler itibarile Türk madenciliğinin en mühim havzası Karadeniz kömür havzasıdır.

Mevcut tarihî malûmata göre Ereğli - Zonguldak havzasında kömür madeni ilk defa İkinci Sultan Mahmut zamanında Tiran köyü civarında Köse ağzında keşfolunmuştur.

Devlet tersane ve fabrikalarına lâzım olan kömürün bu madenden tedariki için Sultan Mecit zamanında Ereğliye bir heyet gönderilmiş, bu heyet lâzım gelen kömürün ihraç ve imalini bir şirkete havale etmiş, bu şirketin faaliyeti neticesinde tedricen havzanın diğer taraflarında da kömür damarları keşfolunmuş, neticede kömür damarlarının Ereğliden Cide kazası hududunda Kapı Suyuna kadar takriben ve sahile muvazi olmak üzere 100 kilometre imtidadında, on beş kilometre arzında olduğu tesbit olunmuştur. Bu saha takriben 1.800 kilometre murabbâna tekabül etmektedir.

Bundan sonra madenin işletme ve mülkiyet şekilleri bir çok değişiklikler

geçirmiş, bir müddet sonra Abdülmecit evkafına raptedilmiş ve Bahriye Nezaretine geçmiş, daha sonra emanet suretile işletilmiştir. Ancak bunun da maksadı temin etmediği görülerek iltizam ve ihale usulüne geçilmiş, nihayet 1308 den sonra Ereğli Şirketi Osmaniyesinin teessüsile buraya ilk defa ecnebî sermayesi girmiştir. Şirket; işe liman inşasile başlamış, bilahara vasi sermaye tedarik ederek doğrudan doğruya maden imalâtına başlanmıştır.

Ereğli Şirketinin havzaya girmesinden mukaddem Zonguldak havzasının senevî ihracatı 15.000 ton kadarken, şirketin fennî tesisat tatbikinden sonra ve on beş sene içinde bu istihsalat mikdarı 611.000 tona yükselmiştir.

Ereğli havzasının 1314-den 1929-a “ 1898-1913 „ kadar olan istihsalât seyri şudur:

Ereğli havzası kömür istihsalâtı

1314—1898	212.240	Ton
1315—1899	257.500	»
1316—1900	387.500	»
1317—1901	340.800	»
1318—1902	388.100	»
1319—1903	453.700	»
1320—1904	518.400	»
1321—1905	590.099	»
1322—1906	610.956	»
1323—1907	736.760	»
1324—1908	697.689	»
1325—1909	794.583	»
1326—1910	746.300	»
1327—1911	903.739	» Azamî istihsal
1328—1912	810.681	»
1329—1913	826.829	»

Harp içinde havzanın fealiyeti derece derece zayıfladı ve 1917- de asgarî hadde düştü. Mütareke ile nispi bir tezayüt başladı. Maamafih normal istihsal seyri ancak 1923- den sonradır:

1914	651.240	Ton
1915	420.317	»
1916	408.203	»
1917	146.000	»
1918	186.000	»
1919	380.000	»
1920	569.000	»
1921	342.000	»
1922	410.000	»
1923	597.499	»
1924	769.073	»
1925	769.718	»
1926	910.377	»
1927	896.074	»
1928	918.040	» Havzanın en yüksek istihsal senesi

Havzanın halihazırda istihsalinin, azamî kabiliyeti olduğunu iddia etmek gülünç bir şey olur. Harbi umumî içinde Alman mütehassıslarının yaptığı tetkikata nazaran havzanın beher kilometro murabbaında 40.000.000 ton cevheri ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Halbuki şimdiki halde havzanın hududu bile teayyün etmiş degildir. Yalnız yapılan tetkiklere nazaran, zengin kömür tabakalarını ihtiva eden kısmın tûlen şarktan garba 175 ve arzan şimalden cenuba 50 kilometro imtidadında 8750 kilometro murabbai bir saha işgal ettiği tahmîn edilmektedir.

Binaenaleyh dünyanın da en mühim kömür havzalarından birini teşkil ettiği muhakkak olan havzanın toprak altı servetini şimdilik tükenmez addetmekte haklıyız.

Halbuki senevî istihsalimiz henüz hatta bir milyon tona bile varmış değildir. Kömürün beher tonunu mahallinde yedi lira sayarak istihsal ettiğimiz kömürün umum kıymeti ancak 7.000.000 lira olur.

Halbuki istihsalin basit rasyonalizasyonu sayesinde bu miktarın senevî 4.000.000 tona çıkarılması kolaylıkla kabil görülmektedir. Bu miktar kömürün kıymet olarak ifadesi ise senede 40.000.000 lira demektir.

Millî sanayi ve münakalâtın ihtiyacından fazla olan bu kömürün ihraç edilebildiği gün ticaret muvazenemizin açığı kendi kendine kapanır.

Kömürlerin cinsi:

Havzada halihazırda en mühim müstahsil Ereğli Fransız Şirketi, bundan sonra da Türkiye İş Bankası ocakları ve Bender — Ereğli İtalyan Şirketidir. Bundan sonra çok dağınık yerli müteşebbisler gelir. [1]

Bu şirket ve müteşebbislerin elinde bulunan ocaklardan istihsal olunan kömürler arasında evsaf itibarile farklar olmakla beraber Türk kömür cinsinin umumiyetle sanayi ve münakalâtın ihtiyacatını tatmin edebilecek kadar temiz ve saf olduğu tamamilen tahakkuk etmiştir. Esasen 1924 denberi gerek sanayimiz, gerek kara ve deniz münakalâtımızda bu kömürler kullanılmaktadır.

İstanbul piyasasının şimdiye kadar tanıdığı en iyi kömür kardif İngiliz kömürleridir. Halbuki yerli kömürlerimiz içinde hatta yıkanmamış halinde bile kardif ayarı kömür mevcuttur.

Birinci ve ikinci cins kardif kömürünün kimyevî tahlili şudur:

	Birinci kardif	İkinci kardif
Rutubet	% 1	% 1
Uçucu gazlar	% 15	% 20
Kül	% 5	% 8
Karbon	% 79	% 71
	100	100

Kalori derecesi

8000

8150

[1] Havzada faal olan büyük ve küçük şirketlerle müteşebbisler hakkında İstanbul Ticaret Odası mecmuasının 924 - 3 numarasında malûmat vardır.

Brüksel Akademisinde pek dikkatli yapılan tahliller neticesinde yerli kömürlerin bizi kardife muhtaç olmaktan vareste kılacağı anlaşılmıştır:

	Çamlı tuvenan kömürü	Şirket Lave kömürü
Kok	% 62.45	
Kükürt	% 1.63	
Rutubet	% 1.90	% 3
Kül	% 7.70	% 11
Uçucu gazlar	% 35.68	% 27.5
Karbou	% 54.75	% 58.5
Kalori derecesi	7970	7600

Esasen 1923-24 den evvel İstanbulda kardif üzerine iş yapan müesseseler ve ihrakiye olarak limanımızdan kardif alan ecnebi vapurları bu gün hemen kâmilan Zonguldak kömürü kullanmaktadırlar.

Memleketimizin senevî kömür ihtiyacı hali hazırda 730.000 ton kadar tahmin edilmektedir. Binaenaleyh kömürümüzün bu gün istihsal edilen mikdarı esasen millî ihtiyacı ancak kapatabilecek vaziyettedir. Halbuki kömürümüzü bilhassa bir ihracat maddesi yapmak zaruretindeyiz. Çünkü yalnız kömür ihracatından memleketimize girecek kıymetler bile ticaret muvazenemizdeki açığı kapatabilir.

Halbuki bu gün işlenilen ocaklar ancak mahdud ve ihracı kolay mintakalara inhisar eylemiştir.

Binaenaleyh gerek teknik kuvvetleri, gerek istihsalatı teksif etmek ve bu suretle kömür işlerini rasyonelleştirmek zarureti karşısındayız. Bunun için de her şeyden evvel havzanın jeolojik vaziyetinin lâyıkile tetkiki ve havza üzerindeki tasarruf ve milkiyet münakaşalarının millî iktisadiyatımız için en münasip bir şekilde halli lâzımdır.

Hulâsa Türkiyedeki bu günün maden fealiyeti, memleketin madencilik kabiliyetine nazaran hiç mesabesindedir denilebilir. Türk madenciliğinin istikbali için lâzım olan tabîî şartlar mevcuttur. Ancak toprak altı servetlerinden lâyıkile istifade ve bu servetleri istismar için zarurî olan teknik ve sosyal şartların teminine muhtacız. Madenciliğimizin inkişaf prensipleri bu şartların da tehakkukuna müteveccih olmalıdır.

**Maden istihsalatımızın muhtelif
senelere göre seyri**

Madenin cinsi	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Kömür	601.000	700.700	769.700	910.900	896.000	918.000
Liğnit	253	—	4.610	6.812	10.555	3.769
Bakır	188	830	451	845	—	—
Zımpara	6.895	6.108	7.500	4.575	6.620	11.134
Simli kurşun	—	8.400	1.455	5.508	6.630	9.094
Bakırlı Simli K.	—	—	—	130	—	—
Antimuvan	—	—	74	—	25	97
Krom	—	3.400	7.506	6.670	18.318	1.846
Manganez	—	—	97	77	—	60
Borasil	—	11.000	16.051	15.573	17.881	14.943
Civa «Şişe»	6	226	100	161	—	88
Lületaşı «Sandık»	1.588	1.779	—	323	512	41

Bu tabloda da görüldüğü gibi maden istihsalatımız, toprak altı servetimizin bereketine nisbeten çok azdır.

İstihsalatın muhtelif senelere göre seyri tetkik edildiği zaman, şayanı kayt bir tezayüt te göze çarpmıyor.

Şu halde maden işlerimiz, millî iktisadiyatımızda kendine lâıyk olan yeri henüz işgal etmemiş demektir.

Bu vaziyet, her şeyden evvel bittabi gecirdiğimiz millî ve siyâsî istihalelerin bir neticesidir.

Yarı müstemlekelikten yeni çıkmış, millî kurtuluş hareketine yeni girmiş ve iktisadî istiklâl cidaline henüz girişmiş bulunuyoruz: Dağ sanayiine sermaye konusu, yani madencilik işlerine millî sermayede hisse ayırmak kabiliyeti ise, ancak, millî ticaret ve millî sanayi sahalarında büyük sermayelerin terakümünden sonra gelir.

Çünkü dağ sanayiine sermaye koymak demek, sermayeyi en uzun vade ve bazen en düşük faizle plase etmek demektir.

Şu halde millî madencilik işlerinde bedbîn olmak değil, beklemek lâzım!

**Cihan başlıca kömür müstahsili memleketlerin
Kömür ve Lignit istihsali**

“1000 ton olarak,”

Memleketin ismi	913	924	925	926
Müttehidei Amerika	517.000	518.000	527.000	601.000
İngiltere	292.000	271.000	274.000	128.000
Almanya	209.000	146.000	163.000	176.000
Fransa	39.420	44.326	47.380	52.830
Polonya	36.000	32.300	29.100	35.772
Rusya	27.864	15.878	17.600	26.200
Çekoslovakya	—	27.214	23.800	25.400
Belçika	23.260	23.360	23.097	25.320
İngiliz Hindistanı	15.126	21.500	20.200	20.998
Avustralya	10.699	12.615	13.031	13.737
Sar havzası	11.500	14.032	13.000	13.681
Kanada	11.685	10.217	9.927	12.774
Japonya	17.885	30.111	31.459	28.000
Cenubi Afrika	6.692	11.333	11.793	12.460
Felemenk	1.498	5.946	6.918	8.720
İspanya	3.949	6.264	6.251	6.669
Macaristan	2.654	2.934	2.645	2.768
Yeni Zeland	1.600	1.400	1.400	1.500
Yugoslavya	124	1.482	1.503	1.508
Avusturya	29.087	1.101	1.159	1.043
İtalya	202	434	558	600
Türkiye	826	769	769	910
Bulgaristan	98	444	467	477
Yunanistan	1	44	40	40

Kömür istihsalinin dünya kıtaları arasında inkısamı

	1913		1926	
Şimali Amerika	476.272.000	Ton	613.988.000	Ton
Cenubi Amerika	719.000	»	1.081.000	»
Avrupa	585.860.000	»	508.074.000	»
Asya	49.502.000	»	75.000.000	»
Afrika	6.878.000	»	13.493.000	»
Okyanosya	12.307.000	»	15.356.000	»

Haricî Ticaret

ve

Ticaret muvazenesi

Tablolar:

- 1—Cihan ticaretinin genişlemesi .
- 2—Türk ithalât ve ihracatının senelere göre seyri.
- 3—Diger memleketlerde ithalât ve ihracatın senelere göre seyri,
- 4—İthalât ve ihracatımızın "0" itibarile seyri.
- 5—Türkiye ve muhtelif memleketlerde ticarî müvazene tablosu.
- 6—Haricî ticaretimizde alâkadar memleketler.
- 7—İthalât emtiamızın cins itibarile senelere göre tahlili.
- 8—Bizde ve diger memleketlerde bütün ticaretinin "ihracat," senelere göre seyri.
- 9—Bizde ve diger memleketlerde pamuk ihracatının "senelere göre seyri.
- 10—Bizde ve diger memleketlerde üzüm ihracatının senelere göre seyri.

Haricî Ticaret

Tarihî bir istihale :

ENGELHARD:

“Türkiye ve Tanzimat,, isimli eserinde der ki:

“On dokuzuncu asrın ortasına kadar, Türkiyeden gerek transit, gerek İhracat suretile çıkarılan emtianın miktarı, Avrupanın Türkiyeye yaptığı ithalatın çok fekinde idi.

Türk ihracatının mühim bir kısmın da, yerli mamulatından çuha, kumaş, iplik şeklindeki sınaî mamulat teşkil ediyordu.

1850 senelerinde Türkiyenin ihracatı, ithalatına müsavî bir dereceye düştü. Altmış sene sonra yani 1910 senelerinde ise ihracat ,ithalatın ancak üçte birine varabiliyordu. İhracat maddelerinde ise sınaî mamulatin yerini zirai mahsulat tuttu.,,

Osmanlı imparatorluğu tarihinin ticareti harciye noktai nazarından en karakteristik devri on dokuzuncu asrın ikinci nısfıdır. Bu devir, « Kül » halinde imparatorluğun ve bu meyanda Anadolunun müstemlekeleşmesi devri oldu:

Yukarda verdiğimiz çok dikkata şayan vesika, işte bu seyrin hazîn bir ifadesidir .

On dokuzuncu asrın nısfına kadar Türkiyenin, iptidâî, fakat millî bir istihsal cihazı vardı. Yer yer sanayi merkezleri teşekkül etmişti. Mühim bir ihracat faaliyeti mevcuttu. Fakat bu esnalarda makina sanayiinin - Fabrikacılığın - garp memleketlerindeki serî inkişafı ve dahilde yapılan mamulata nazaran da, daha ucuz ve daha çok istihsal olunan fabrika mamulatinin Türkiyeye girişi, memleketin el tezgâhcılığını, Lonca ve ev sanayiini dağıttı.

Garp memleketlerinde Lonca ve ev sanayiinin yıkılışı, daha müterakki bir istihsal sistemine, yani fabrika sanayiine intikal suretile olduğu için millî iktisat noktai nazarından bir inkişaftır. Fakat bizde, ev ve Lonca sanayiinin parçalanması Türk müstehlikinin tamamile ecnebî sanayiine tabiiyetini tevlitetti. Yıkılan kurunu vustaî istihsal tarzı yerinde millî bir fabrika sanayii teşekkül etmedi:

Bu hal bütün müstemleke ve yarı müstemlekelere hâs bir hadisedir. Millî sanayiîni kaybedilmesi, iktisadî istiklâlden müstemlekelige ve millî sanayiîni doğuşu müstemlekelikten iktisadî istiklâle dönüşün en emin alâmeti addedilebilir.

Eski Türkiyenin bu menfî istihalesi ve memleketin müstahsil ihracatçı bir memleket olmaktan çıkarak; Müstehlik - ihracatçı bir memleket haline dönüşü D. Urkvart, Palgref, Teksiye, Engelhard... V. S. gibi müteaddit ecnebî âlimler tarafından vesikalarla tesbit ve takip olunmuştur.

Meselâ Teksiyeye nazaran Ankara, on yedinci asırda senevî 25.000 balyadan ziyade kumaş ve trikotaj eşyası ihraç eden bir memleket olduğu halde bu ihracat on dokuzuncu asrın nisfına doğru yalnız 5.000 balyaya düştü. Zamanımızda ise Ankara mamul ve mensuç eşya namına harice bir tek balya bile eşya gönderemiyor.

Ankaranın hali inkişafta bulunan kumaş ve ipek imali sanatının Avrupa rekabeti karşısında tamamen sönmesi hadisesi Engelhard tarafından da teyit edilmektedir.

Osmanlı imparatorluğunun son kırk senelik ticareti hariciyesine ait verdiğimiz tablodan da görüldüğü üzere ihracatın ithalâta nazaran en çok düşüşü bilhassa 1880 senelerinde olmuş, ondan sonra ise ihracatımızda, mamul mevadın yerini tedricen ziraî mahsulât işgal ederek nisbî bir ihracat tezayüdü başlamıştır.

Maamafih idhalat ve ihracat arasındaki açık ve ihracatın idhalâta nazaran azlığı halâ devam etmektedir.

Yeni Türkiyede Haricî Ticaret:

Lozan ahitnamesi, yeni Türkiyenin haricî ticaretini şu şekilde buldu:

İthalât	Nispeti	İhracat	Nisbeti	Yekûn
120.000.000	% 68	50.000.000	% 32	170.000.000

Bundan sonra bir sıra inkişaf lar başlar :

Seneler	İthalat	Nisbeti	İhracat	Nisbeti	Yekûn
1923	144.788.000	% 63	84.651.000	% 37	229.439.000
1924	193.611.000	% 55	158.867.000	% 45	352.478.000
1925	241.955.000	% 55	193.902.000	% 45	435.858.000

Haricî ticaretimizde mühim bir inkişaf ve tevazüne doğru seri bir ilerleyiş demek olan ve Lozan ahitnamesini takip eden bu birinci devreyi, nisbî bir değişiklik takip etti:

Seneler	İthalât	Nisbeti	İhracat	Nisbeti	Yekûn
1926	234.591.000	% 55	187.747.000	% 45	422.338.000
1927	211.398.000	% 57	158.420.000	% 43	369.818.000
1928	223.531.000	% 56.5	173.537.000	% 43	397.068.000
1929	256.482.000	% 63	154.402.000	% 37	410.884.000

1923 - ten itibaren başlayan ihracat inkişafının 1926 - dan itibaren nisbî bir değişiklik arzemesinin sebepleri, milî iktisadiyatımızın müstakbel inkişafı

hesabına, ciddiyetle tetkike değer bir mevzu teşkil eder. Öyle zannediyoruz ki iktisadî hayatımızın müspet ve menfî bütün illetlerini bu son dört senelik devrenin ticareti hariciye hadiselerini, tetkik ve tamik ederek meydana çıkarmak kabildir.

Yeknazarda ihracatımızın munhasıran ziraî mahsulâtın ibaret olması ve ziraî mahsulâtın son senelerde buhrana maruz kalması, 1926 - 1929 devresinin fena gidişinin sebebidir gibi görünüyor. Fakat bu yazılara merbuten verdiği-miz tablolardan mufassalan takibedileceği üzere, bizim gibi ziraî memleketler olan komşularımızda, meselâ Yunanistan, Romanya, Sırbistan, ve sair memleketlerde 1923 - te başlayan inkişaf 1928 - de de devam etmekte bulunmuştur. 1929 beynelmilel ticareti harciye istatistiklerinin henüz neşrolunmamasından-dolayı bu memleketlerin 1929 vaziyetlerini bilmiyoruz. Fakat ne de olsa, buhrana rağmen oralarda 1928- e kadar devam eden inkişaf, bizdeki depresyonun sebeplerini başka iktisadî sahala-da da aramak icap ettiğini pek âlâ göstermektedir.

Burada ancak işaret etmekle iktifa edebileceğimiz bu mevzuu alâkadar makam ve müesseselerin tekike lüzum görmelerini temenni ederiz.

Haricî Ticaretimizin tahlili:

Haricî ticaretimizin gerek eşya fasılları, gerek ticaretimizle alâkadar memleketler itibarile vaziyetini gösterir müteaddit tablolar bu bahse raptedilmiştir. Bu tablolarda gerek ithalât ve gerek ihracatımızın bünyesi seyr[halinde görülmektedir.

Burada yalnız şayanı dikkat olan diğer bir noktaya temas edeceğiz.

Âlî İktisat meclisimizin neticei tetkikatına göre, haricî ticaret istatistiklerimizi çıkardığımız gümrük kuyudatında ihracatımızın kayıt usulleri itibarile, tashihe muhtaç bir noksanlık vardır. Şöyleki:

a - Gümrük istatistiklerindeki ihracat kıymetleri, emtianın borsa vasatî fiatlarına istinatdediyor.

b - İhracattan mütevellit ticarî kazançlar ihracat emtiasının kıymetine ilâve edilmiyor.

Halbuki Âlî İktisat meclisinin kanaatına göre, ihracatımızın kıymet itibarile hakikî seyrini anlayabilmek için yukarda işaret edilen iki esas dairesinde ihracat yekûnlarımızda bir kıymet tashihi yapmak lâzımdır.

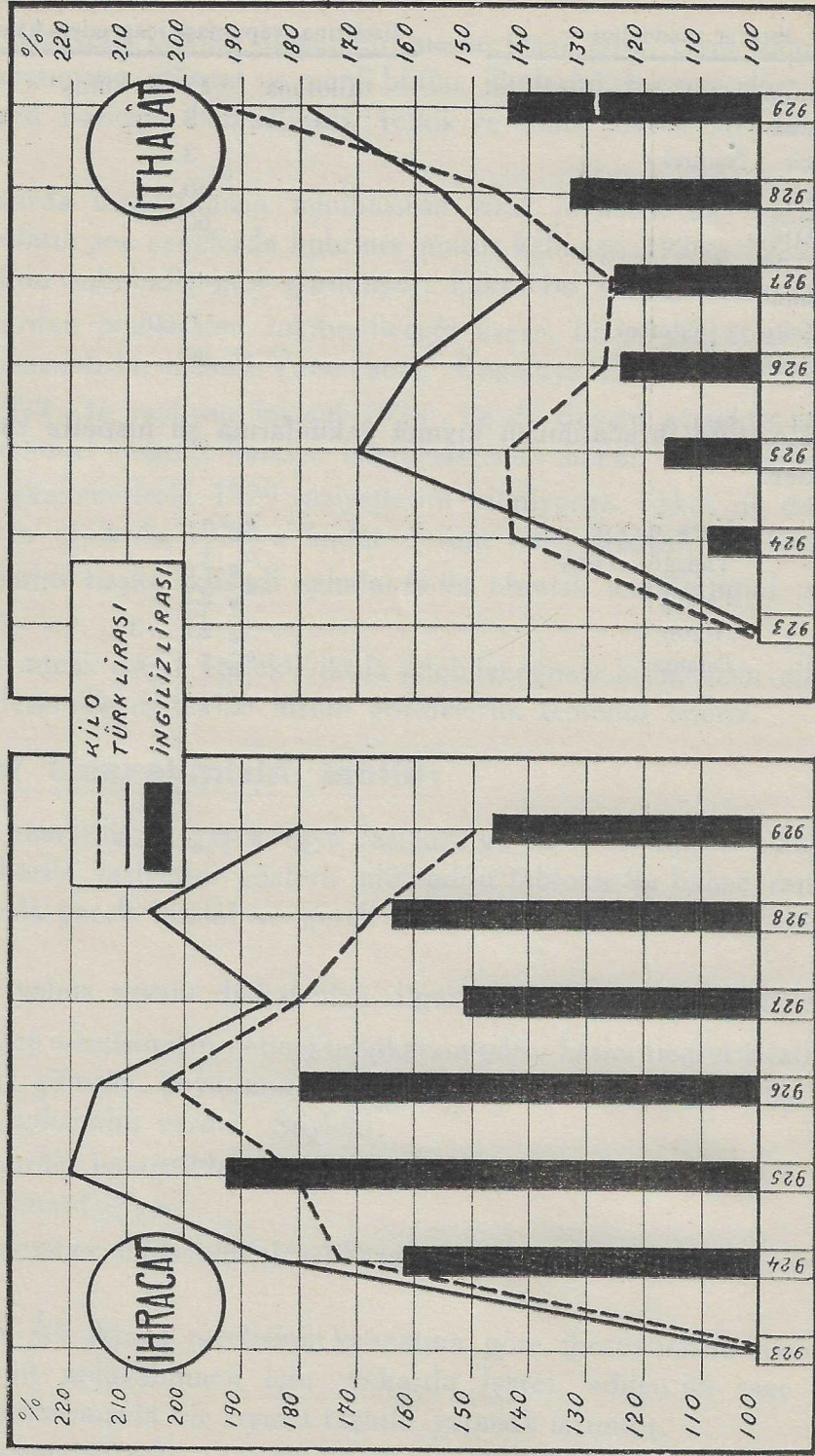
Diğer memleketlerde de ihracat kıymetlerinin, bizde olduğu gibi borsa vasatî fiyatı olarak kaydedilmesine rağmen, meclisin mütaleası, ihracatımızın millî iktisadiyatımızdaki tesirini lâyükile mütalea noktai nazarından doğrudur. Bu hususta meclisin yaptığı tetkikata nazaran başlıca ihracat emtiamızın borsa ve FOB fiatları arasındaki farklar şu esaslar dairesinde tashih edilmelidir.

İhracat maddeleri	Fob fiyatını bulmak için borsa fiatlarına yapılması icap eden zamlar		
	Kilosuna	15	kuruş
Tütün	»	5	»
Üzüm	»	3	»
İncir « Naturel »	»	30	»
İncir « İşlenmiş »	»	60	»
Afyon	»	4	»
Zeytin yağı	»	5	»
Pamuk	»	0.60	»
Zahire ve hububat	»	80	»
Palamut	»		

Bu esasata göre ihracatımızın kıymet yekûnlarına şu nispette zamlar yapmak icap eder:

Kuru meyve	% 3
Yapağı - Tiftik	% 5
Pamuk	% 2.5
Afyon	% 2.5 - 3
Palamut	% 5

İthalât ve ihracatımızın Miktar ve Kıymet itibarıyla senelere göre inkişafı %

**İthalât ve ihracatımızın “Miktar ve Kıymet,, senelere göre
seyrini gösterir istatistik tablosu**

Seneler	İTHALÂT			İHRACAT		
	T. Lirası	Sterling	Kilo	T. Lirası	Sterling	Kilo
1923	144.788.000	17.700.000	496.752.000	84.654.000	10.494.520	368.097.000
1924	193.611.000	22.140.000	702.612.000	158.867.000	18.175.705	636.958.000
1925	242.314.000	27.200.000	732.234.000	193.119.000	21.596.878	668.004.000
1926	234.699.000	25.300.000	627.912.000	186.422.000	20.045.242	770.887.000
1927	211.398.000	22.200.000	642.763.000	158.420.000	16.799.684	696.973.000
1928	223.531.000	23.300.000	720.493.000	173.537.000	18.114.560	626.054.000
1929	256.482.000	25.600.000	955.623.000	154.402.000	15.300.000	543.322.000

İthalât ve İhracatımızın 1923 - den itibaren başlayan müsbet inkişafı 1925 - den itibaren umumiyet itibarile sukuta temayül etmiştir. Bu temayülün tashih ve tadili lâzımdır:

Millî mücadelemizin gayesi siyasî ve iktisadî istiklâlimizdir. İktisadî istiklâlimiz, iktisadî inkişafımıza bağlıdır.

Bu inkişafı teminde ve yukarda rakamlarla tespit olunan menfi temayülü müsbetleştirmekte ayrı ayrı her vatandaşın bir rolü ve vazifesi vardır: İktisat cephesinde seferberlik var:

Çok istihsal ve az istihlâk kâfi değil: Yeni devrin iktisadî şıarı:

Çok ucuz ve iyi istihsal

Dürüst, teşkilâtlı ve kârlı satıştır:

Ticaret muvazenemizin açığı ve haricî ticaretimizin menfi seyri ancak böyle düzelir.

Cihan ticaretine her gün bir az daha fazla karışmak mecburiyetindeyiz. Beynelmîlel mübadele işlerinde ehemmiyetsizleşmek, az satan ve az alan passif bir ülke haline gelmek muasır bir milletin uğrayabileceği en büyük felâkettir.

Çok ihraç ve çok ithal etmeliyiz:

Bir milletin iktisadî istiklâlinin derecesi, dünya ticaretine olan müdahalesinin vüsatile ölçülür!

**Muhtelif senelere ait başlıca ithalât emtiamızın
cinslerine göre tahlili**

Seneler	Mensucat ve iplik	Gıda maddeleri ve hayvanat	Maden eşyası ve makina	Kimyevi şeyler	İptidai maddeler
	%	%	%	%	%
1923	46.80	27.02	6.64	7.50	6.50
1924	43.99	25.66	11.82	6.50	6.50
1925	44.50	22.10	13.00	6.91	6.75
1926	40.40	15.00	17.90	6.80	
1927	36.04	16.20	20.20	7.70	
1928	33.30	18.50	21.90	8.40	

Mensucat ve gıda maddeleri ithalâtı, her sene umum ithalâtımızın vasatı % 70-ini tutuyor. Bu nispetin para olarak ifadesi: 175.000.000 Türk lirasıdır!

Gıda ve mensucat ihtiyacımız için harice, her sene, tam 175.000.000 lira veriyoruz! Halbuki:

*Her nevi gıda maddeleri yetiştiren bir çiftçi memleketiyiz.
Yaylalarımız büyük bir Et ambarı olabilir!*

Gayet ince « yani 30 numaradan yukarı » iplikler müstesna olmak üzere, mensucat için lâzım olan pamuk, yün, tiftik ve ipek, bütün ham maddeler de memleketimizde yetişir!

Şu halde ithalât siyasetinde gayemiz, gıda ve nesç maddeleri ithalâtını kısmak, kendi mahsulümüzle beslenmeğe ve geyinmeğe çalışmaktır.

Ticaret muvazenemizin açığı, yani ihracatımızın ithalâtımıza nispeten açığı, ihracatımızın azlığından evvel ithalâtımızın çokluğundandır.

Vakta çok satmak ve çok almak eyidir. Fakat az satmak ve çok satın almak fenadır.

Çok sat, Çok al! Fakat az satıp,

Çok alma!

Muhtelif senelere ait ihracat emtiamızın cinslerine göre tahlili

Seneler	Tütün %	Meyva ve sebze %	Pamuk ve Pamuklu %	Yün ve tiftik %	Deri ve hayvan ve mevad %	Maden %
1923	24.02	24.68	7.90	9.70	5.80	2.50
1924	28.60	24.70	7.50	7.70	6.90	2.75
1925	31.40	19.50	8.00	4.80	6.90	1.70
1926	30.70	17.50	6.00	8.60	6.80	2.50
1927	27.00	19.30	6.70	10.60	9.20	2.90
1928	36.00	18.00	5.90	10.40	7.30	2.10

İhracatımız münhasıran ziraat mahsulâtından ibarettir. Ham madde veriyor, mamul mevad alıyoruz. Münhasıran ham madde veren ve münhasıran mamul madde alan bir memleket, iktisaden henüz müstemleke şartlarından kurtulmamış bir memleket demektir! İktisaden müstakil memleket, münhasıran ham madde müstahsili olmaktan çıkan memleket demektir!

*Yalnız ham madde yetiştiren değil, ham madde yetiştiren ve sonra onu yine dahilde işliyen bir memleket olmak mecburiyetindeyiz!
İktisadî istiklâlin ilk şartı budur!*

*Dahilde yetişen iptidaî maddeleri yine dahilde işlemek endişesi, millî kur-
tuluş mücadelesine girişmiş bir memleketin millî sanayi siyasetini teşkil eder.
Millî sanayi siyaseti, millî istiklâl davasının, hem mihveri, hem merkezi
sikletidir!*

*İhracata tahsis ettiğimiz, ziraat maddelerimizi, çoğaltalım ve islah edelim. Yeni
yeni pazarlar, yeni yeni müstehlikler bulalım!*

*Fakat; İhracatımızı münhasıran ziraat maddelerinden ibaret kalmaktan kurtaralım.
Mamul eşya, maden ve millî mamulâtın, ihracatımızın hiç olmazsa % 25
ini teşkil ettiği gün, yeni Türkiye ile eski Türkiye arasında bir müşabehet
kalmamış demektir!*

Osmanlı İmparatorluğunun son kırk senelik haricî ticaret tablosu

Hicrî Seneler	Miladî Seneler	İthalât		İhracat	
		Altın	Lira		
1294	1878	20.009.000	8.393.000		
1295	1879	19.417.000	8.760.000		
1296	1880	17.847.000	8.497.000		
1297	1881	19.486.000	11.295.000		
1298	1882	20.192.000	10.964.000		
1299	1883	19.757.000	12.390.000		
1300	1884	20.637.000	12.798.000		
1301	1885	20.003.000	12.076.000		
1302	1886	20.703.000	12.777.000		
1303	1887	20.105.000	12.289.000		
1304	1888	19.456.000	13.546.000		
1305	1889	21.041.000	15.172.000		
1306	1890	22.914.000	12.836.000		
1307	1891	24.553.000	15.370.000		
1308	1892	24.466.000	15.572.000		
1309	1893	24.048.000	13.263.000		
1310	1894	24.075.000	13.753.000		
1311	1895	20.575.000	15.535.000		
1312	1896	21.359.000	15.428.000		
1313	1897	23.434.000	14.744.000		
1314	1898	26.621.000	13.625.000		
1315	1899	24.450.000	15.591.000		
1316	1900	23.841.000	14.904.000		
1321	1905	31.366.000	19.672.000		
1323	1907	34.763.000	19.213.000		
1324	1908	31.432.000	18.439.000		
1325	1909	34.629.000	18.231.000		
1326	1910	42.555.000	22.079.000		
1327	1911	45.009.000	24.719.000		
1328	1912	43.549.000	23.921.000		
1329	1913	41.749.000	21.436.000		
1330	1914	22.927.000	11.487.000		
1332	1916	2.210.000	3.405.000		
1333	1917	15.077.000	13.970.000		
1334	1918	21.276.000	24.889.000		

Osmanlı imparatorluğunun son kırk senelik ticareti hariciye seyrini gösteren bu enterassan tablo ilk defa neşrolunmaktadır. Âli İktisat Meclisi umum kâ-tibi Nurullah Esat Beyefendinin lûtf ve müsaadelerile neşrine muvaffakiyet elveren bu vesikanın rakamları eski maliye vekilî Hasan Beyefendinin vekâ-letleri zamanında eski gümrük kuyudatından çıkarılmıştır.

Bazı senelere ait yekûnların henüz eksik bulunmasına rağmen, vesikanın tarihî ehemmiyeti büyüktür. İlerde iktisat tarihimizi tetkik edeceklerin, üze-rinde çok tevakkuf edecekleri, bu seyrin burada tahliline girişmeği bittabi lüzumlu bulduk. Ancak alâkadar Vekâletin, bir taraftan da bu senelerin itha-lât ve ihracat müfredatlarına ve eşya guruplarına ait hulâsalar neşrine himmet etmesi iktisat tarihimizin vesikalarını hazırlamak hesabına emsalsiz bir yardım olur.

Haricî ticaretimizle alâkadar bazı memleketlerde ithalât ve ihracatın muhtelif senelere göre seyri

Seneler	İthalât		İhracat	
	Mikdar ton	Kıymet	Mikdar Ton	Kıymet
Yunanistan	1923	6,035,000		2,545,000
	1924	8,053,000		3,276,000
	1925	10,209,000		4,541,000
	1926	1,870,000	534,000	5,439,000
	1927	2,275,000	632,000	6,037,000
	1928	2,339,000	645,000	6,282,000
	Kıymet « 1000 drahmi » dir.			
Bulgristan	1923	5,125,840		3,537,000
	1924	5,557,000		4,903,000
	1925	7,283,000		5,642,000
	1926	341,300	398,000	5,617,000
	1927	306,800	466,000	6,627,000
	1928	355,000	368,000	6,231,000
	Kıymet « 1000 leva » dir.			
Romanya	1925	929,000	—	29,162,000
	1926	917,000	6,104,000	38,223,000
	1927	1,006,000	7,337,000	38,110,000
	1928	—	5,885,000	26,819,000
	Kıymet « 1000 ley » dir.			
İtalya	1926	24,407,000	4,225,000	18,664,000
	1927	25,858,000	4,362,000	15,631,000
	1928	25,562,000	4,424,000	14,529,000
	Kıymet « 1000 lîre » tir.			
Sırbistan	1926	1,241,000	4,885,000	7,818,000
	1927	1,331,000	4,251,000	6,400,000
	1928	1,565,000	4,527,000	6,444,000
	Kıymet « 1000 dinar » dir.			
Mısır	1926	—	—	41,224,000
	1927	—	—	47,725,000
	1928	—	—	55,011,000
	Kıymet Mısır lirasıdır.			
İran	1926	322,000	4,044,000	1,050,595,000
	1927	271,000	4,673,000	1,095,065,000
	1928	302,000	4,190,000	1,059,580,000
	Kıymet « Kran » dir.			

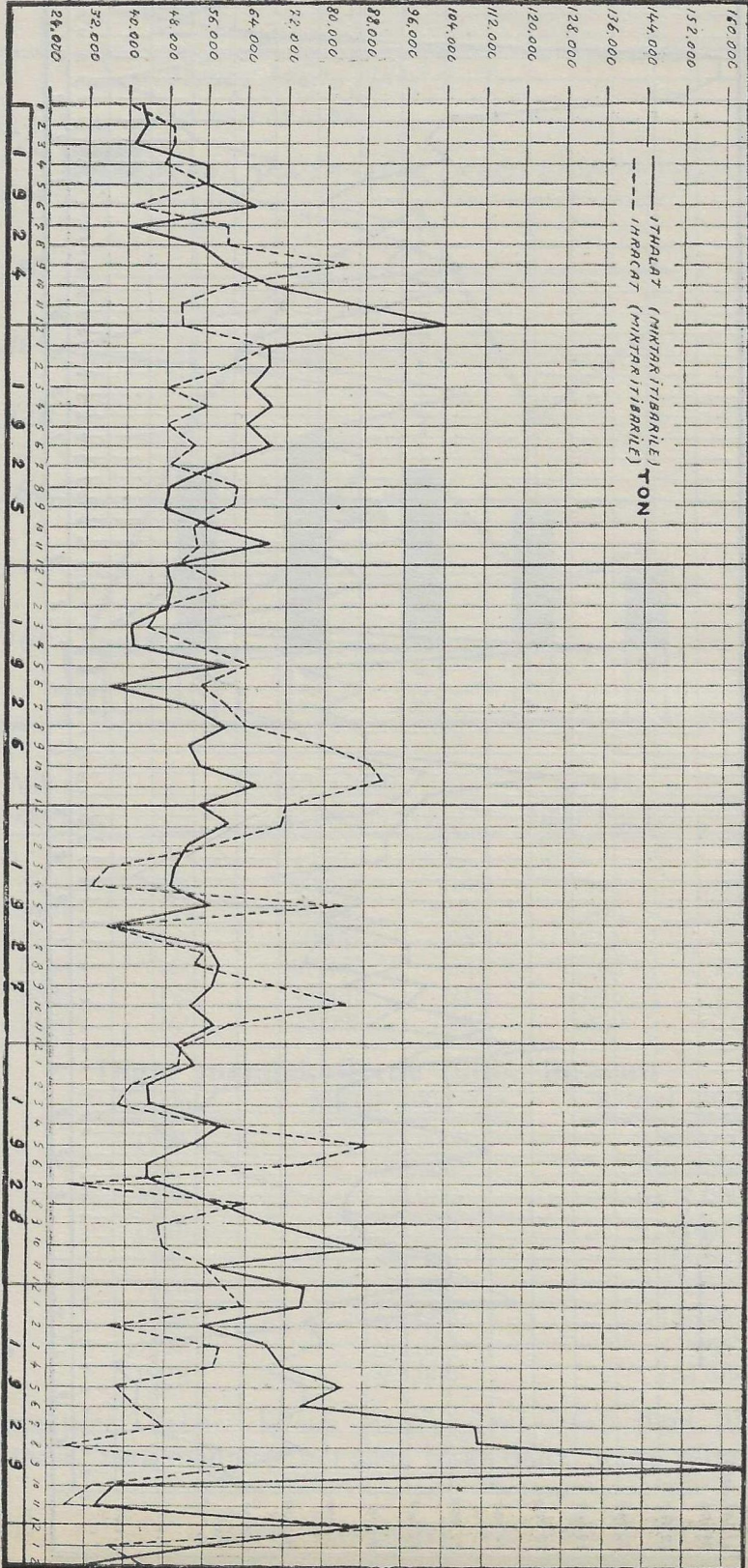
Türkiyenin haricî ticaretinde muhtelif memleketlerin mevkiî

1923 — 1928

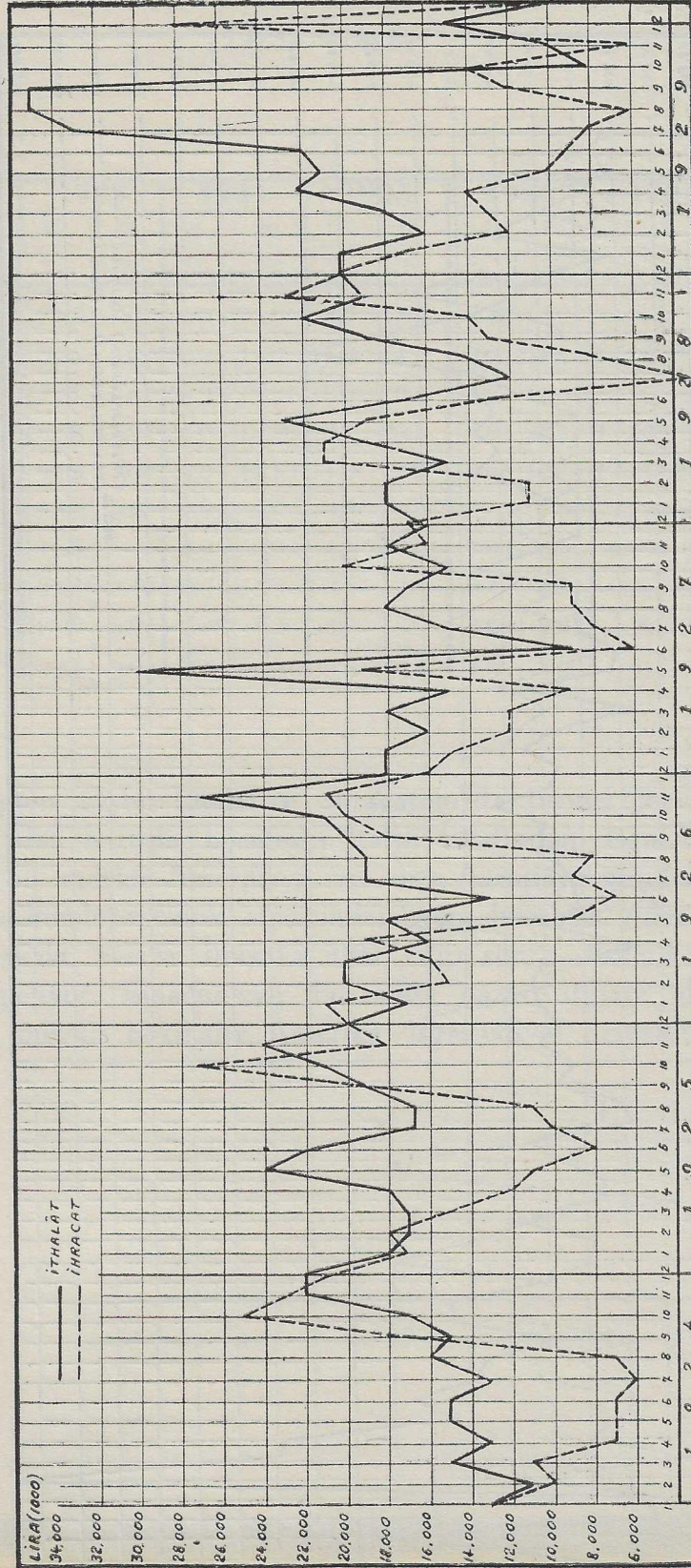
Memleketler	1923		1924		1925		1926		1927		1928	
	id.	ih.	id.	ih.	id.	ih.	id.	ih.	ih.	id.	id.	ih.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Amerika	7.63	7.97	6.0	11.0	8.5	13.3	3.48	12.75	3.87	15.52	4.5	15
Almanya	6.36	9.00	10.0	12.0	11.3	14.2	3.0	12.65	14.19	9.29	14.0	12
İngiltere	17.31	18.61	18.2	12.31	16.0	9.2	14.0	11.44	13.60	10.63	12	10
İtalya	19.58	17.95	21.0	18.0	18.1	26.5	15.81	27.77	12.33	23.37	11.5	18
Fransa	9.09	12.04	9.0	11.53	11.0	13.0	13.68	12.15	13.81	10.70	13	10
Belçika	5.12	2.63	4.21	2.0	4.3	1.0	5.75	1.02	5.77	2.03	5.8	2
Çekoslovakya	1.29	—	3.3	0.32	4.1	0.01	7.03	0.01	6.49	3.51	6.5	4
Yunanistan	0.64	3.40	0.64	5.0	0.5	4.4	0.49	4.51	0.37	6.24	0.4	5
Rusya	2.09	2.04	3.28	1.26	2.7	2.0	3.63	2.82	3.26	3.94	5	3
Mısır	4.61	2.92	3.5	3.0	2.5	2.5	1.96	4.00	0.91	3.08	1	4

Umumî harpten evvel ithalât ve ihracatımızda birinci mevkiî İngiltere işgal ediyordu. Hali hazırda bu mevki İtalya tarafından işgal edilmektedir. Ancak İtalyanın bu mevkiî Amerikaya ve orta Avrupaya gönderilecek eşyaların bir kısmına komisyonculuk etmesinden, yani buralara gidecek tütünlerimizi ve diğer eşyayı evvelâ İtalyaya ithal edip sonra Amerikaya göndermesinden ileri geliyor. Binaenaleyh bu nokta nazarı itibare alınırsa haricî ticaretimizde ilk mevkiî hakikatte Amerika işgal ediyor demektir.

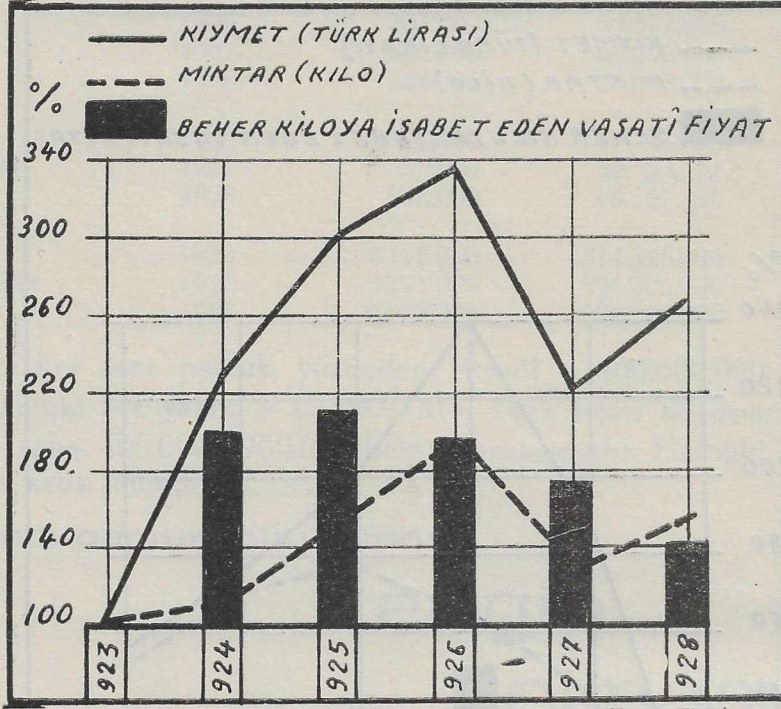
Türk haricî ticaretinin miktar itibarile aylara göre seyri
1924 — 1929

Türk hariç ticaretinin Kıymet itibarile aylara göre seyri
1924 — 1929

Tütün ihracatımızın muhtelif senelere göre seyri

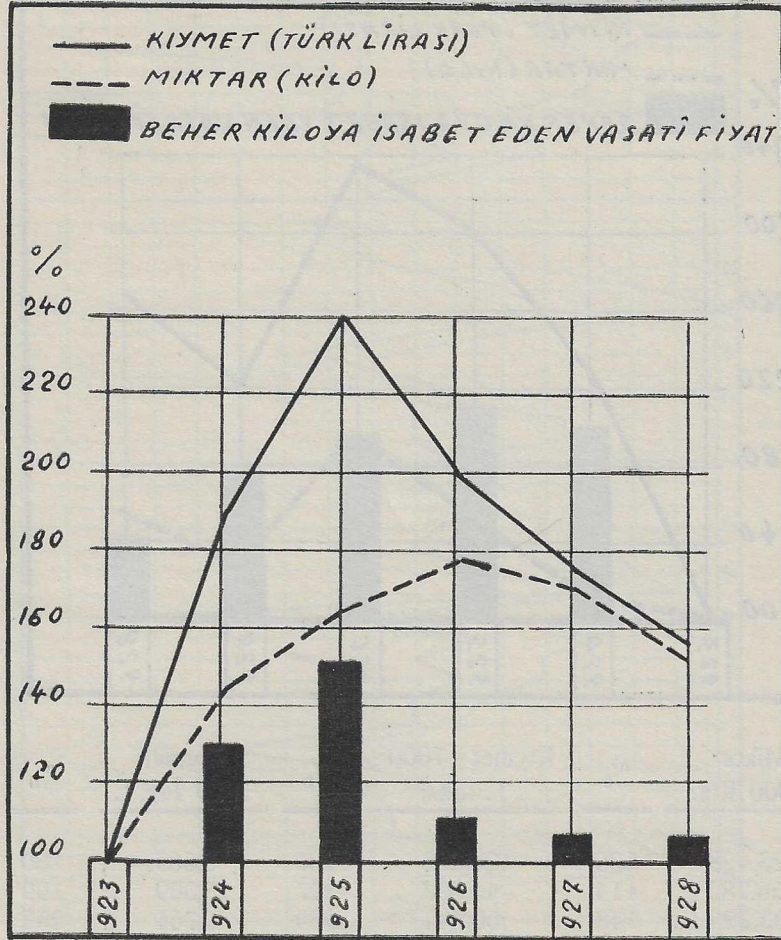
Diger memleketlerde tütün ihracatı

	Seneler	Miktar «1000» Kgr.	Kıymet «1000»	
Yunanistan	1926	54,700	3,095,000	Drahmi
	1927	52,600	3,417,000	»
	1928	48,900	3,211,000	»
Blgaristan	1926	27,700	2,060,531	Leva
	1927	26,900	2,100,601	»
	1928	22,400	2,242,504	»
Ş. Amerika	1926	221,000	136,921	Dolar
	1927	232,000	139,667	»
	1928	265,000	154,466	»

Tütün ihracatımız beher kiloya isabet eden vasatî fiyat itibarile günden güne düşmektedir. Yani malımızı her sene biraz daha ucuza satıyoruz. Halbuki günün şıarı:

Çok ihracat ve kârlı ihracattır.

Türkiye pamuk ihracatının senelere göre seyri

Seneler	Miktar 1000 Kg.	%	Kıymeti 1000 T. L.	%	Kıymet İngiliz L.	%	Beher kilo Fiatı	%
1923	9.676	100	6.169	100	808.500	100	63	100
1924	12.518	129	11.390	184	1.304.700	161	91	144
1925	15.939	165	14.905	242	1.672.900	200	93	147
1926	16.817	174	10.525	171	1.131.000	140	70	109
1927	15.963	165	10.193	165	1.081.000	134	68	106
1928	14.654	151	10.065	163	1.050.000	130	69	107

Diger memleketlerde pamuk ihracatı

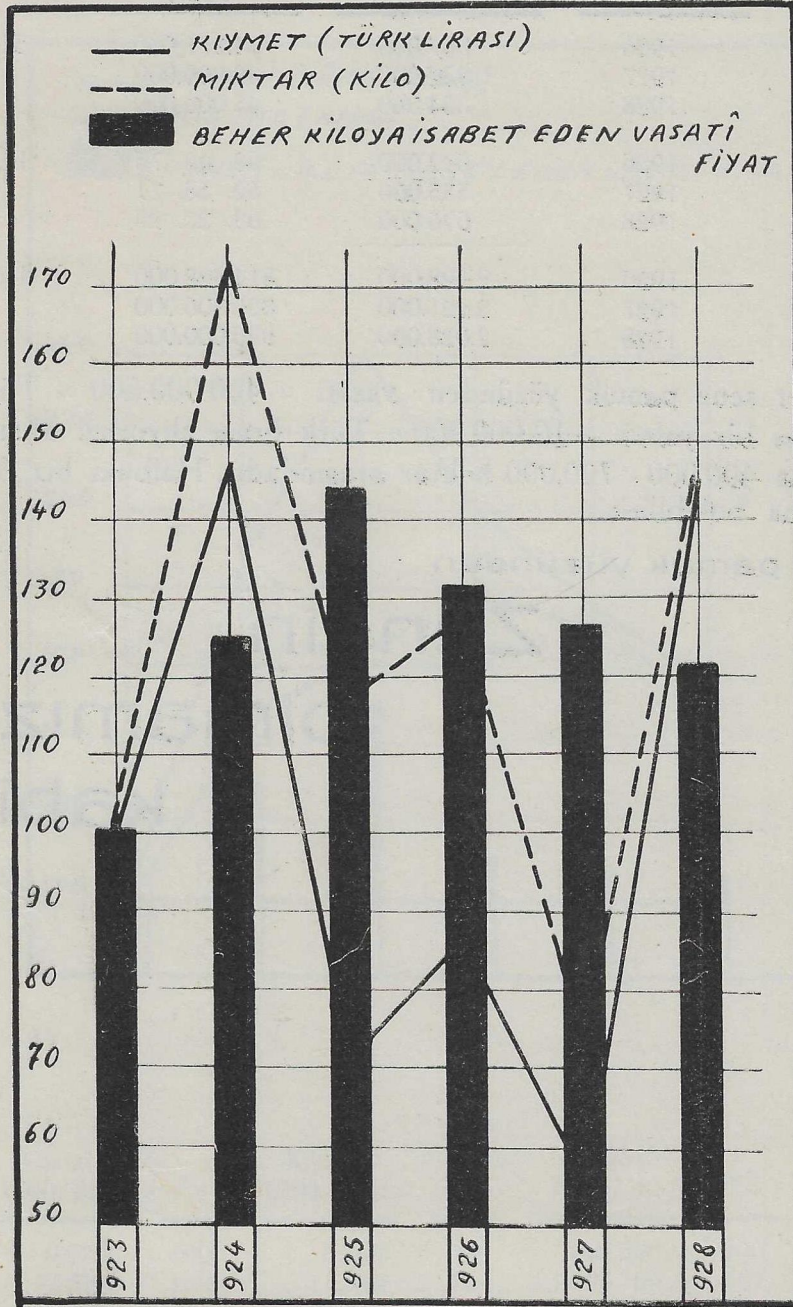
	Seneler	Miktar « Ton »	Kıymet	
Mısır	1926	307.000	34.371.000	Mısır lirası
	1927	332.000	39.000.000	»
	1928	334.000	45.000.000	»
Hindistan	1926	622.000	68. 43. 75	Bin rupya
	1927	535.000	52. 53. 71	»
	1928	626.000	63. 27. 25	»
Ş. Amerika	1926	2.128.000	814.428.000	Dolar
	1927	2.221.000	826.306.000	»
	1928	2.028.000	920.000.000	»

Mısırda her sene pamuk yüzünden vasatî « 400.000.000 » Türk lirası giriyor! Halbuki biz yalnız « 10.000.000 » Türk lirası alıyoruz: Mısırda pamuk ekilebilir saha 400.000 - 700.000 hektar arasındadır. Halbuki biz 800.000 hektarlık bir saha bulabiliriz.

Yalnız pamuk yüzünden

**Zengin
olmamız
kabildir.**

Türkiyede Üzüm İhracatının senelere göre seyri

SENELER	Mikdar		Kıymet		Kıymet		Beher kilo	
	TON	%	1000 T. L.	%	Sterling	%	kuruş	%
1923	32,998	100	10,561	100	1,384,000	100	32	100
1924	48,380	146	18,233	172	2,088,000	151	37	115
1925	23,818	72	10,999	104	1,234,000	89	46	143
1926	29,029	87	12,561	118	1,350,000	97	43	130
1927	18,913	56	7,603	71	806,000	58	40	127
1928	55,595	141	15,229	144	1,589,000	115	36	111

Diğer memleketlerde Üzüm ihracatı

	<u>Seneler</u>	<u>Ton</u>	<u>Kıymet</u>	
Yunanistan	1926	94,500	845,000,000	Drahmi
	1927	95,100	921,000,000	»
	1928	94,800	1,111,000,000	»

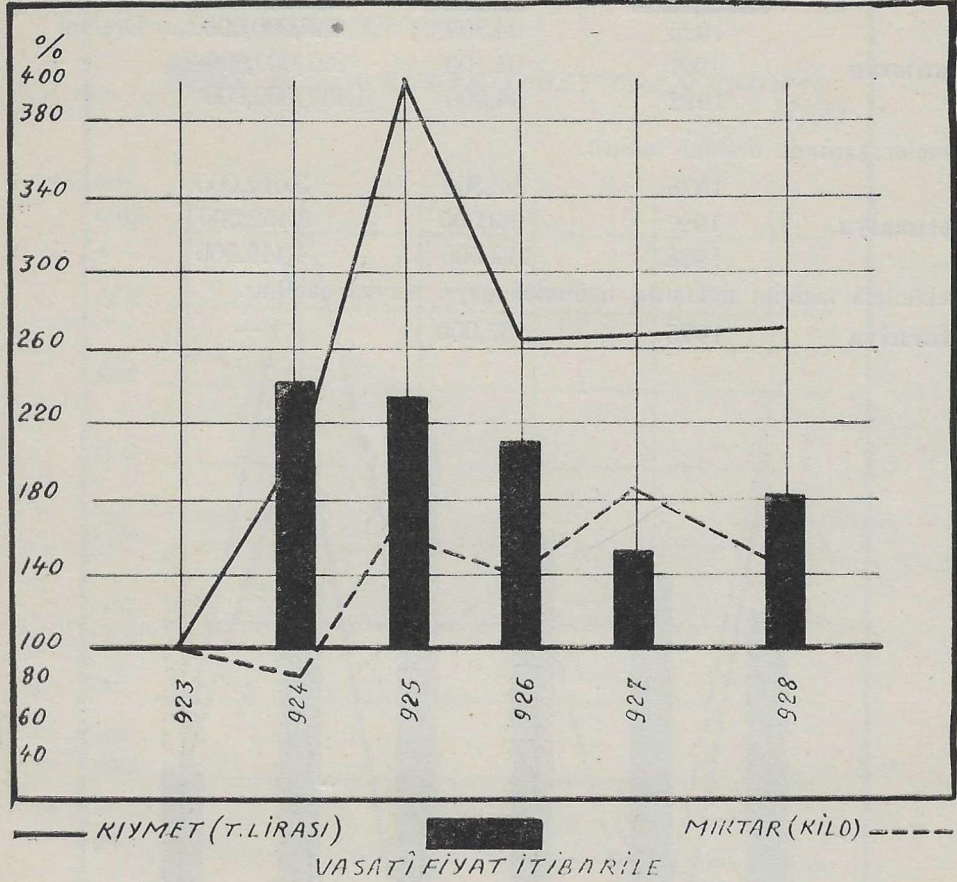
Bu seneler zarfında drahmi sabittir.

Avusturalya	1926	93,500	3,012,000	Sterling
	1927	63,000	2,452,000	»
	1928	113,000	4,419,000	»

Bu yekûnlara mahdud miktarda, üzümünden gayri meyva dahildir.

Taliforniya	1925	57,000	—	
--------------------	------	--------	---	--

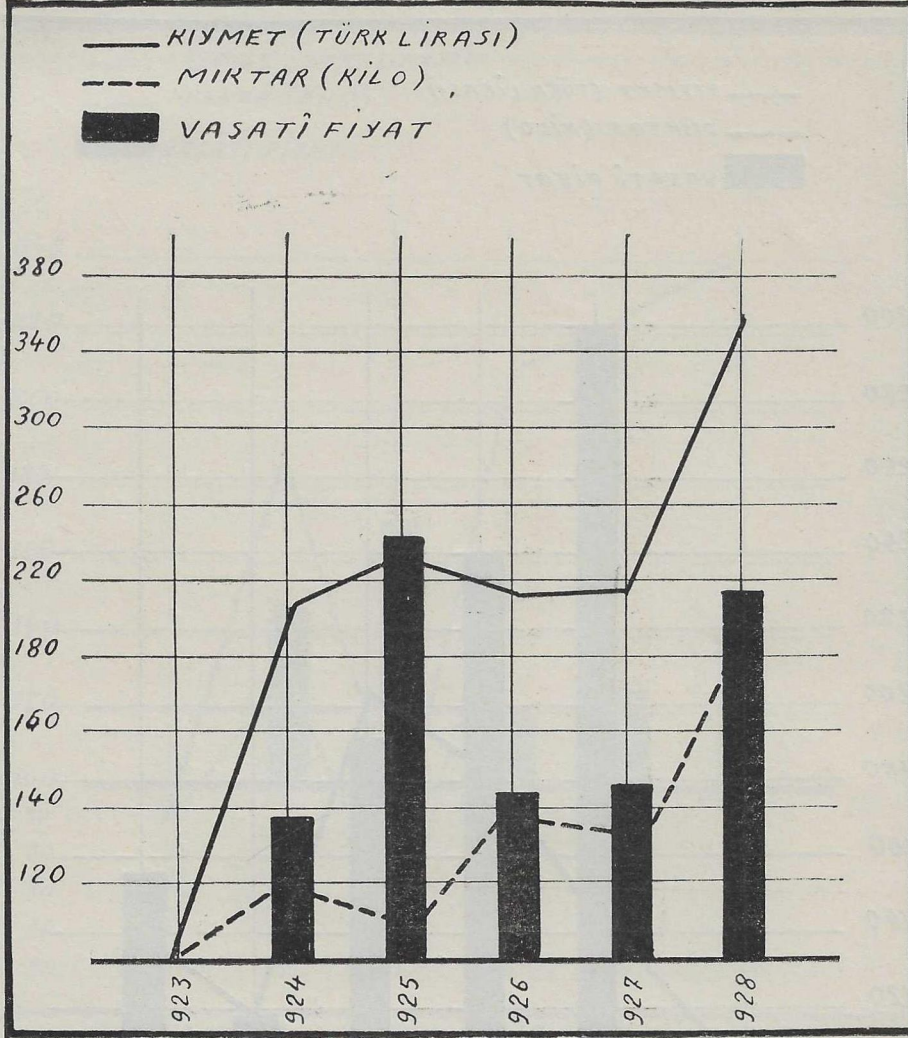
Türkiyenin fındık ihracatı « kabuklu - kabuksuz »

Fındık ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo. 1000	%	Sterling 1000	%	Vasati fiyat	%
1923	3.814	100	10.728	100	499	100	35 Kr.	100
1924	7.585	198	8.950	83	868	176	84 =	240
1925	14.255	400	18.100	169	1.59	318	78 =	237
1926	11.365	271	15.500	144	1.222	244	73 =	208
1927	10.300	270	20.290	188	1.099	218	50 =	143
1928	10.250	269	16.110	150	1.121	222	63 =	180

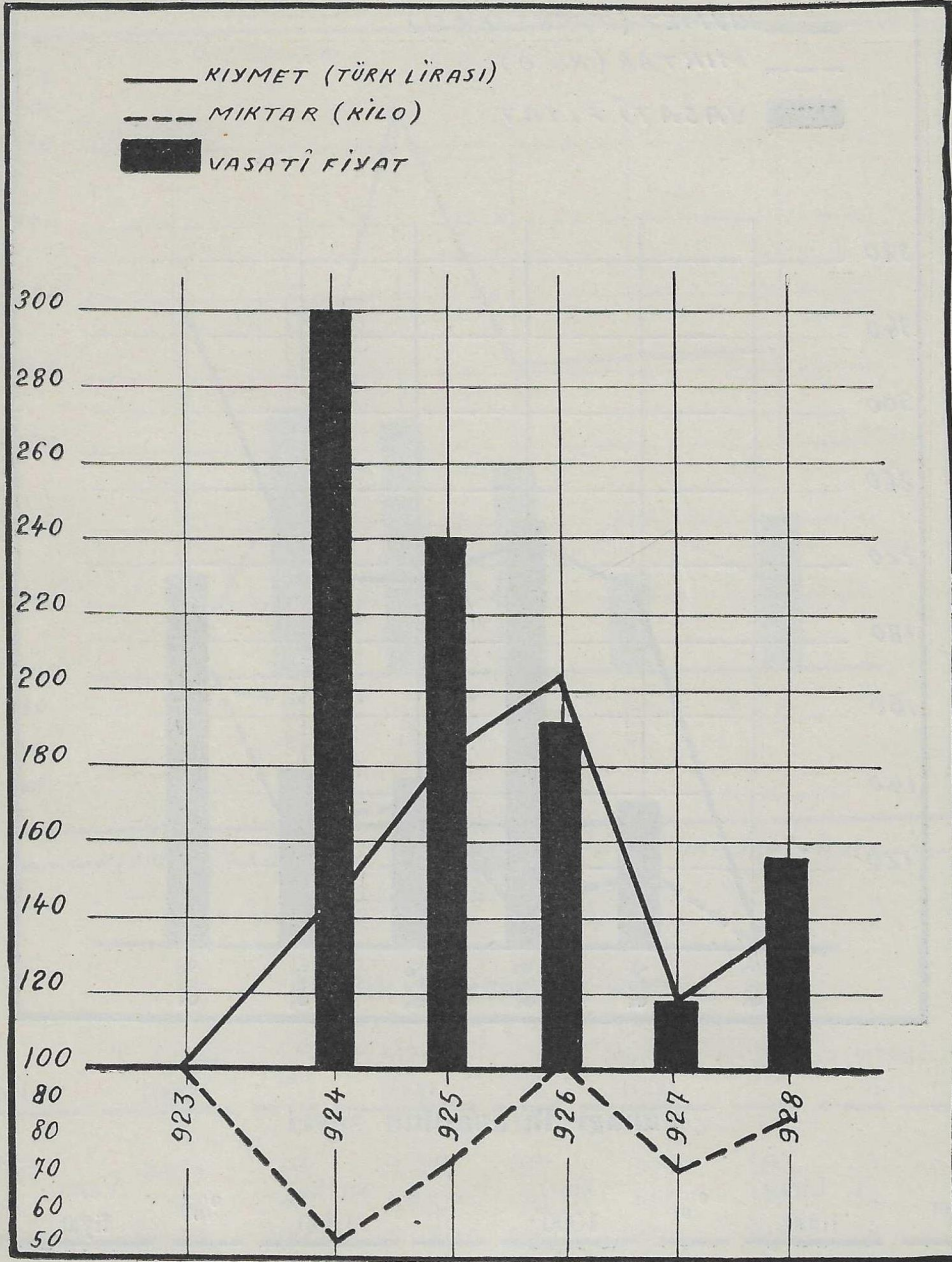
Türkiyenin yapığı ihracatı

Yapığı ihracatının seyri

Seneler	T Lirası 1000	%	kilo 1000	%	Sterling 1000	%	Vasati fiyat	%
1923	1.110	100	2.407	100	145	100	42 Kr.	100
1924	2.274	206	3.313	138	260	179	70 =	146
1925	2.539	229	2.881	120	285	196	88 =	214
1926	2.329	210	3.767	156	250	172	62 =	156
1927	2.339	212	3.409	142	248	170	68 =	166
1928	3.964	358	4.654	193	413	284	87 =	212

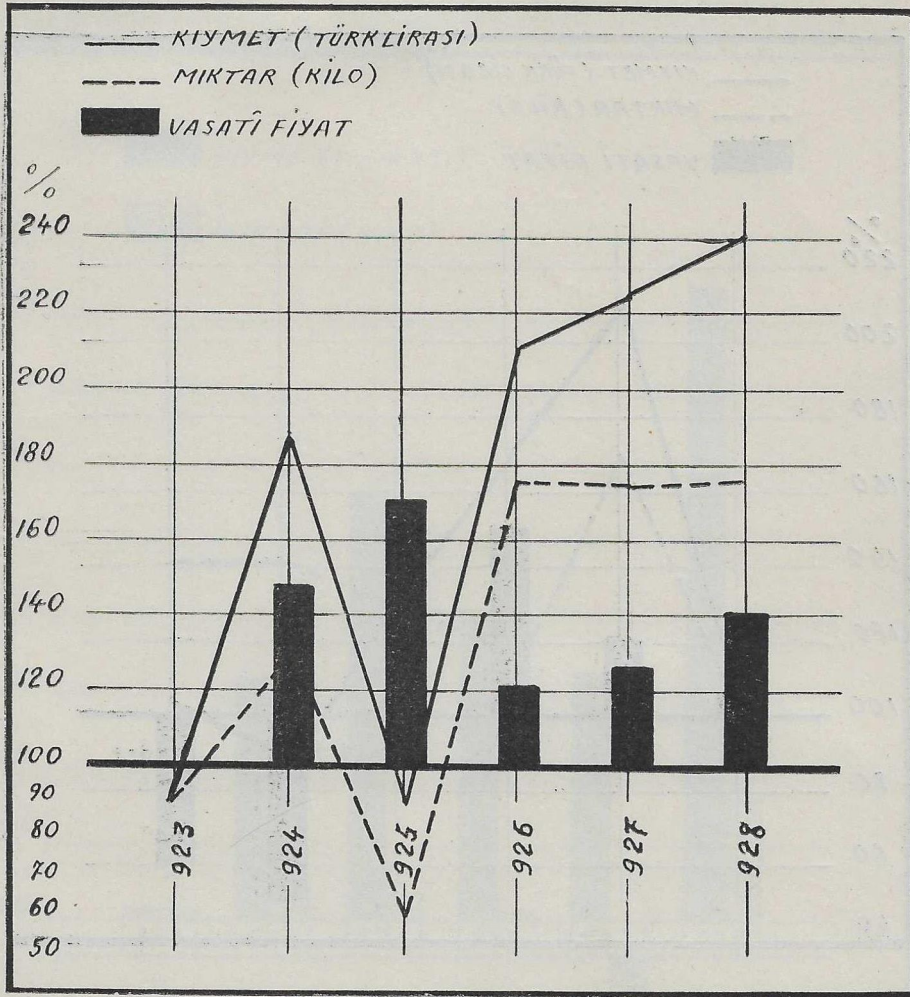
Türkiyenin Afyon ihracatı

Afyon ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%	Beher kilonun vasatî fiyatı
1923	4.185	100	358	100	548	100	1170 Kuruş
1924	6.120	146	202	57	701	128	3600 »
1925	7.451	180	266	74	836	153	2800 »
1926	8.500	203	364	102	914	167	2330 »
1927	4.906	117	267	75	520	95	1336 »
1928	5.326	127	313	88	556	101	1481 »

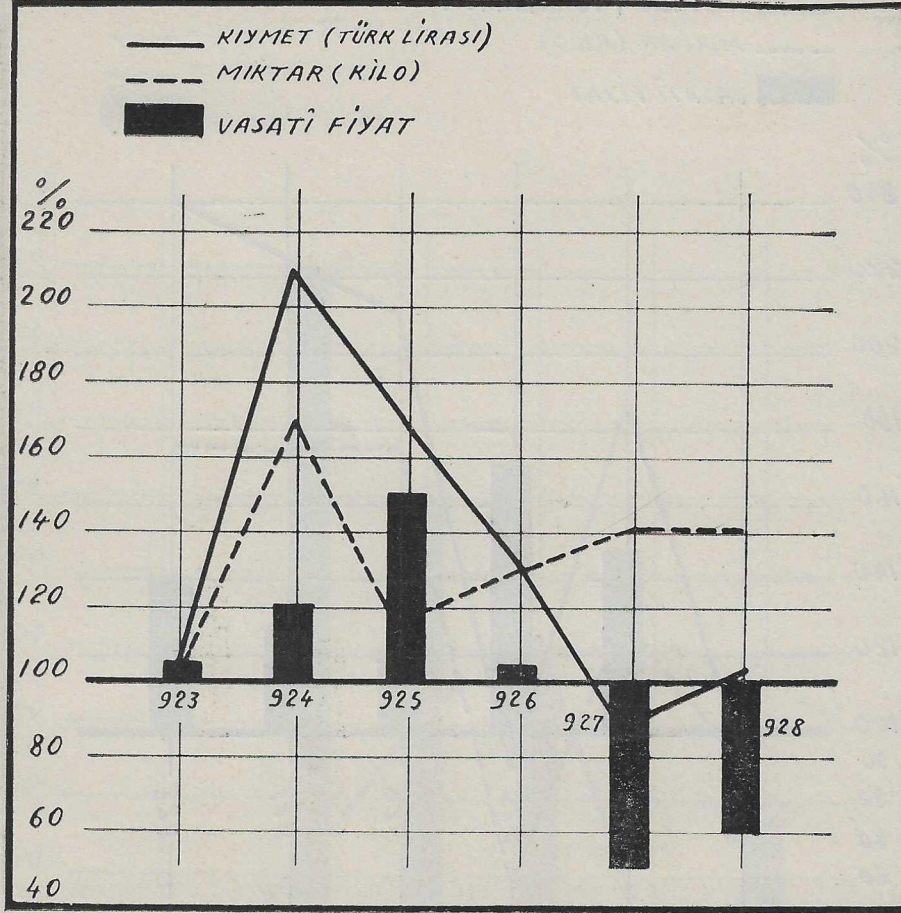
Türkiyenin tiftik ihracatı

Tiftik ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%	Vasati fiatı	%
1923	3.151	100	2.624	100	413	100	120 Kc.	100
1924	5.952	188	3.427	130	679	165	172 »	146
1925	2.747	87	1.349	51	308	75	203 »	169
1926	6.468	206	4.608	176	695	169	140 »	117
1927	6.975	222	4.530	173	739	179	154 »	124
1928	7.414	236	4.522	172	773	187	164 »	139

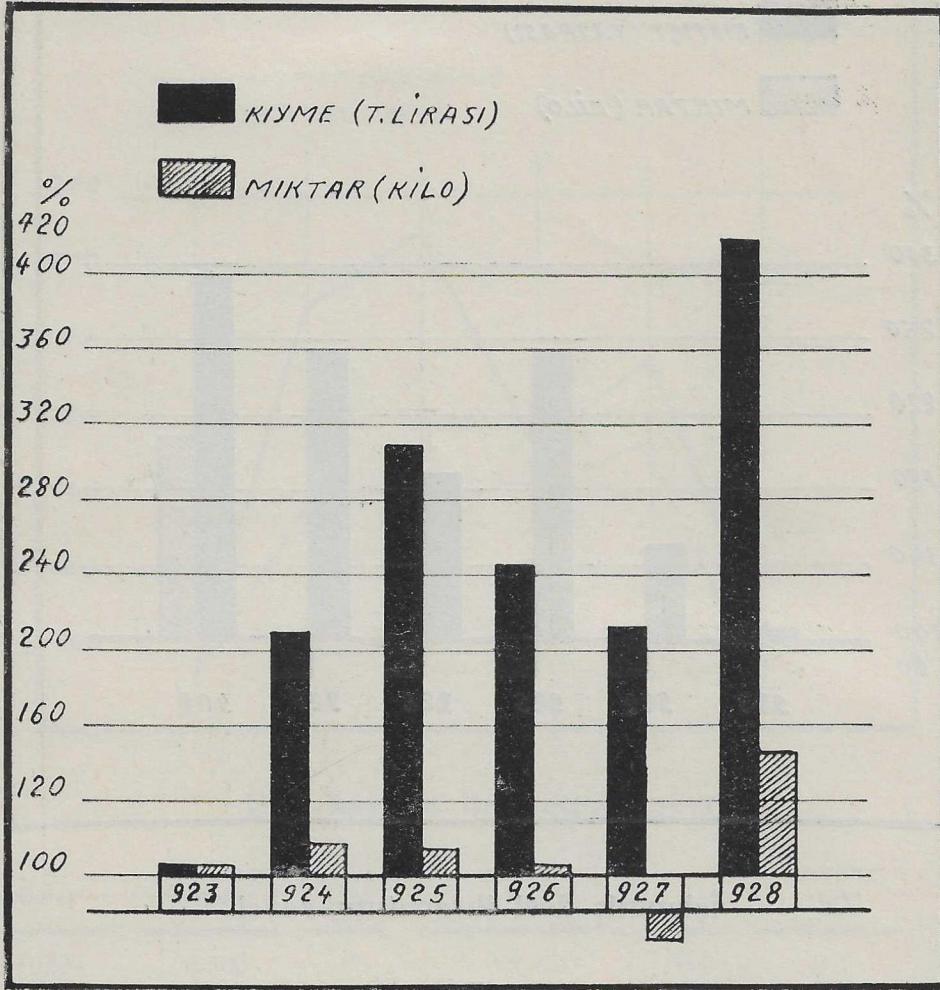
Türkiyenin incir ihracatı

İncir ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%	Vasatî fiatı	%
1923	4 866	100	19,110	100	637	100	25 Kuruş	100
1924	10,039	206	33,434	174	1,150	180	30 »	120
1925	8,236	169	22,094	117	924	145	37 »	148
1926	6,361	130	24,916	130	684	107	25 »	100
1927	4,324	88	26,900	140	458	77	14 »	56
1928	4,888	100	27,016	141	510	80	17 »	60

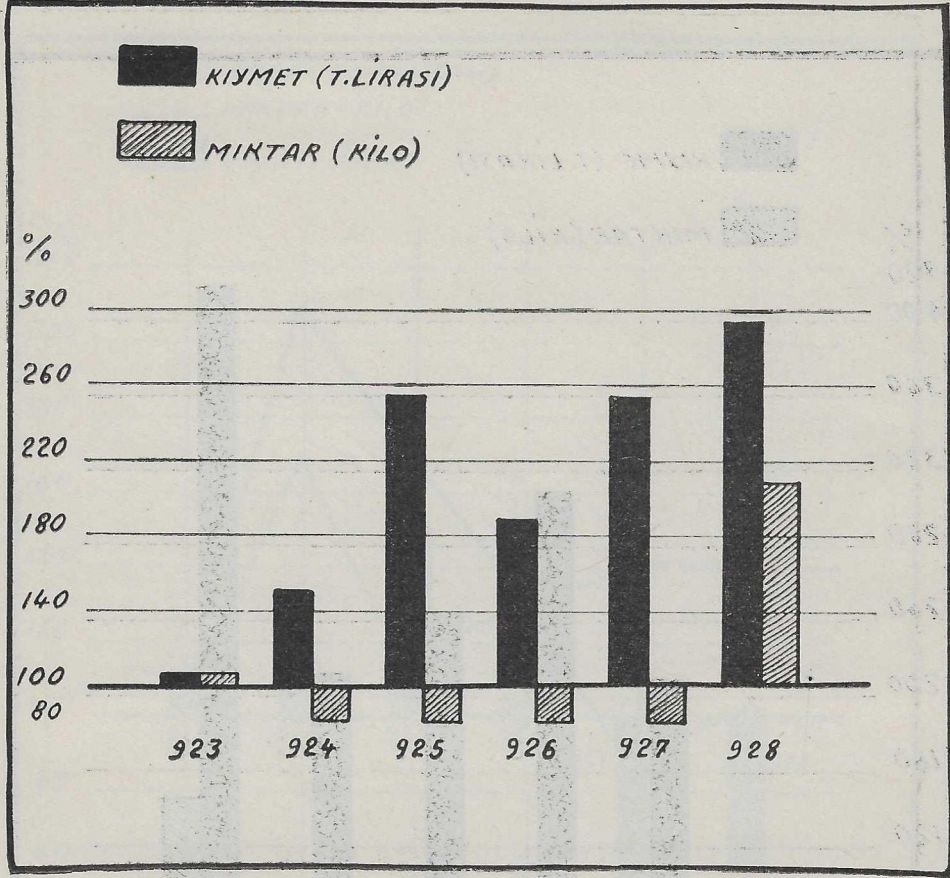
Türkiyenin işlenmemiş hayvan derileri ve
döküntüleri ihracatı

İhracatın seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	1.506	100	3.994	100	197	100
1924	2.856	190	4.634	116	327	166
1925	4.563	303	4.355	109	512	260
1926	3.679	244	4.049	101	395	200
1927	3.185	212	3.502	87	337	171
1928	6.593	414	6.593	165	651	330

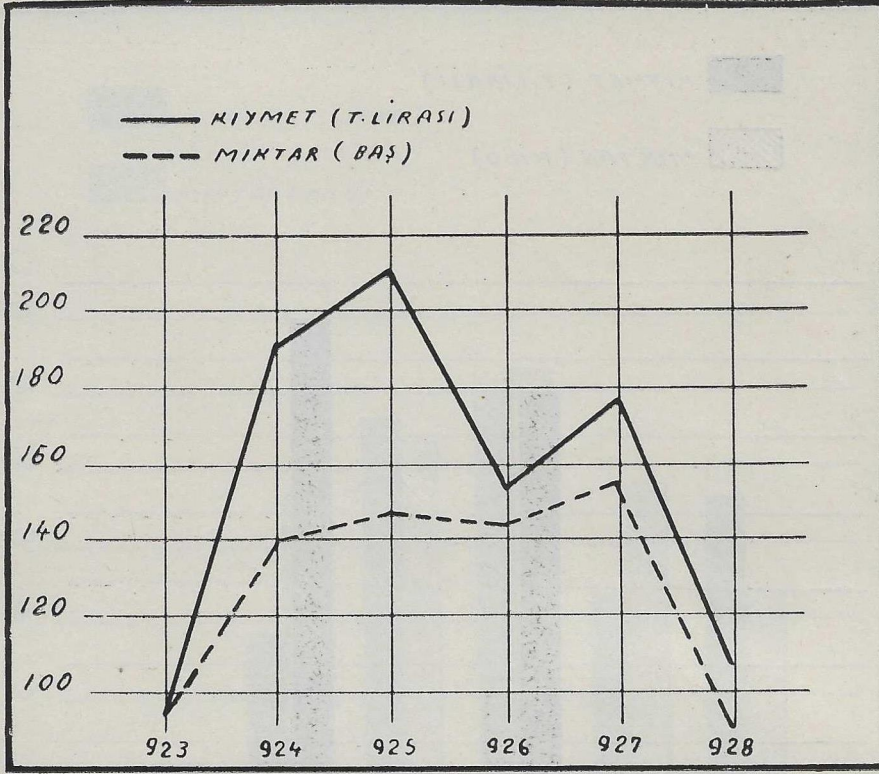
Türkiyenin işlenmiş deri ihracatı

İşlenmiş deri ihracatının seyri

Seneler	T. Liras.	%	Kilo	%	Sterling	%
	1000		1000		1000	
1923	1,202	100	709	100	157	100
1924	1,789	149	583	82	204	130
1925	3,073	256	589	83	344	219
1926	2,267	188	588	83	243	155
1927	3,019	250	596	84	320	203
1928	3,503	292	1,458	206	365	232

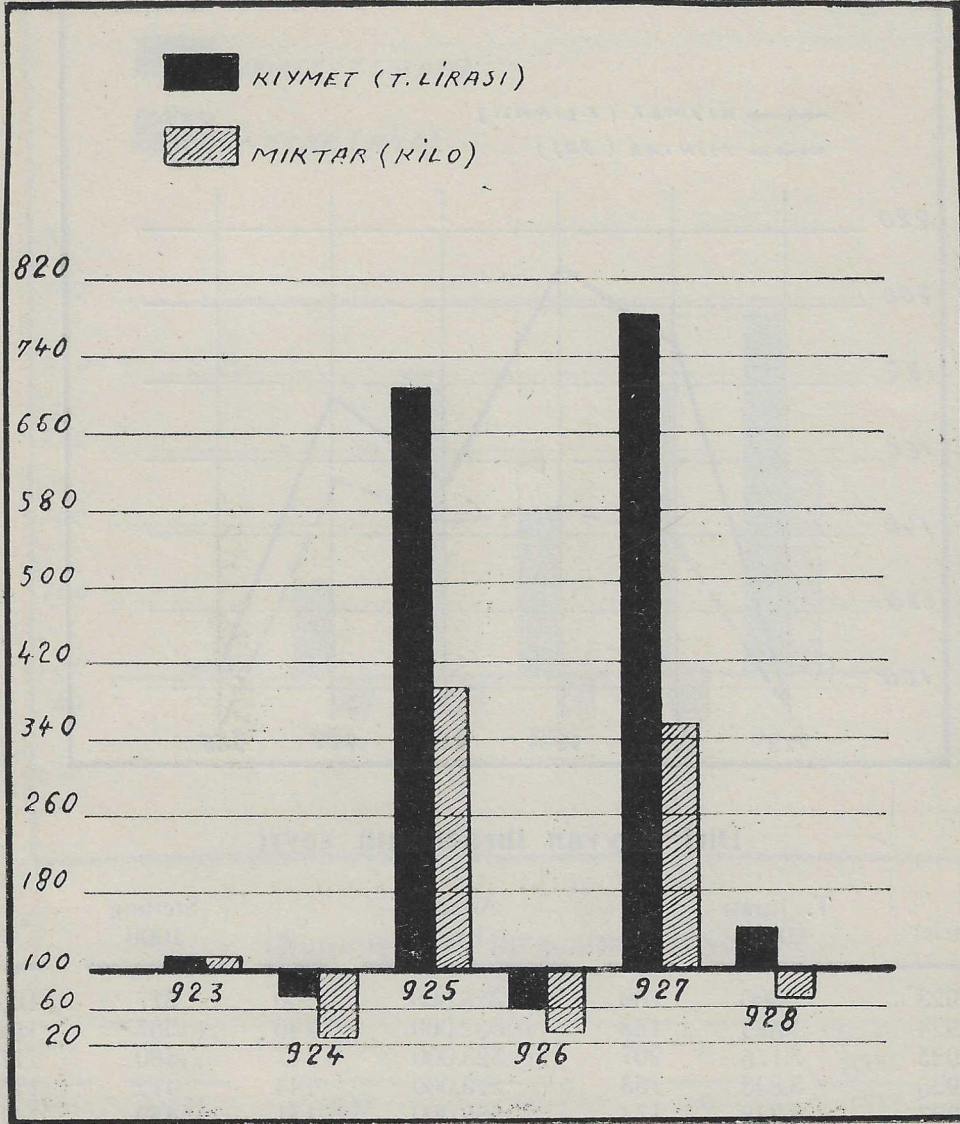
Türkiyenin diri hayvan ihracatı

Diri hayvan ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Adedi baş	%	Sterling 1000	%
1923	2 500	100	326.000	100	327	100
1924	4.689	188	532.000	140	537	164
1925	5.176	207	523.000	147	580	177
1926	3.835	153	513.000	144	412	126
1927	4.338	173	538.000	151	459	141
1928	2.707	108	338.000	95	282	86

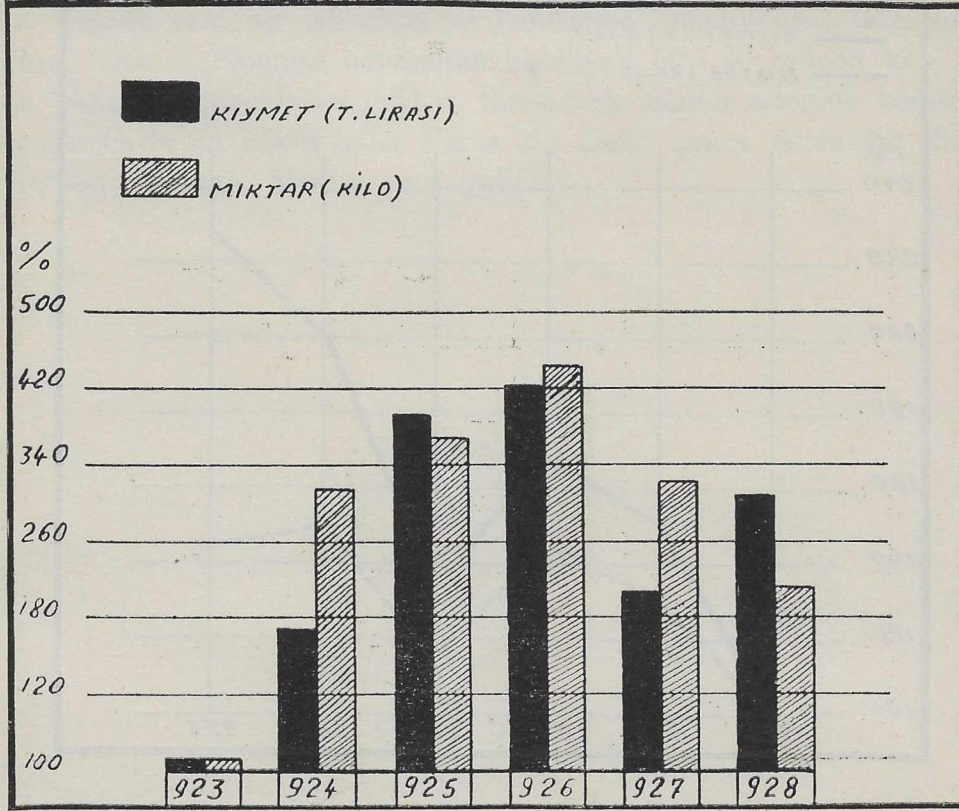
Türkiyenin Zeytinyağı ihracatı

Zeytin yağı ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	987	100	3.024	100	129	110
1924	457	46	747	25	52	47
1925	6.909	690	11.599	384	764	592
1926	661	67	1.127	37	71	54
1927	7.615	771	10.743	355	807	626
1928	1.319	133	2.270	75	137	106

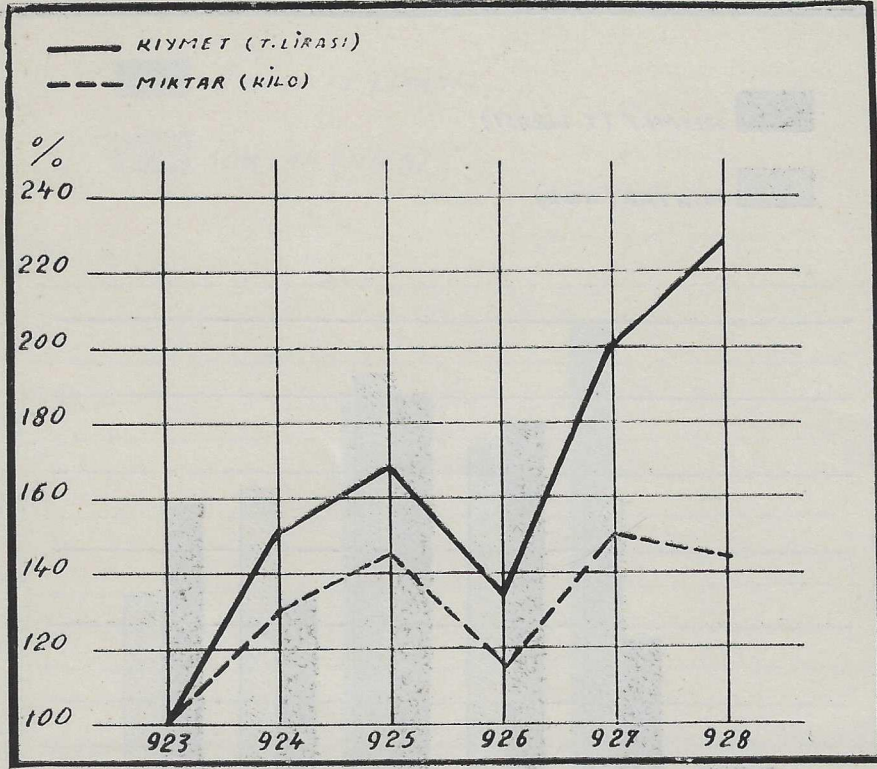
Türkiyenin orman mamulâtı ihracatı

Orman mamulâtı ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası	%	Kilo	%	Sterling	%
	1000		1000		1000	
1923	1.051	100	26.383	100	187	100
1924	2.087	193	81.441	309	239	172
1925	4.072	388	97.612	325	457	332
1926	4.426	421	115.683	438	475	346
1927	2.637	250	84.632	321	279	204
1928	3.189	304	75.249	286	332	242

Türkiyenin palamut ihracatı

Palamut ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	1.364	100	24.735	100	178	100
1924	2.065	151	31.632	128	236	132
1925	2.295	168	35.834	145	257	144
1926	1.864	137	28.377	115	200	112
1927	2.709	199	37.193	150	287	161
1928	3.050	224	36.185	146	318	173

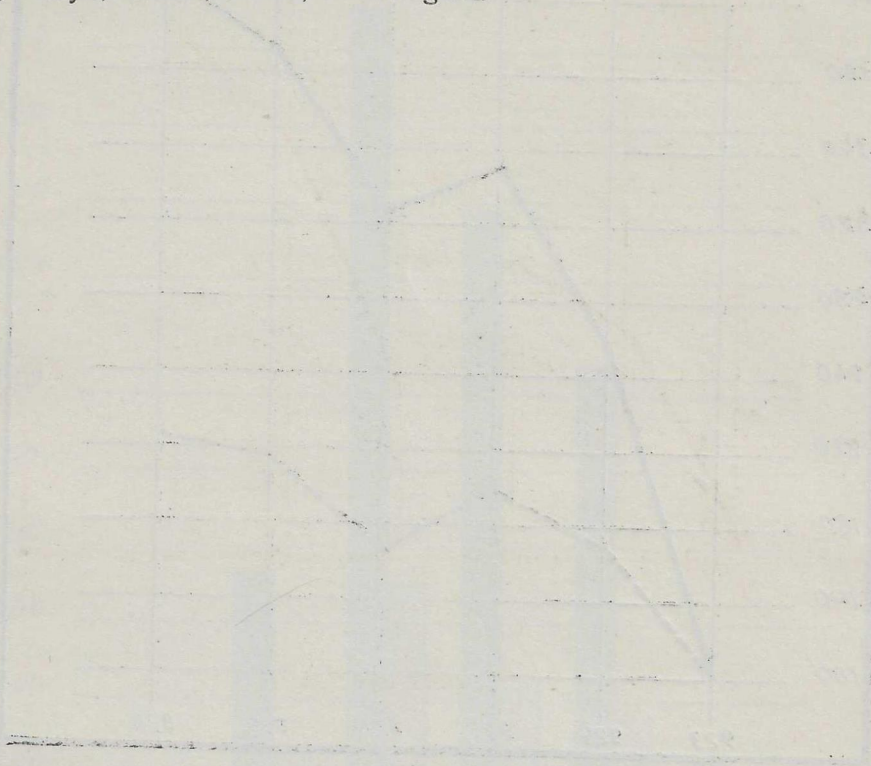
Palamut, meşe ağacının bir cinsinden elde edilir ve havi olduğu «Tanen» maddesi itibarile debagatta aranır.

Bu cins meşelerin asıl vatanı Anadoludur. Maamafih palamut meşesinin Anadoluda yetiştiği saha çok geniş değildir. Bu ağaçlara hemen tahsisen, Garbî Anadoluda büyük Menderes vadisile Marmara arasındaki havzada tesadüf olunur.

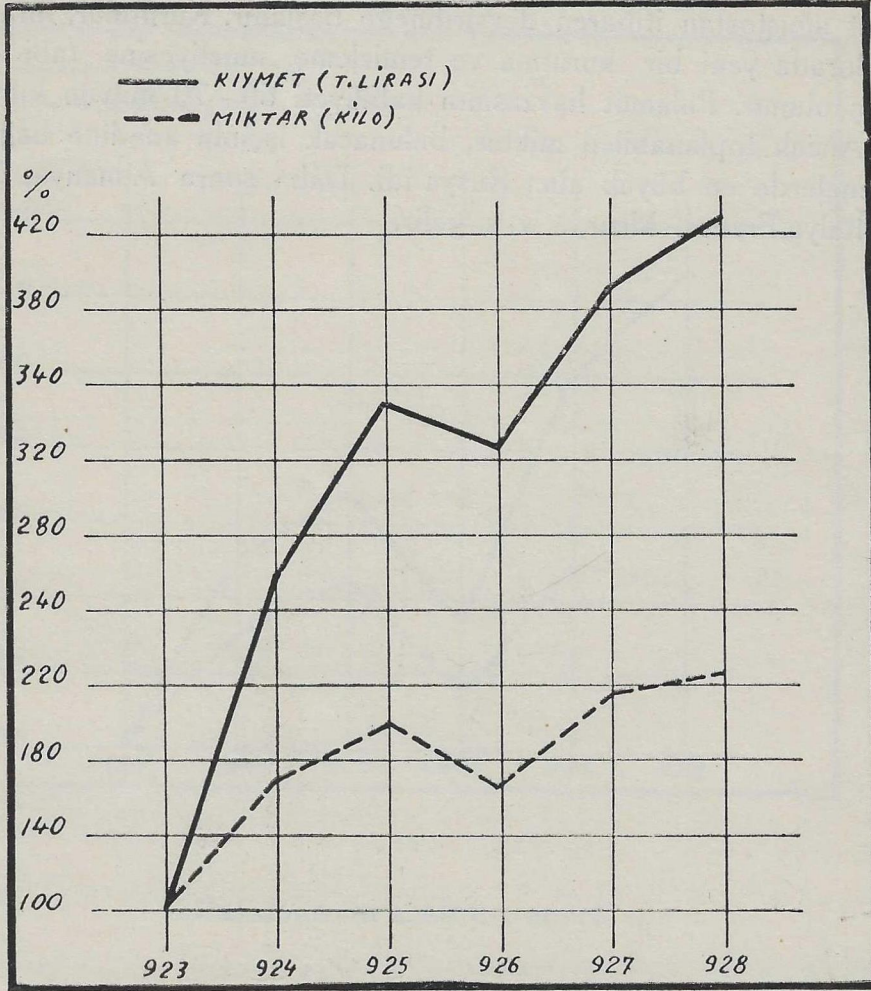
Palamut bu ağacın meyvesidir ve iki kısımdan müteşekkildir. En çok tanenli kısım meyvenin mahfazasıdır. Tohumun üzeri bu mahfaza ile örtülü bulunur.

Palamut ağustostan itibaren devşirilmeğe başlanır. Kurutulur, ihraç iskelesi İzmir'dir. Burada yeni bir kurutma ve temizleme ameliyesine tabi olduktan sonra ihraç olunur. Palamut havzasının kabiliyeti 60 - 70 milyon kilo tahmin olunuyor. Ancak toplanabilen miktar, bulunacak işçinin adedine bağlıdır.

Son senelerde en büyük alıcı Rusya idi. Daha sonra Almanya, İngiltere, Amerika, İtalya, Fransa, Mısır,... v. s. gelir.

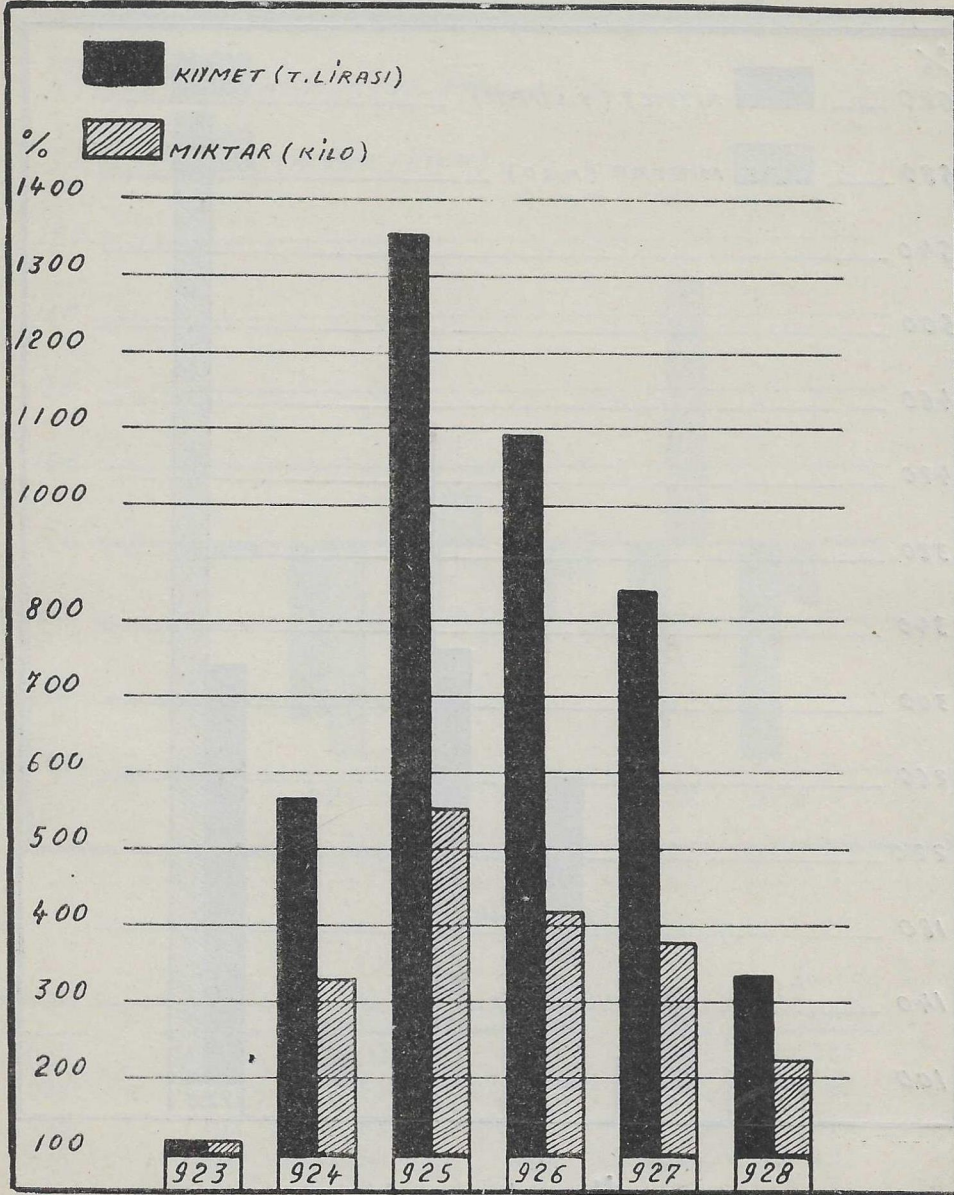
Türkiyenin yumurta ihracatı

Yumurta ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	1.421	100	5.213	100	186	100
1924	3.726	262	8.661	166	426	229
1925	4.859	342	10.055	202	545	293
1926	4.615	324	9.466	182	496	266
1927	5.434	382	11.055	212	576	310
1928	6.040	424	11.523	221	630	339

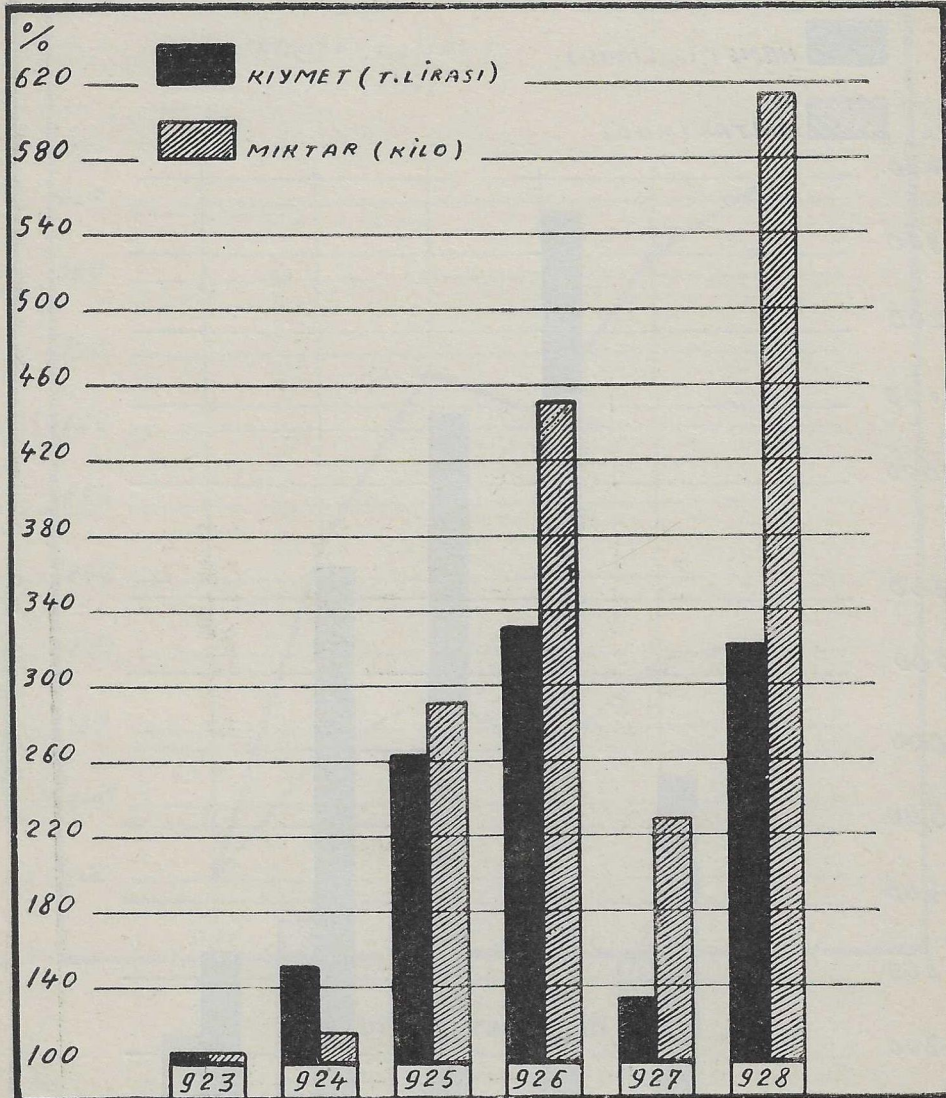
Türkiyenin meyankökü ihracatı

Meyankökü ihracatının seyri

Seneler	T. Lirası		Kilo		Sterling	
	1000	%	1000	%	1000	%
1923	139	100	3.525	100	18	100
1924	769	553	12.035	341	88	483
1925	1.866	1340	19.794	561	209	1148
1926	1.515	1089	14.232	406	163	884
1927	1.154	829	12.936	367	122	671
1928	459	330	7.696	218	47	263

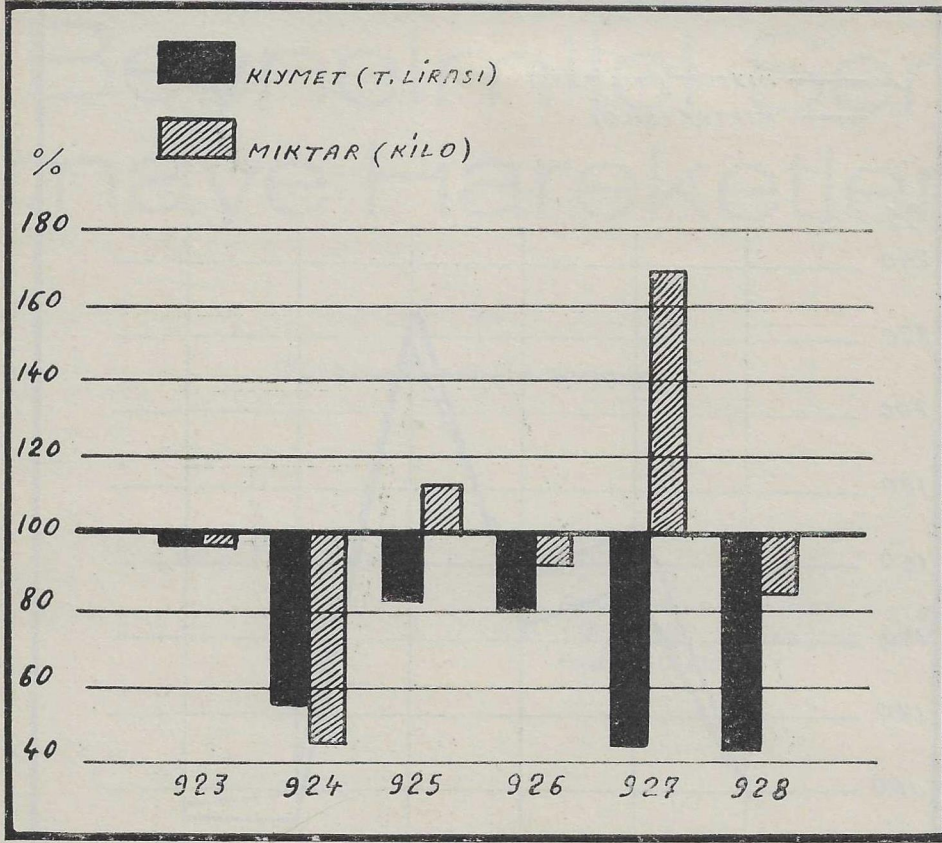
Türkiyenin ipek kozası ihracatı

İhracatın seyri

Seneler	T. Lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	391	100	74	100	51	100
1924	396	151	88	118	45	88
1925	954	244	201	269	107	208
1926	1.212	310	323	432	130	254
1927	515	132	152	204	54	107
1928	1.167	298	442	592	121	239

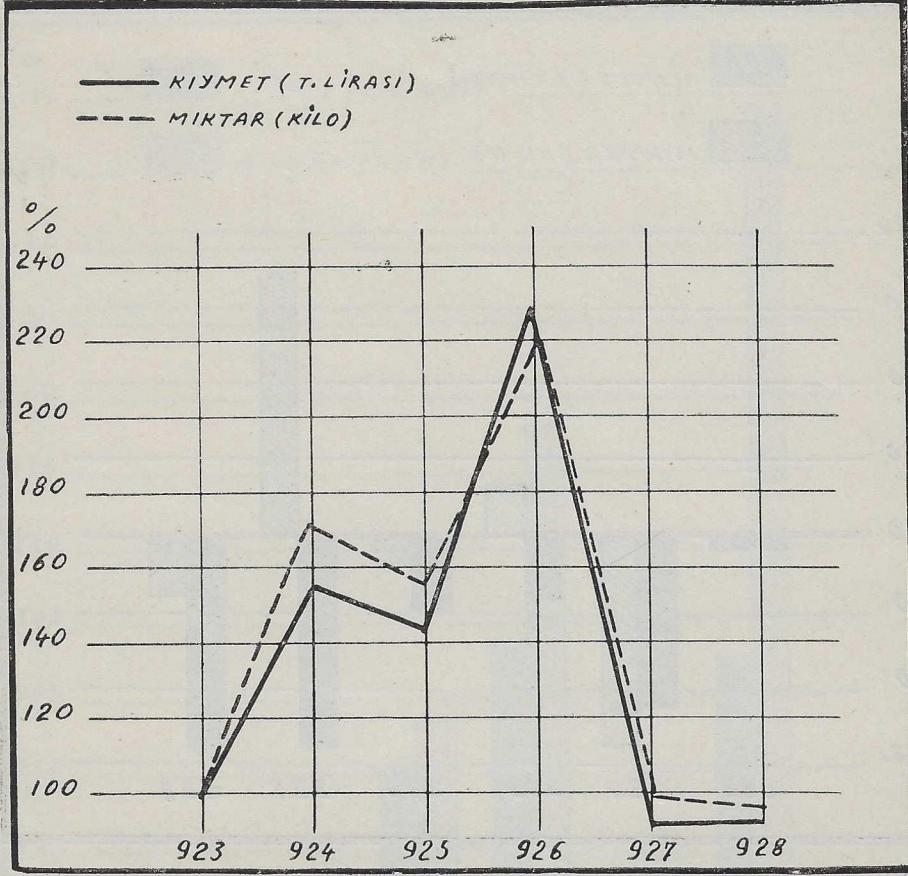
Türkiyenin İham ipek ihracatı

İhracatın seyri

Seneler	T. lirası 1000	%	Kilo 1000	%	Sterling 1000	%
1923	1.413	100	61	100	185	100
1924	763	54	29	48	87	47
1925	1.162	82	67	111	130	70
1926	1.130	80	56	93	121	65
1927	794	56	103	170	84	45
1928	824	58	53	88	86	46

Türkiyenin maden kömürü ihracatı

Kömür ihracatının seyri

Seneler	T. lirası		Kilo		Sterling	
	1000	%	1000	%	1000	%
1923	1.483	100	100.356	100	194	100
1924	2.268	153	168.499	168	259	134
1925	2.187	147	154.416	154	245	126
1926	3.374	228	222.120	222	362	187
1927	1.395	94	100.155	100	148	76
1928	1.417	95	93.752	93	147	76

Beynelmilel Ser- maye Hareketleri

Ve

Türkiyede ecnebî sermayesi

Tablolar:

- a — Beynelmilel sermaye hareketleri
- b — Türkiye İstikrazlar şeklinde ser-
maye ithalâtı.

Beynelmilel Sermaye Hareketleri

“Ecnebî sermayesi, milliyet vasfını kast ve terkiplerinde kaybetmiş olan ve beynelmilel sermaye piyasasından iktisadî gayelerle Türk teşebbüsâtına muvakkat ve müsmir muzaheret ifası için akıp gelmeğe amade bulunan ve vazifesini ifa ettikçe, defaten veya peyderpey avdet eden nakdî mebalîğden ibarettir ki, bu mahiyette kaldıkça Türkiyenin bu kabil ecnebî kıymetlerinden müstefit olması ve bundan sonra da istifadesi iktiza etmektedir.” [1]

Sermaye akışı:

Siyasî maksatlarla vukua gelen sermaye hareketleri istisna edilirse; bir memleketten diğer memlekete sermaye akışının en büyük saiki; bu iki memleket arasındaki “Vasatî kâr seviyesi” farkıdır.

Bulunduğu memlekete nazaran diğer bir memlekette daha yüksek bir kâr seviyesi bulan, yani bulunduğu memlekete nazaran diğer memleketten daha çok kâr temin edebileceğini hesap eden sermaye alçak kârlı memleketten, yüksek kârlı memlekete intikal eder.

Beynelmilel sermaye devri daimîsinin ekonomik saiki budur. Ancak vasatî kâr seviyesindeki yükseklik te diğer bir sıra sebeplerin neticesidir; meselâ:

- a — O sermayenin faaliyette bulunduğu memleketteki siyasî rejimin istikrar ve salabeti ile mahallî sermayenin, ecnebî sermayesile teşriki mesai tarzı.
- b — Sermayenin faaliyette bulunduğu memleketin iktisadî vüsa'ı,- Hinterlandı,-
- c — O memleketteki gümrük sistemi,
- d — Vergi şekilleri,
- e — İş kanunları,
- f — İş yevmiyeleri ve işçinin mehareti V . S . . .

derece derece sermaye gelirinin yüksek veya alçak olmasında amil ve müessirdirler.

Maamafih müstemleke ve yarı müstemlekeler, sermayelerin inhisarlar ve imtiyazlar şeklinde çalıştığı yerler olmak itibarile muayyen şerait altında, sermayeye umumiyetle yüksek kârlar temin eden yerlerdir.

[1] Bu formül, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının 1926 kongresinde, ecnebî sermayesinin millî prensipler dahilinde faaliyetini tarif için tespit edilmiş, şayanı dikkat bir formüldür.

Türkiye ve ecnebî sermayesi :

Harpten evvelki Türkiye bir yarı müstemleke idi. Buraya en ziyade istikrazlar şeklinde idhal olunan ecnebî sermayesinin yüksek faizi, Düyunu umumiye idaresi elinde toplanan en mühim millî gelir menbalarile tamamen temin olunmuş bulunuyordu. Beledî teşebbüsata, yollara, limanlara, madenlere . . . v . s . yatırılan ecnebî sermayesi ise, kendisine kuvvetli imtiyazlarla temin edilmiş nüfuz mıntakaları dahilinde her türlü «Risk» tehlike ve «Kriz» buhran dan masundu.

Yeni Türkiyenin bu tespit ettiğimiz hususat noktai nazarından ecnebî sermayesi için, harpten evvelki kadar ideal bir mahraç olabileceğini ne iddia etmek, ne de istemek akla gelebilir! Türkiye artık kapitülasyonlar Türkiyesi olmadığı gibi, Avrupadaki sermaye ihracı şartlarında da harpten evvelkine nazaran çok ve esaslı değişiklikler vardır.

Binaenaleyh, hem memleketimize gelecek ecnebî sermayesi, hem de memleketimize makul bir sermaye girişini gönülden arzu edenler için vaziyetin olduğu gibi görülmesine medar olacak bir kaç noktanın işaretini çok faydalı bulduk:

- a — Beynelmilel sermaye hareketlerinde, harpten sonra, nisbî bir inkişaf ve nisbî bir sermaye terakümü görülmüştür. Fakat uzun vadeli kredi, harpten evvelkine nazaran az ve müddeti kısadır.
- b — Beynelmilel vasatî kâr seviyesi harpten evvelkine nispeten cihanda yüksek fakat Türkiyede aşağıdır.
- c — Amerika ve Garbî Avrupadan, müstakil memleketlere gelecek sermaye " meselâ Almanya, Avusturya, Macaristan, Lehistan, Romanya, Bulgaristan . . . V . S . de" olduğu gibi ancak siyasi müdahale ve kontrol teminatile geliyor. Halbuki siyasi teminat göstermek bizim kendi davamızı kendimiz inkâr etmemiz demektir!
- d — Sermayelerin akış istikameti harpten evvelkine nazaran değişmiş ve yalnız Türkiye değil, bütün şarkı karip bu istikametle maalesef haricinde kalmıştır Şimdi büyük sermayeler bilhassa Okyanos maverasındaki memleketlere, Avustralyaya, Yeni Zelanda, Hint adalarına veya Cenubî Amerikaya akıyor!
- e — Harpten evvel Türkiyeye sermaye ihraceden iki büyük devlet " yani İngiltere ve Fransa" ve bir küçük devlet "Belçika" şimdi bu faaliyetlerini tamamen başka istikametlere tevcih etmişler ve Türk piyasası ile yeni alâkalara girmemekte bulunmuşlardır.

Hulâsa ; bir cümle ile, Türkiye yarı müstemlekelikten iktisadî istiklâle istihalenin ağırları içindedir! Ecnebî sermayedarın Türkiyedeki yeni çalışma şartlarını ve Türk devlet veya müteşebbisinin de yeni beynelmilel sermaye kanunlarını müteakiben hazm ve temsil edebilmeleri için bir zamanın geçmesi zarurîdir!

Bu günün sermaye akış istikametleri:

Bir memleketten diğer memlekete sermaye idhali veya ihracı, cihan ticareti hariciyesinin hususî ve pek mühim bir kısmını teşkil eder. Okuyucularımıza bu hareketin, muhtelif sene ve muhtelif memleketlere göre seyrini gösterir çok sayanı dikkat ve nadir iki tablo takdim ediyoruz.

Bu tabloların üzerinde de işaret ettiğimiz gibi, beynelmilel sermaye hareketlerine müteallik toplu bir levha bu suretle lisanımızda ilk defa intişar etmektedir.

Bu hareketleri diğer lisanlardaki neşriyattan takipedebilen küçük bir zümre müstesna olmak üzere, vatandaşlarımızın ekseriyeti azimesi bu sahada hakikaten malûmatsız bulunmaktadır. Fakat buna rağmen hemen her kes ecnebî sermayesi celbi meselesi üstünde, söz söylemek salahiyetini kendinde bulur! Hattâ bu dâvâ üzerinde - bittabî şeeniyetten tamamen uzak bir istikamette - münakaşalar cereyan ettiği de görülür!

Halbuki; ecnebî sermayesi, sermaye olmak itibarile filvaki bir emtiadır. Fakat herkesin, laalettayin her istediği zamanda alabileceği bir "Emtia" değildir! Onun akış istikametleri, yani bir memlekete giriş veya bir memleketten çıkışı, beynelmilel konjonktürün, yani beynelmilel iktisadî münasebetler mecmuasının kayt ve şartlarına göre teayyün eder.

Halihazırda sermaye, başlıca Almanya'ya ve saniyen Avustralya, Yeni Zeland gibi Okyanos cezirelerine akıyor. Çünkü oralarda vasatî kâr seviyesi bizden yüksektir. Ve vasatî kâr seviyesini tayineden şartlardan bir kısmı bize nazaran daha müsaittir. Bilhassa Almanya, son senelerde adetâ ecnebî sermayesi hesabına yaşayan, fakat aynı zamanda sermayesi hesabına çalışan bir memleket olmuştur denilebilir.

Ancak bu bahislerin tahliline bu kitabın bünyesi ve hacmı bittabi müsait değildir. Biz burada hadisatı sadece işaret etmek ve bu hadisatın seyrine müteallik en zübde vesikaları vermek mecburiyetindeyiz.

Türkiyede yatırılmış ecnebî sermayesi:

Hakikî manasile Türkiye'ye sermaye ithali hareketleri geçen asrın ortasından başlar. Bize sermaye başlıca iki şekilde girdi:

A — *İstikrazlar şeklinde*

B — *İktisadî teşebbüsata mevzu sermaye şeklinde*

Osmanlı imperatorluğu zamanında istikrazlar şeklinde ithal olunan ecnebî sermayesi, istihsal sahasına dökülmemek ve hükûmetin semeresiz sarfiyatına tahsis olunmak suretile, tamamiyle iktisadî maksatların haricinde istihlâk edilmiştir. Bu muazzam yekûnlara balığ olan sermaye ithalâtından bu gün kalan yadigâr Türk milletinin omuzlarına tahmil edilmiş, fakat tahammülü gayri kabil fuzulî bir borç hamulesinden başka bir şey değildir.

Bu istikrazları başlıca iki safhaya ayırmak icap eder:

A — 1054-den Muharrem kararnamesine kadar olan istikrazlar. 1054—1882

B — Muharrem kararnamesinden sonra olan istikrazlar.

a - 1882—1908

b - 1908—1914

Bu istikrazların Muharrem kararnamesine kadar olanlarının nominal kıymet itibarile yekûnu «5.207.676.500» altın franga, 1882-1908 arasında olanların 45 ve müteakip istikrazların nominal yekûnu da 44 milyon altın liraya baliğ olmuştur.

Bu istikrazların 1882 tasfiye 1903 tevhidinden sonra ve 1914- e kadar yapılan itfalardan sonra kalan bakiyesi 1922 Lozan ahitnamesile Türkiye ve Türkiyeden ayrılan memleketler arasında taksim olunmuş ve bu suretle Türkiye hiss sine isabet eden 82.456.000 liranın 1929- dan 1952- ye kadar temadi edecek dört devrede ödenmesi Paris kuponlar itilafnamesile ve hükümetimizce teahhüt olunmuştur.

Bu istikrazlara ait müfredat tabloları bu izaha raptedilmiştir.

İktisadî teşebbüsata mevzu sermayeye gelince;

Bu kabil ecnebî sermayesi Türkiyeye başlıca şu tariklerle gelmiştir:

A — Banka ve sigorta sermayesi gibi malî sermaye şeklinde

B — İthalat - İhracat işleri gibi ticarî sermaye şeklinde

C — Beledî teşebbüsat için.

D — Maden işletmeleri için.

E — Münakalât.

F — En nihayet sınaî sermaye şeklinde.

Fakat; bu sermayenin bu günkü miktarile, vüs'atini ve inkısam tarzını tayin cidden müşküldür. Bu vadide yapılan tetkik ve teşebbüsler, hemen daima ihticaca gayri salih neticeler vermiştir.

Çünkü meselâ sigorta şirketleri, kendi sermayeleri olarak şirketlerinin sermayei umumiyesini ilan etmekte ve hakikatta ise memleket dahilinde kanunen ibrazına mecbur oldukları bir itibar mektubundan başka, nakit şeklinde mütedavil hiç bir ecnebî sermayesini temsil etmemektedirler.

Millî tediye müvazenemizi tesbit için toplanan Âlî İktisat Meclisi de bu sahada bütün cehdine rağmen, ecnebî sermayesi hakkında her hangi ihticaca salih bir netice almamış ve ancak bu sermaye için harice tediye ettiğimiz faiz yekûnlarını kısmen kaydedebilmekle iktifa etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Âlî İktisat Meclisinin 1926 tediye muvazenesi raporunda da işaret edildiği gibi bu hususta şayanı dikkat etüt her ne kadar, İstanbulda intişar eden, Sovyet Cümhuriyeti Ticaret bülteninde intişar eden etüt işe de, bu da ancak 1925 senesindeki vaziyete aittir. Binaenaleyh çok eskimiştir.

Bu münasebetle Türkiyede, iktisadî teşebbüsler şeklinde mevzu ecnebî sermayesi hakkında, bu sermayenin milliyet ve faaliyeti itibarile mukayeseli bir tablo vermek arzusundan feragat mecburiyetinde kaldık.

Benelmilel sermaye hareketleri

Beyneimilel sermaye hareketleri, yâni sermayenin bir memleketten, diğer memlekete akışı, yahut sermayenin bir memleketten diğer memlekete ihracı, beyneimilel iktisat münasebetlerinin en mühim ve dikkate şayan olanını teşkil eder. Hatta her memleketin milli siyaseti, z manımızda beyneimilel sermaye hareketlerindeki aktif veya passif alâkasına göre teayyün eder denilebilir.

Aşağıdaki tablo, beyneimilel sermaye hareketlerine ait Türkçede neşir veya lisanımıza nak'olunan ilk tablodur.

Bilhassa geçirdiğimiz günlerin en aktüel dâvâsını teşkil eden, ecnebi sermayesi celbi meselesi üstünde okuyuculara şayanı dikkat fikirler verebilecek ve onları tenvir edecek olan böyle bir tabloyu ilk defa ve tam zamanında neşredebilmekle memnuniyet hissediyoruz :

Beyneimilel sermaye akışı
Nüfus başına idhal “+” veya ihraç “-” olunan sermaye : Dollar

Memketler	1925	1926	1927	1928	Yekûn
Avusturalya	+ 0.1	+ 29.9	+ 9.2	+ 42.7	+ 82 Dollar
Almanya	+ 17.7	+ 3.8	+ 17.9	+ 16.8	+ 53 =
Arjantin	+ 8.3	—	+ 12.7	—	—
Norveç	+ 9.9	+ 2.4	+ 8.1	+ 12.5	+ 33 =
Macaristan	—	+ 3.5	+ 9.9	+ 10.3	—
Polonya	+ 2.1	+ 0.5	+ 1.7	+ 3.9	+ 8 =
Cenubî Afrika	+ 2.7	+ 9.5	+ 3.3	—	—
Danimarka	— 0.8	+ 3.4	+ 3.2	+ 0.03	+ 6 =
Romanya	—	+ 0.5	+ 0.3	+ 1.6	—
Japonya	+ 1.2	+ 2.1	+ 0.4	—	—
Yeni Zeland	+ 23.0	+ 46.7	+ 2.0	—	—
Kanada	— 18.8	— 9.1	— 2.0	—	—
Çekoslovakya	— 0.7	— 3.8	— 4.7	— 3.5	— 13 =
İsveç	— 5.3	+ 1.2	— 4.0	— 6.4	— 15 =
Şimalî Amerika	— 5.4	— 1.2	— 4.0	— 9.1	— 20 =
Felemenk	—	— 16.6	— 13.2	—	—
Fransa	— 12.3	— 12.8	— 12.0	— 5.3	— 42 =
İngiltere	— 5.8	— 1.0	— 12.2	— 15.8	— 55 =

“+” İşaretleri hariçten sermaye celp ve ithal,

“—” İşaretleri de harice sermaye sevkeden memleketleri göstermektedir.

Bu tabloya göre Avrupada, Almanya müstesna olmak üzere, en mühim sermayelerin Okyanus adalarına, Avusturalya ve Yeni Zelandaya aktığı görülmektedir.

Sermaye çıkaran en mühim memleketler de Fransa, İngiltere Şimalî Amerika ve İsveçtir.

Beynelmilel sermaye hareketleri tablosu
— Milyon dolar olarak —

Memleketler		Sermaye muvazenesi (1)	Ödenen faiz veya temettü	Alınan faiz veya temettü	Faiz veya temettü muvazeresi (2)
İngiltere	1923	— 699.9	—	—	+ 915
	1924	— 379.9	—	—	+ 971.5
	1925	— 260.7	—	—	+ 1.207
	1926	— 43.8	—	—	+ 1.387
	1927	— 554.8	—	—	+ 1.387
	1928	— 725.1	—	—	+ 1.387
Amerika	1923	+ 126	180	761	+ 581
	1924	— 489	192	795	+ 603
	1925	— 622	229	849	+ 620
	1926	— 140	269	900	+ 632
	1927	— 470	281	960	+ 679
	1928	— 1.087	359	1.042	+ 683
İsviçre	1924	— 23	21	59	+ 38
	1925	— 43	23	82	+ 59
	1926	— 28	23	86	+ 63
İsveç	1923	+ 33	4.5	5.3	+ 0.8
	1924	+ 12	4.3	5.8	+ 1.5
	1925	— 32	7.3	8.1	+ 0.8
	1926	+ 7.5	6.7	8.6	+ 1.9
	1927	— 24	7.8	12.6	+ 5.1
	1928	— 28.9	9.4	16.1	+ 6.7
Felenk	1923	— 70	—	107	+ 107
Çekoslovakya	1924	—	21.7	1.9	— 19.8
	1925	— 10.2	25.9	3.7	— 22.2
	1926	— 55.3	31	7	— 24
	1927	— 68.3	30.3	9.9	— 20.4
	1928	— 50.8	30.2	12.4	— 17.8
Romanya	1926	+ 7.9	18.2	1.7	— 16.5
	1927	+ 5.2	27.1	2.3	— 24.8
	1928	+ 28.3	26.9	2.7	— 24.2
Macaristan	1923	+ 2.5	0.4	1.3	+ 0.9
	1924	+ 19.4	4.7	1.9	— 2.8
	1926	+ 25.7	17.0	1.6	— 15.4
	1927	+ 83.9	24.4	3.9	— 20.5
	1928	87.5	29.4	3.7	— 25.7
Polonya	1923	+ 23.8	4.2	0.02	— 4.2
	1924	+ 48.5	12.5	0.02	— 12.5
	1925	+ 61.5	13.6	0.7	— 12.9
	1926	— 1.6	19.5	0.7	— 18.8
	1927	+ 50.9	26.9	2.0	— 24.9
	1928	+ 118.3	35.0	3.6	— 31.4

Yeni Zeland	1923	+	25.0	27.5	1.4	—	26.0
	1924	+	24.6	30.2	1.5	—	28.7
	1925	+	33.1	33.1	1.2	—	31.9
	1926	+	67.2	38.2	1.6	—	36.6
	1927—1928	+	2.9	41.3	1.8	—	39.5
Cenubi Afrika	1923	+	4.5	71.5	0.5	—	71.2
	1924	+	34.4	75.6	0.6	—	75.0
	1925	+	20.4	77.4	0.7	—	76.7
	1926	+	72.1	84.0	0.8	—	83.2
	1927	+	25.6	80.9	0.7	—	80.2
Hindistan	923—924	—	18.6	110.0	8.3	—	101.7
	924—925	+	81.9	117.8	10.8	—	107.6
	925—926	—	70.1	123.6	16.6	—	107.0
	926—927	+	177.9	123.9	15.4	—	108.5
	927—928	—	77.3	124.5	10.1	—	114.4
	928—929	—	0.7	126.3	8.1	—	118.2
Avusturalya	922—923(3)	+	17.8	123.2	—	—	123.2
	923—924	+	212.7	126.1	—	—	126.1
	924—925	+	0.6	140.9	—	—	140.9
	925—926	+	182.4	155.6	—	—	155.6
	926—927	+	57.1	161.1	—	—	161.1
	927—928	+	264.5	170.3	—	—	170.3
Arjantin	922—923	+	32.4	131.5	3.0	—	128.5
	925—926	+	31.4	142.9	0.8	—	142.6
	926—927	+	134.2	170.1	0.9	—	169.2
	927—928	+	134.8	181.9	0.7	—	182.2
Kanada	923	+	45.9	258.5	39.3	—	219.2
	924	+	109.3	258.6	41.9	—	216.7
	925	+	176.7	259.0	51.2	—	207.8
	926	+	85.3	280.4	66.4	—	214.0
	927	+	18.7	296.0	80.8	—	215.7

(1) Sermaye muvazenesi: Memlekete giren ve memlekettten çıkan sermayeler karşılaştırıldıktan sonra bakiyeyi gösterir. (—) İşareti bakiye olarak memlekettten çıkan, (+) işareti bakiye olarak memlekete giren sermayeye işarettir.

(2) Faiz veya temettü muvazenesinde (+) işareti bakiye olarak memleketin aldığı, (—) işareti bakiye olarak memleketin ödediği faiz veya temettüü gösterir.

(3) Avusturalyaya ait sermaye muvazenesi rakamları; yalnız hükümetin düyunu umumiyesi hesabına olan sermaye ithalatını gösterir.

Türkiyeye istikrazlar şeklinde sermaye ithalâtı

Birinci devre

İstikraz tarihi	Borcun hakikî miktarı « Nominal Kıymet »	Borçtan ihraçat fiyatına göre alınan miktar
1854	75.000 000 altın frank	60.000.000 AL. FR.
1855	125.000.000 »	125.000.000 »
1858	125.000.000 »	95.000.000 »
1860	50 000.000 »	31.831.000 »
1862	200 000.000 »	136.000.000 »
1863	200.000.000 »	142.000.000 »
1865	150.000.000 »	99.000 000 »
1865	909.091.000 »	454.545.000 »
1859	555 000 000 »	388.885.000 »
1870-72	792.000.000 »	254.430.000 »
1871	142.500.000 »	104.025.000 »
1872	278 155 000 »	273.972.000 »
1873	694.444.000 »	413.194.000 »
1874	1.000.000.000 »	453.000.000 »
	5.297.676.500 »	3.012.000.000 »

Bu devrede Devlet "5.297.676.500,, altın franklık borç imzalamış, fakat istikraz p zarfı mucibince eline ancak "3.012.884.000,, fr nk para geçmiştir.

İkinci devre

1890	4.909.500 Altın lira
1893	1.000.000 »
1894	1.760.000 »
1896	3.273.000 »
1902	8.606.000 »
1903	2.640.000 »
1903	2.376.000 »
1904	2.750.000 »
1901 1905	5.306.000 »
1905	2.640.000 »
1908	4.752.000 »
1908	5.236.000 »

Meşrutiyetten sonra

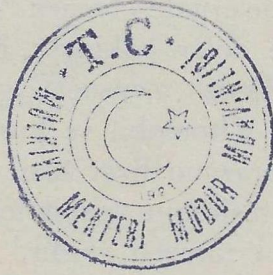
1908	4.711.000 »
1909	7.000.000 »
1910	1.712.000 »
1911	1.000.000 »
1911	7.040.000 »
1914	28.000.000 »

1914- te Osmanlı imparatorluğu nüfusundan beherine isabet eden borç "7.5,, altın lirayı buluyor ve Devlet bütçesinden Düyunu umumiye faiz ve itfa bedelâtı olarak ayrılan para, bütçenin yüzde 50- sine varıyordu. Bütün Osmanlı tebeası adeta Düynnu umumiye hesap ve menfaatına çalışıyor gibiydi !

Türkiyede para işleri

Para, bir mübadele vasıtası, binaen-aleyh, mübadelenin sebebi değil, bir neticesidir.

Fakat Türk parası, memleketin İktisadî bünyesinde aldığı " Periyodik temevvücat karakteri, " ile yine memleketin İktisadî bünyesinde, bazan müsbet, bazan menfi, fakat, her zaman hâkim ve kat'i tesirler icra eder.

Türkiyede para meseleleri

Para:

Memleketimizde para meselesi günün en mühim dâvâsıdır.

Bu dâvâyı gerek halk, gerek Hükûmetin lâyük olduğu kadar büyük bir ehemmiyetle telâkki etmesi de tamamile yerindedir.

Çünkü memleketin hayatında, bazan hattâ izahı kabil olmayacak gibi görünen öyle iktisadî hadiseler var ki, bir az tetkik olunursa bu hadiseleri doğuran bin bir çeşit illetlerin içinde ve hattâ en başında paramızın müspet veya menfî tesirlerini görürüz:

Filvaki bu telâkki garip gibi görülebilir. Çünkü :

Para; Mübadelenin bir sebebi değil bir neticesidir ve sadece bir mübadele vasıtasıdır. Binaenaleyh, millî iktisadiyatın seyri tetkik olunurken, iktisadî hayatın bir neticesi olan paranın bir sebep gibi telâkki olunması manasızdır denilebilir.

Fakat mesele yakından alınır ve sistemli bir tetkike tabi tutulursa iddiamızdaki isabet pek âlâ anlaşılır. Ancak böyle bir materyel kitabında daha geniş bir etüde bittabi yerolmayacağı için, biz burada sadece, elde mevcut müşahedelerin en mühim noktalarını kısaca vermekle iktifa edeceğiz.

Türk parasının periyodik fiyat temevvüçleri :

Türkiyede haricî ticaret muamelelerinde hemen kâmilin, dahilî ticaret muamelelerinde de kısmen sterling ve dolar hâkimdir. Makina aksamı, kömür, petrol, şeker, kahve, pirinç ve bilhassa mensucat gibi en mühim ithalât emtiasının hesabı sterlingle görülür. Otomobil ve kısmen tütün işlerinde de dolar hakimdir. Binaenaleyh Türk parasının fiyat temevvüçlerini takip ve bu temevvüçlerin iktisadî hayatımızdaki tesirlerini tespit için, para fiatlarını sterling ve dolar üzerinde mütalea etmek zarureti vardır.

Ancak bu mukayeseleri yaparken muhtelif senelerin aynı günlerine ait fiatları karşılaştırmak amelî bir kıymet ifade etmez. Halbuki bizde müteamil olan usul budur. Meselâ mukayeseler şöyle yapılır:

Türk Parasının sterling ve dolara nazaran fiatı

<u>Seneler</u>	<u>Sterling fiatı</u>	<u>Dolar fiatı</u>
1923	801 kuruş	180 kuruş
1924	836 »	181 »
1925	876 »	179 »
1926	962 »	198 »
1927	930 »	189 »
1928	964 »	197 »
1929	1050 »	218 »

Bu fiatlar her senenin teşrinisani vasatileridir. Bu listede de Türk parasının senelerin seyrile kıymetinden gaybettiği görülür. Bu fiat tenezzülünde büyük sıçramalar göze çarpmaz. Senevî temevvüç nispeti % 5 kadardır. Böyle nispeti az ve muntazam bir fiat düşkünlüğünün ise millî iktisadiyatta buhranlar doğur-maması icapedir. Halbuki meseleyi bu zaviyeden tetkik edersek en mühim bir meseleyi lâyıkile tenvir etmemiş oluruz.

Halbuki millî iktisadiyatımız için asıl mühim olan hadise, Türk parasının Kronik (mütemadî) fiat tenezzülünden ziyade, periyodik yâni zaman zaman tekerrür eden fiat temevvücatıdır :

Paramız ihracat mevsimlerinde kıymetlenir, ithalât ve tediya mevsimlerinde fiattan düşer. Her senenin ithalât ve ihracat mevsimleri arasında büyük fiyat farkları olur. Millî iktisadiyatımızın ızdırabı ise, bilhassa, paranın zahirî istikrarı altında gizlenen bu istikrarsızlığındadır.

Binaenaleyh, para temevvüçlerini tetkik ederken her sene aynı aya ait vasatileri karşılaştırmaktan vaz geçer de, senenin muhtelif aylarına ait azamî ve asgari vasatileri alır, bunların aralarındaki temevvüç nispetlerini tetkik edersek çok şayanı bikkat neticelerle karşılaşırız.

Vasatî aylık kursların azamî ve asgarî hadlerine göre muhtelif sene-lerin temevvüç nisbetleri:

Seneler	Paranın cinsi	Vasatî aylık kursun asgarî haddi	Vasatî aylık kursun azamî haddi	Senelik temev- vüç nisbeti
1922	Sterling	643 kuruş	887 kuruş	% 38
	Dolar	145 »	199 »	% 30
1923	Sterling	683 »	822 »	% 35
	Dolar	144 »	185 »	% 28
1924	Sterling	813 »	861 »	% 5.9
	Dolar	184 »	194 »	% 5.4
1925	Sterling	834 »	932 »	% 11.7
	Dolar	163 »	194 »	% 11.4
1926	Sterling	875 »	975 »	% 11.4
	Dolar	179 »	198 »	% 10.7
1927	Sterling	918 »	970 »	% 5.6
	Dolar	187 »	199 »	% 6.0
1928	Sterling	977 »	977 »	% 3.6
	Dolar	191 »	200 »	% 4.6
1929	Sterling	985 »	1.046 »	% 6.2
	Dolar	201 »	216 »	% 7.5

Verdiğimiz istatistik tablolarından anlaşılan neticeler mühim ve vazıhtır:

- 1 Türk parasının bir kronik fiat tenezzülü, bir de periyodik fiat temevvücü vardır. Asıl mühim ve iktisadiyatımıza tesiri fazla olan cihet, para fia-
tının kronik tenezzülü değil, fiatların periyodik temevvücatıdır.
- 2 — Türk parasının hakikî karakterini anlamak için bilhassa periyodik temev-
vücatı takip zarureti vardır. Binaenaleyh fiat mukayeselerinin, muhtelif

seneler değil, aynı senenin muhtelif ayları ve mevsimleri arasında yapılması lâzımdır.

- 3 — Paramız; senenin muayyen bir zamanında, yani ihracat aylarında kıymetlenir. İthalat ve tediyaat aylarında kıymetten düşer. Bunun sebebi, evvelâ memleketimizin bir ziraat memleketi olması, saniyen haricî ticaretimize ecnebî dövizinin hakim bulunması, yani ithalat ve ihracat muamelelerine vasıta olabilecek sabit bir paramızın bulunmamasıdır.

Bu vaziyetin millî iktisadiyatımızda doğurduğu tesirleri anlamak hiç müşkül değildir:

- 1 — Paramızın fiat hareketleri muhtelif senelerin vasatî temevvüç nisbetlerine göre mukayese edildiği zaman bu hareketlerde nisbî bir istikrar müşahade olunur. Temevvüç nisbeti :

Sterlinge göre ‰ 3.6

Dolara » ‰ 1.4 tür.

Halbuki; her senenin vasatî aylık kurlarının azamî, asgarî hadleri arasındaki vasatî senevî temevvüç nispeti:

Sterlinge göre ‰ 16

Dolara göre ‰ 14 tür [1]

Bu da şu demektir:

- a - Türk müstahsili ithalât ve tediyaat mevsiminde Türk parasının ucuzlaması yüzünden, ithal ettiği ecnebî mamulât ve masnuatını pahalı olarak satın aldığı halde;
- b - İhracat mevsiminde kendi istihsalâtını haricî piyasaya-Türk parasının pahalılaşması dolayısıyla-daha ucuz olarak satar,

Meselâ son bahar devresinde, yani ihracat mevsiminde bir İngiliz lirasının fiatını 100 kuruş jarzederek, onun fiatı kışın, yani ithalât mevsiminde 110 kuruştur. Şu halde: Türk müstahsili ihrac ettiği bir İngiliz liralık emtiaya mukabil 100 kuruş alır, fakat ithal ettiği bir İngiliz liralık emtiaya mukabil 110 kuruş tediye eder;

Busuretle Türk müstahsilinin, fazla mesaisine mukabil, ihracat mevsiminde memlekete giren fazla kıymetler, ithalât mevsiminde kambiyo farkı şeklinde yeniden harice akar!

- 2 — Haricî ticaretin ve emtia mübadelesinin artmasına rağmen, dahilde ne ticarî, ne de sınaî sermaye teraküm edemez.
- 3 — Kârların kambiyo farkı şeklinde harice akması yüzünden, müstahsile yani köylüye tediye edilen ziraat emtia fiatları günden güne düşer.
- 4 — Sermaye kıtlaşır. Faiz seviyesi yükselir, kredi azalır.
- 5 — Hayat pahalılığı artar.
- 6 — Devlet bütçesinde tahakkukat ve tahsilât arasında farklar belirir. Ve devlet sıkıntılara uğrar!

Hulâsa; derece derece sayılabilecek olan bu menfî tesirler yüzünden millî iktisadiyatın normal inkişafı durur ve memleket iptidâileşir. Bu korkunç ve tehlikeli depresyonun altında ise, bin bir çeşit sebepler arasında, hatta bu sebeplerin başında millî paranın menfî karakteri bulunur.

[1] 1922-1928 devresine ait.

İşte günün en aktüel meselesi olan PARA dâvâsının esas hatları budur. Bu hatların menfi istikametlerine karşı alınması icap eder ve peyderpey alınmakta olan tedbirler ise malûmdur:

- 1 - Türk parasının fiatını tespit.
- 2 - Türk parasının kıymetini tespit.
- 3 - Bir merkezî tedavül bankası ihdası.

Bu bahis üzerinde daha fazla tevakkufa burada bittabî lüzum görmüyoruz. Türk parasının aylık temevvüçlerini gösterir bir grafik tablosu bu izahata ilâve edilmiştir.

Ne kadar paramız var?

Umumî harbe kadar Türkiyede resmî devlet parası olarak yalnız altın ve gümüş para tedavülediyordu. Bu paranın mikdarı 50.000.000 altın kadar tahmin olunuyordu. Osmanlı imperatorluğunun son devresindeki altın ve gümüş para ihracına ait bir tablo, mahzâ tarihî bir vesika olmak üzere bu izahata ilâve edilmiştir. Fakat mevzubahs altın ve gümüşten bu gün hudutlarımız dahilinde ne kaldığını tahmin kabil değildir.

Umumî harbin başlamasile bir taraftan devletin masrafları arttı, diğer taraftan bu masraflara karşı gelebilecek klâssik istikraz menbaları kapandı. Bu vaziyet karşısında hükûmet kâğıt para ihracı mecburiyetini duydu. Yedi emisyon yapıldı. 1915 temmuzunda başlayıp 1918 kânunuevveline kadar devam eden bu emisyonlarda ihraç edilen kâğıt para yekûnu şudur:

— Türk parasının mikdarı —

İhraç edilen kâğıt para mecmuu	161 018.663	lira
Muhtelif suretlerle imha edilen	7.370.100	-
Tedavülde kalan	153.648.563	-

Bu paranın bir kısmı harpler ve yangınlar . . v . s . sebebile mahvolmakla beraber biz son tebdil muamelesi neticesinde Devlet elinde kalan parayı da tedavül sahasında farz ve mevcut paramızı altınla diğer kıymetli ecnebî nuku-duna tahvil edersek:

	153.648.563	Kâğıt liranın,
	16.613.000	altın lira
yahut	14.888.000	İngiliz lirası
=	73.165.000	dolardan ibaret olduğu görülür.

Her Devletin ihraç ettiği kâğıt para, o Devletin tebeasına karşı, her zaman altınla tediye mecbur olduğu bir borc, bir nevi “dahilî deyin,” olduğuna göre para mikdarının fazlalığı hiç arzuya şayan değildir. Maamafih yukarıdaki yekûnlardan anlaşıldığı üzere Türkiyede para mikdarı fazla sayılamaz. Mevcut

parayı mevcut nüfusa taksim edersek nüfus başına şu kadar düşer :

11 40	Kâğıt lira
1.13	Altın para
1.02	İngiliz lirası
5.40	Dolar

Mamafih şunu da kaydetmek lâzımdır ki, memleketimizde tedavül eden Türk parası yalnız bundan ibaret değildir. Şark vilâyetlerimizin bir kısmında mübadelede henüz kısmen altın para hâkimdir. Filhakika siyasî ve idarî bir vahdet olan memleketimizin tam manasile mütecanis bir iktisadî camia haline gelebilmesi için daha bir müddet geçmek zarureti vardır.

Kâğıt para fiatlarının seyri:

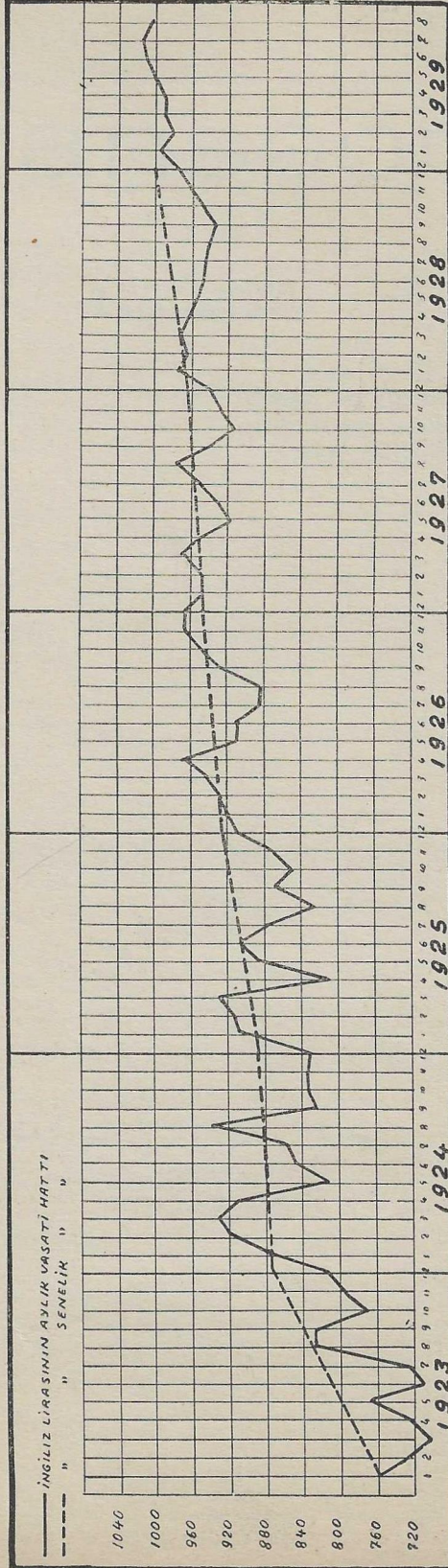
Türk kâğıt parasının altına nazaran fiat hareketleri

Aylar ve seneler	Tedavülde bulunan para	Altına nazaran frank
1915 Temmuz	1.500.000	% 0
1915 Kânunuevvel	7.900.000	% 0
1916 Kânunusani	10.700.000	% 2
1917 Kânunuevvel	45.800.000	% 83
1918 »	124.100.000	% 372
1910 »	161.000.000	% 372
1920 »	161.000.000	% 440
1921 »	161.000.000	% 590
1922 «	161.000.000	% 655
1923 »	161.000.000	% 660
1924 »	161.000.000	% 679
1925 »	153.000.000	% 700
1926 »	153.000.000	% 710
1930 Teşrinievvel	153.000.000	% 820

Bu tabloda görülüyor ki, Türk parası paritesine «1» görülen bu açılma tedevül sahasına ihraç edilen paranın miktarile fâzla alâkadar değildir. Çünkü kâğıt para ihracı 1918 kânunuevvelinden itibaren durduğu halde para paritesindeki açılma devam etmektedir. Bu açılma hadisesi aynı suretle mevcut paranın memleketimizdeki emtia mübadelesine nazaran fazlalığı ile de izah edilemez. Çünkü Lozan muadesini takip eden yıllarda haricî ticaretimizde büyük inkişaf görülmüş, fakat para buna rağmen düşmekte devam etmiştir. Kaldı ki, paranın bilhassa ihracat aylarında âdetâ ihtiyaca kifayet etmediği de evvelce tesbit edilmişti.

Biaenale bu mütemadî parite açılmasının sebini memleketin iktisadî gidişinden ziyade bizzat Türk parasının bünyesinde aramak ve paranın şimdiki mecburî tedavül kaidesinin tasfiyesi suretile haricî ve dahilî ticareti tanzim edebilecek sabit bir paranın pazara hâkim olmasına intizar etmek daha makul bir hareket olur kanaatindeyiz.

Bu Grafik İstanbul borsasında İngiliz lirası fiyatının Türk parasına nazaran mütemadi yükselişini
ve Türk parasının periyodik temüvvücatını gösterir

Transport

a – Kara yolları
b – Deniz yolları

Türk millî kurtuluş hareketinin
irticaa ve derebeyliğe karşı seferber
ettiği en müessir silah:

Millî demir yollar politikasıdır.

Türkiyede münakalât işleri

İktisadî istiklâl cidaline giren bütün memleketlerde bir devir vardır ki, bu devirde, halli imkânsız gibi görünen bir muamma milletin umumî efkârını işgal eder, durur: Evvelâ sanayi mi? Yoksa demir yolları mı? Sanayiî inkişafı mı demiryollarının peşinden, demiryollar inşaatı mı sanayiî arkasından gelecek?

Bir zamandanberi memleketimiz efkârî umumiyesi de bu muammanın cevabını aramakla meşguldür! Mecliste teazzuv eden ikinci fırka daha ilk adımında, üzerinde tevakkuf edilecek ilk iş olarak demiryollar meselesini buldu: Yeni demir yollar yapılması siyasetinde devam etmeli mi? Etmemeli mi?

Bize kalsa bu vaziyetin halli icap edecek ve bir münakaşa mevzuu olabilecek vechesi yoktur: Demir yollar ve sanayi meseleleri iki ayrı mesele halinde olmayıp, bir kül teşkil eden millî iktisat dâvâsının bir birinden ayrılması gayri kabil iki unsurunu teşkil ederler: Millî sanayi ne yapacak? Köyün meydana getirdiği iptidaî maddeleri işliyecek ve millî pazar ve bilhassa geniş köylü pazarı için mamul maddeler meydana getirecek! Demir yollar ne nakledecek? Köyün ham maddesini şehre ve şehrin mamul maddesini köye taşıyacak, köyü şehre ve şehiri köye pazar yapacak! Millî pazar, yani millî iktisat vahdeti denilen şey böyle teşekkül edecek! Millet dediğimiz şey kül halinde bir iktisadî cüz'ütâm haline böyle gelecek!

Millî sanayi olmazsa iktisadî istiklâl olmaz, memleket müstemlekeleşir! Millî demir yollar siyaseti olmazsa yine iktisadî istiklâl olmaz ve memleket yine müstemlekeleşir!

Temelinde iktisadî istiklâl, yani milletin iktisadî tecanüsü ve birliği yatmayan siyasî istiklâlin yaşaması ise hiç bir suretle kabil değildir demek hiç te mübalega olmaz!

Binaenaleyh sanayi ve demir yolları, yani millet iktisadiyatının bir birinden ayrılmayan, bir birini ikmal eden ve bazan biri, bazan diğeri önde koşan bu iki unsurunu bir birine tercihe kalkışmak fikir dalâletinin tehlikeli bir nümunesi olur.

Hulâsa; asrî transport sistemi "yani demir yollar, vapurlar, motörlü nakil vasıtaları, limanlar v. s. ,, Garptan Şarka, Şimalden Cenuba memleketin bütün eczâsını bir birine bağliyacak, hücrâ istihsal menbalarını geniş istihlâk piyasalarile karşılaştıracak, tek bir millî pazar, tek bir para sistemi, mütecanis bir millî iktisat bünyesi meydana getirecektir.

Bundan başka asrî nakil vasıtalarının ve bilhassa yeni demir yollar siyasetinin inkılâbın yaşaması ve derinleşmesi noktai nazarından çok mühim bir ictimaî tarafı vardır. İrticaa ve Şarkta henüz nefes alabilen derebeyliğe karşı seferber ettiğimiz en müessir silah hiç şüphesiz yeni demir yollar siyasetidir:

Ordular ve askerî ıslahat derebeylik rejimi içinde ancak idarî değişiklikler vücade getirebilir. Halbuki asrî nakıl vasıtaları ve bunun etrafında teazzuv edecek makinalı sanayi, derebeylik bünyesini tâ temelinden tahrip eder. Kuru-nuvustaî iktisat münasebetleri y rind yeni istihsal ve mübadele usulleri ve toprak köleliği yerinde yeni bir ictimai taksimi amel meydana getirir.

Türkiyede demir yolları inşaatında iki devir:

Bazıları Türkiyede demir yollar inşaatı tarihinde şöyle iki devir ayırırlar:

- 1 — *Şirketçilik devri*
- 2 — *Devletçilik devri*

Halbuki bu taksim tarzının ancak teknik bir kıymeti vardır. Bize kalırsa Türkiyede demir yollar inşaatı tarihinde şöyle iki devir ayırmak, memleketin siyasi, - iktisadi inkişaf tarihinde daha ziyade tevakkuf etmek itibarile daha doğru olur.

- 1 — *Demir yolların yalnız ecnebî menfaatlar gözedilerek yapıldığı ve işletildiği devir.*
- 2 — *Demir yolların millî menfaatlar hesap edilerek yapıldığı ve işletildiği devir.*

İşin bu karakteristik vechesi göz önünde tutulduktan sonra demir yolculuğumuzda ister devletçi, ister şirketçi olabiliriz: Bu teknik bir meseledir ve teknik hesaplarla halledilir: Dahilî siyaset mücadelelerinde, daha ziyade fennin mevzuu olan bu mesele ancak teknik bir tetkik sahası teşkil eder. Bir siyasi prensip meselesi teşkil etmez.

Bu noktayı böylece işaret ettikten sonra Türk demir yollarile Türkiye'nin bu nokta nazardan cihanda mevkiini tetkike geçebiliriz:

Cihan demir yolları:

Harpten evvel ve harpten sonra cihan demir yolları muhtelif kıt'alar arasında şöyle dağılıyordu

Kilometro

	Avrupa	Asya	Afrika	Amerika	Okyanusya
1913	370.086	97.540	43.622	565.132	35.346
1920	372.382	111.363	51.234	580.314	44.543
1921	389.400	113.698	52.248	580.266	44.839
1922	394.084	115.717	52.845	580.933	45.205
1923	398.427	118.381	54.263	583.910	45.844
1924	403.778	121.664	56.098	585.089	46.807
1925	406.709	123.793	57.933	585.957	47.469
1926	408.198	125.573	59.234	588.473	48.391

Bu yolların muhtelif senelerdeki umumî yekûnları şöyledir :

1913	1.111.726	Kilometro
1920	1.160.336	»
1921	1.180.451	»
1922	1.188.784	»
1923	1.200.725	»
1924	1.213.436	»
1925	1.221.861	»
1926	1.229.869	»

Bu hatların muhtelif memleketlerde ve muhtelif senelerde taşıdığı yolcu adedi de şöyle tespit olunmuştur :

Muhtelif memleketlerde yolcu nakliyatı

Milyon olarak

	Almanya	Avusturya	Belçika	Bulgarya	Fransa	İspanya	
1913	1.743	154	203	1.9	583	58	
1922	—	98	225	9.6	725	108	
1923	—	85	237	8.8	778	115	
1924	—	120	228	9.6	778	118	
1925	2.106	118	223	9.0	809	118	
1926	1.819	110	225	—	784	—	
	İngiltere	İtalya	Yunanistan	Romanya	Rusya	Sırbistan	Çek.
1913	1.550	94	—	11.5	244	—	—
1922	1.749	96	5.1	—	77	—	294
1923	1.772	102	6.3	46.5	122	—	291
1924	1.747	100	7.2	55.8	154	40	321
1925	1.743	109	7.1	50.7	212	40	325
1926	1.542	115	—	46.0	263	37	—
	Mısır	C. Afrika	Tunus	Ş. Amerika	Arjantin	Küba	Kanada
1913	39.6	43	—	1.063	60	10.3	46
1922	33.7	62	8.9	990	102	22.7	44
1923	35.2	66	9.4	1.009	120	24.5	45
1924	38.3	71	10.5	950	134	26.3	43
1925	41.3	76	11.0	902	140	27.7	41
1926	40.3	80	—	875	145	25.6	43
	Hinistan	Japon	Kora	Formoz	Avusturalya	Yeni zeland	
1913	458	207	4.8	4.6	250	—	36
1922	573	666	15.3	14.0	335	—	42
1923	567	762	16.8	14.6	353	—	42
1924	576	843	17.5	15.8	372	—	38
1925	599	911	18.2	17.9	370	—	46
1926	604	—	18.5	—	371	—	36

Yukarıda verilen rakamlardan anlaşılıyor ki, cihanda mevcut demir yollarının uzunluğu 1913-e nazaran 1926-da, yani 13 sene zarfında tam 118.000 kilometre artmış ve hatlar üzerindeki yolcu nakliyatı, yukarıda verdiğimiz başlıca memleketlerde yine tezayüt etmiştir. En şayani dikkat tezayüt Okyanus maverasındaki memleketlerde görülmektedir.

Japonyada yolcu münakalâtı 1913 - de 207.000.000 iken 1926 - da tam 911.000.000 milyona çıkmış, yani dört misli bir tezayüt kaydetmiştir. Bu muazzam bir hadisedir! Aynı suretle Hindistanda, Korede, Formoz, Avusturalya gibi Okyanos ötesindeki memleketlerde de hayrete şayan münakalât fazlalaşmaları vardır.

Eşya nakliyatına gelince, aynı suretle bu nakliyatta da umumiyetle mühim artmalar vardır. Bu artmaların seyrini hulâseten aşağıda veriyoruz:

Muhtelif memleketlerde eşya nakliyatı
« Milyon ton olarak »

	1913	1926
Almanya	525	433
Belçika	83	109
Bulgaristan	2.5	3.8
Ispanya	31.5	41.5
Fransa	231	314
İngiltere	325	345«925te»
İtalya	41.4	65.2
Yunanistan	0.8«922de»	1.4
Romanya	9.3	22.3
Sırbistan	—	18.8
Rusya	158	116
C. Afrika	13.4	22.6
Mısır	6	5.8
Kongo	0.3	3.6
Ş. Amerika	1.816	2.384
Kanada	97	111
Kuba	15	30
Arjantin	42	45
Hindistan	83	87
Japonya	41	92
Kora	1.4	5.1
Formoz	1.2	4.4
Avusturalya	27	36
Yeni Zeland	6	7.4

Hulâsa; umumî yekûnları itibarile alındığı zaman görülür ki, cihanda gerek insanların seyahatı, gerek eşya münakalâtı gittikçe ve çok mühim bir suretle artmaktadır.

Bu ise cihanda umumiyetle mübadelenin genişlemesi ve beynelmilel iktisat

münasebetlerinin terakkisi, binaenaleyh insaniyetin gittikçe bir vahdet haline gelmesi demektir.

Cihan demir yolları hakkındaki izahatımızı biraz daha tamamlamak ve daha aşağıda vereceğimiz malûmatla memleketimiz demir yolu zenginliği noktai nazarından diğer memleketlerle mukayesesini temin etmek için şunları da bahse ilâve edelim:

Muhtelif memleketlerde demir yolu zenginliği « 1925 »

<u>Memleketin ismi</u>	<u>Yüz kilometre murab - bana düşen demir yolu</u>	<u>10,000 nüfusa düş n demir yolu</u>
Almanya	12.3 K. M.	9.2 K. M.
İngilt.re	16.1	8.7
Fransa	9.7	12.0
Belçika	36.5	14.2
İspanya	3.1	7.1
İtalya	6.8	5.4
Çekoslovakya	10.0	10.3
Macaristan	10.3	11.5
Yunanistan	2.5	6.3
Bulgaristan	2.5	4.8
Sırbistan	3.6	8.2
Romanya	4.1	6.8
Rusya «Avrupa kısmı»	1.0	5.1
Danimarka	11.8	14.8
İsveç	3.5	25.6
Kanada	0.7	68.2
Meksika	1.3	18.5
Ş. Amerika	4.3	38.0
Arjanti	1.3	38.4
Hindistan	1.3	1.9
Japonya	3.2	2.7
Filistin	4.8	14.8
Cezayir - Tunus	1.1	9.5
Avusturalya-Yeni Zeland	0.6	63.0

Türkiyede demir yolları:

Türkiyede demir yollarının, denilebilir ki, şoselerden daha eski bir mazisi vardır. İlk demir yolu yapılması fikri, memlekette şose denilebilecek bir yol parçası bile mevcut olmadığı bir zamanda 1836-da İngilizler tarafından ortaya atıldı. Bu fikrin gayesi Hindistan üzerine karadan bir yol açmak ve İngiliz sermayesile vücade gelecek bu yolu daima İngiliz kontrolü altında bulundurarak İngiliz hegemonisini Akdenizle Hindistan arasında yekpare bir kütle haline getirmektir. Bu teşebbüs Avrupada istirkep edildi. Bu suretle de Türkiyede demir yolu işi daha ilk adımda emperyalist rekabetlerin mevzuu oldu.

İlk demir yolu imtiyazı 1856-da yine bir İngiliz gurubuna verildi. İşlemeye açılan ilk hat, İzmir - Sarayköy hattı oldu, 1882. Daha sonra Şark demir yollarının Fransız sermayesile yapılan İstanbul - Samatya arasındaki altı kilometroluk kısmı işlemeye başladı. 1882-de Haydarpaşa - İzmit hattı faaliyete girdi. Bu suretle de Türkiyede demir yolları üç mühim ve tabii hareket noktasından, yani İzmir, İstanbul, Haydarpaşadan dahile doğru uzanmaya başladılar.

Haydarpaşa hattı 1892-de Ankaraya, 1896-da Konyaya vasıl oldu. İzmir hattı da 1903-de Afyonkarahisarda Bağdat hattile birleşti. Şark demir yolları ise 1899-da Edirneye varmış bulunuyordu.

Lozan konferansından çıktığımız zaman elimizde kalan yerlerde 4072 kilometroluk bir hatta tevarüs etmiş bulunuyorduk. Bu hatlar kâmilten ecnebî şirketlere aitti. Mevzu sermaye, nispet ve tabiiyeti itibarilede şöyle bir vaziyette idi.

**Türkiyede demir yollarına mevzu sermayenin
inkısamı « Lozandan sonra »**

Sermayenin milliyeti	Umum demir yolları sermayesine nispeti	Miktarı Sterling
1 - Alman	% 67.5 [1]	26.5 Mll.
2 - Fransız	% 15.3	6.0 »
3 - İngiliz	% 11.7	4.5 »
4 - Diğer sermayeler	% 5.5	2.0 »
	% 100.00	39.0 »

1925-den sonra devlet 2300 kilometroluk yeni hatları ihtiva eden bir devlet inşaat plânı kabul etti ve harp esnasında işletmesi filen devlet eline intikal etmiş olan Bağdat hattile bir Fransız şirketinin elinde bulunan Adana hattını mübâyecaya karar verdi.

1930 bidayetinde vaziyet şu merkezde idi:

Hükûmetin işlettiği	hatların tulü	2248 K.M.
Hükûmetin yapmakta olduğu	»	1967 »
Şirketler tarafından işletilen	»	2389 »

Bu yekûna inşası henüz proje halinde bulunan hatları da ilâve etmek suretile, Türkiyenin devletçe düşünülen müstakbel demir yollar sistemi hakkında bir fikir vermiş olmak için bu sistemin bir şemasını metne ilâve ettik.

Yukarıdaki rakamlara göre memleketimizin demir yol zenginliğini diğer memleketlerin, daha evvel rakamlarını verdiğimiz demir yolu servetlerle mukayese etmek istersek şu neticeyi alırız:

Memlek.imizin genişliği	762.000 K.M. Murabbai
Memleketimizin nüfusu	13.500.000
İşleyen bütün demiryolları	4.637 K.M.
Beher 100 kilometre murabbaya isabet eden hat miktarı	60 K.M.
Beher 10.000 nüfusa düşen hat	30 K.M.

[1] Buraya Anadolu - Bağdat hattı dahildir.

Bir az evvel mevzubahs olan devlet inşaat plânının ihtiva ettiği yeni hatlar aşağıda gösterilmiştir. Bu hatlardan Ankara - Kayseri - Sivas kısmı bitmiştir:

1 — Ankara - Kayseri	380 K M.
2 — Kayseri - Sivas	220 »
3 — Sivas - Samson	420 »
4 — Ankara - Ereyli	580 »
5 — Kayseri - Ulukışla	180 »
6 — Kütahya - Balıkesir	225 »
7 — Fevzipaşa - Diyarbekir	500 »

Bu hatların mecmuu devlete 200.000.000 liraya mal olacak ve inşaat esas itibarile 1934-de bitmiş bulunacaktır. Bu inşaatı karşılayan nafia bütçesinin muhtelif senelere göre seyri de şöyledir:

Nafia bütçesinin inkişafı:

1923	19.677.000	T. Lirası
1924	17.288.000	»
1925	25.723.000	»
1926	16.379.000	»
1927	25.723.000	»
1928	32.717.000	»
1929	33.705.000	»

Yukarıda verdiğimiz malûmatı işleyen ve yapılmakta olan hatlara ait umumî bir tablo ile ikmal etmek faydalı olacaktır:

— Türkiyede işleyen ve yapılmakta olan hatlar —

Hattın ismi	Uzunluğu K. M.	Etrafındaki vasatı nufus kesafeti
Anadolu-Bağdat	1.378	18.3
Şark D. Y.	337	20
İzmir-Aydın	610	36
İzmir-Kasaba	702	35
Ankara Kayseri	381	16
Yenice-Nusaybin	632	15
Mudanya-Bursa	42	29
Ilıca-Palamutluk	28	43
Samson-Çarşamba	37	28
Samson-Sivas	420	22
Kayseri-Ulukışla	180	17.5
Kütahya-Balıkesir	225	25
Fevzipaşa-Diyarbakir	507	26
Kayseri-Sivas	220	15
Erzurum-Hudut	356	12
Ankara-Ereyli	580	23

Türk demir yollarının işletme faaliyeti:

Daha evvelki sayıfalarda, muhtelif memleketler demir yollarına ait eşya ve yolcu münakalatını göstermiştik. Aşağıdaki cedvelde de memleketimizde işleyen başlıca demir yollarının eşya ve yolcu nakliyatı gösterilmiştir :

Eşya 1000 ton olarak. Yolcu 1000 kişi olarak:

Hattın ismi	1926		1927		1928	
	Eşya	Yolcu	Eş.	Yol.	Eş.	Yol
Anadolu-Bağdat	456	2.882	540	3.522	—	—
İzmir-Kasaba	—	—	307	3.743	313	3.416
Yenice-Nusaybin	—	—	381	599	417	671
İzmir-Aydın	—	—	282	1.936	281	1.890
Şark D. Y.	—	—	236	376	250	452

İşletme emsali:

Bir malî sene zarfındaki işletme masraflarının işletme varidatına nisbetinden çıkan harici kısımete işletme emsali tabir olunur.

İşletme emsali bir hattın faaliyetini iktisadî noktai nazardan takdir ve hattın faaliyette bulunduğu memleketin iktisadî vaziyetini mütalea hususunda mühim miyarlardan birini teşkil eder.

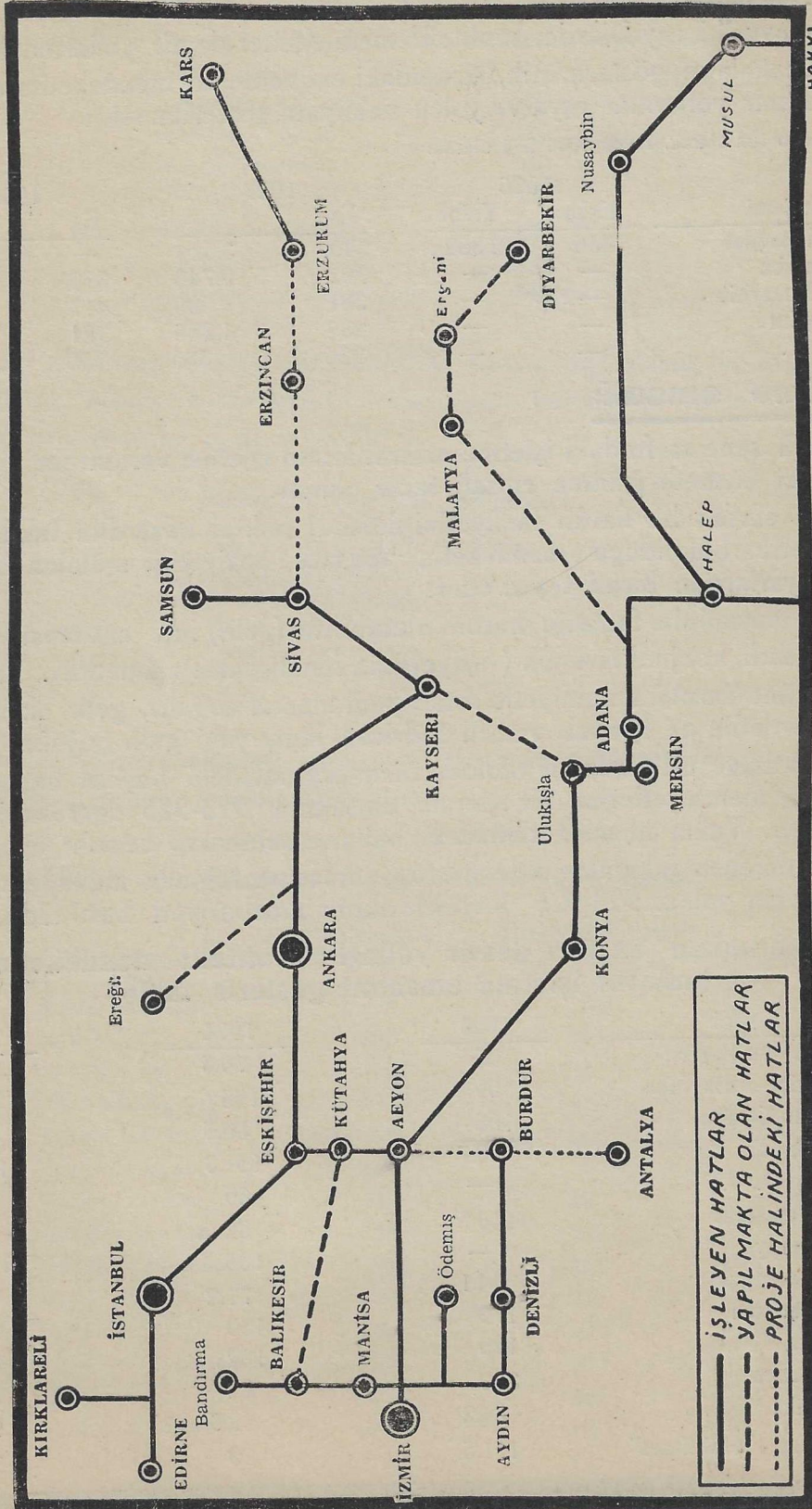
İşletme emsalinin fazlalığı hattın rantabilite (gelir) inin azalması ve memleketteki iktisadî konjunkturünün (vaziyet)inin fenalaşması alâmetidir. Harp senelerinde işletme emsali umumiyetle artar, yani masraf çoğalır, gelir eksilir. Tabii vaziyetin avdetile de işletme emsali tedricen iner, yani gelir çoğalır.

Aşağıya ilâve ettiğimiz bir tabloda memleketimizdeki başlıca hatlarla, muhtelif ecnebî memleketlerine ait işletme emsalinin 1923-1925 devresindeki seyri gösterilmiştir. Vakıa memleketimizdeki hatların müteakıp seneler içinde emsal seyrini verebilecek rakamlar elde mevcut olmasına rağmen mukayeseyi temin edebilmek için yalnız 1923-1925 devresile iktifa mecburiyeti hasıl oldu.

— Memleketimizin başlıca demir yolları ile muhtelif memleketlerdeki hatların işletme emsalini gösterir tablo —

Hattın ismi	1923	1924	1925
1 Anadolu-Bağdat	95	79.5	65.1
2 Yenice-Nusaybin	99	105	93
3 İzmir-Kasaba	108	80.5	67.3
4 Aydın-D. Y.	60.7	101.3	118.82
5 Şark D. Y.	—	89	90
6 Yunanistan	105	82	—
7 Romanya	—	135	150
8 Yugoslavya	64.1	71.2	—
9 Macaristan	170	159	96
10 İtalya	126	102	89
11 Almanya	330	82	58
12 Belçika	84.2	92.9	92.3
13 Fransa "Hükümet"	111.5	99	92.7

Türkiye Demir Yollarının Şeması

Deniz nakliyatı

Denizci Türkiye:

Aşikâr bir şeydir ki, bugünkü Türkiye ilk ve orta asırların beynelmilel güzergâhları, Çin ve Hindistan yolları üstünde bulunan ve eski edebiyatta Avrupa ve Asyanın “ Mülteka „ noktası diye anılan memleket değildir. Avrupa ve Asyayı birleştiren yollar şimdi daha cenup ve daha şimalden geçiyorlar. Bütün yakın şark havzası gibi Türkiye de artık beynelmilel güzergâhlardan uzakta kaldı:

Harpler, siyasî tekallübat, Balkanlardaki gümrük takyidatı, Rusyanın takip ettiği yeni ticareti harciye politikası da, harpten evvele nazaran bugünkü Türkiyenin münâkalat işlerinde azim tehavvüller meydana getirmişlerdir. Fakat buna rağmen Türkiye bir deniz memleketi olmak ve ileride de bir denizci memleket olabilmek kabiliyetinden hemen hiç bir şey kaybetmiş değildir. Türkiye bu gün de bütün şarkı karibin, hatta bütün Şarkî Avrupanın en ideal bir deniz memleketidir:

Türkiyenin sahilleri

Karadeniz sahilinin uzunluğu	1300 kilometro
Marmara denizinin	» 500 »
Adalar denizinin	» 1100 »
Akdeniz sahilinin	» 1100 »
	4000 »

Memleketin bütün iktisadî düğüm noktaları bu sahillerin etrafındadır. Nufus en ziyade sahillerde ve sahile muvazî olarak tekâsüf etmiştir. Türk ticareti hariciyesinde yer tutan bütün kıymetli emtia: Meselâ, tütün, pamuk, üzüm, incir, zeytin, fındık, palamut, kömür, kereste. v. s. sahil mıntakalarında istihsal olunmaktadırlar. Bütün büyük ticaret müesseseleri ve bütün makinalı sanayi sahilde tekâsüf etmiştir. Dahilî münakalâtın mühim bir kısmı ve haricî münakalâtın hemen hepsi deniz yollarile yapılır.

Hulâsa: Türkiyede hem memleketin dahilî havzalarını birbirine hem millî pazar ecnebî piyasasına deniz yollarile bağlanır. Binaenaleyh denize bu kadar merbut olan ve ilerde de daima merbut kalması mukadder bulunan diğer bir memleket cihanda azdır.

Bu münasebetledir ki, tarihte denizcilik ilk defa Türkiyeyi saran denizlerde veya Türk topraklarında doğdu ve Türkiye bu tarihî denizcilik ananesini yakın senelere kadar muhafaza etti.

Yelkenli gemiler devrinde Türk gemicilerinin şarkı karip sularında mühim bir mevkileri vardı. Karadeniz ve Akdeniz yalılarında, âdetâ evvelce Cenuva ve Venedikte olduğu gibi denize mensup nüfuzlu ve zengin bir ticaret aristok-

rasisi doğmuştu. Meselâ; Karadeniz sahilinde Ünye, kaptanlarının saraylarında efsanevî servetler toplamış bir masal şehri şöhretini almıştı. Burada şarkın en mühim tersaneleri vardı. Karadenizin ecnebî gemilere kapalı kalması yüzünden Karadenizin Türk ticaret gemicileri Tuna ve Karadenizin hububat ve kereste nakliyatını asırlarca kendi inhisarları altında tutmuşlardı, Akdeniz limanlarına mensup Türk gemileri Anadolu ile Yunan adaları ve Mısır arasında her nevi münakalâtı bahriyeye iştirak ederlerdi.

Daha elli sene evvelisine kadar yelkenli Türk gemilerinin, Karadenizle Akdenizin Yunan, İtalyan, İspanyol limanları arasında gezdikleri, hatta Bahri Muhiti Atlasiye çıkararak İngiliz sahillerine kadar ticarî seferler tertip ettikleri görülmektedir.

Fakat garpta süratle inkişaf eden kapitalizm, kapitülâsyonlardan aldığı hızla şarkta nasıl mahallî sanayii tarumâr etmişse, garpta süratle inkişafeden buharlı gemicilik te, aynı süratle mahallî yelken gemiciliğini söndürmüş ve buharlı bir Türk ticaret filosunun doğmasına da mani olmuştur. Bundan başka Yunan adalarında geçen asırda tamamilen inkişaf eden korsanlık, Yunan ihtilâlleri ve buna benzer harp hareketleri bilhassa Akdeniz limanlarında Türk gemiciliğini son işaretime kadar mahvetmiştir.

Bu inkıraz hareketi 1908 genç Türk inkilâbına kadar tarafımızdan hiç bir mukavemet görmeden seyrinde devam etti. 1908 inkilâbından sonra herkeste memleketin millî bir ticaret filosuna sahip olması için umumî bir heyecan vardı, Maamafih harbe girerken bu filonun ne halde bulunduğu hakkında elimizde katî bir vesika yoktur.

Maamafih İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ticareti bahriye şubesinin bir raporuna göre Türkiyenin 1911-deki ticaret filosu 61.868 saf tonilato hacminde 120 parça gemiden mürekkepti. Lâkin diğer bir takım perakende vesikalar bu mikdarın hakikate muvafık olmadığını göstermektedir. Çünkü bu vesikalara göre ve Sayrisefain, Hilâl, Gümüşyan, İttihadı Seyrisefain, Şirketi Hayriye.. gibi şirketlere veya diğer eşhasa ait olup umumî harpte garkolan vapurların tonajının « 63.000 » tonu geçtiğini göstermektedir. Halbuki Türkiye harbi umumiden çıktığı zamanda harp olmakla beraber elinde kalan sefainin tonaj mecmuu elli bini buluyordu. Binaenaleyh Türkiyenin ticaret filosu saf tonajını:

1913 - te 110.000

1918 - de 50.000

olarak kabul etmek hakikattan çok uzak bir tahmin olmasa gerektir.

Mütarekenin ilk devirleri Türk gemiciliği için ağır şartlar doğurdu. Ancak 1922-den sonradır ki, bu gemicilikte bir inkişaf başlayabildi.

1922-de bütün cihanda gemi piyasasında görülen fiat düşkünlüğü ve o sene birçok Rus gemilerinin İstanbulda satılığa çıkarılması ve yine aynı

senede Anadoludaki millî hareketin zaferle neticelenmesi Türkiyede gemiciliğin ilerlemesi için mühim sebepler oldular. Lozan muahedесinin Türk sahillerinde kabotaj ve pilotaj hakkını millî sefaine tahsis eden «9,10,12»inci maddeleri ise bu gemiciliğin önünde çok müsait bir istikbal açtı.

Lozan muahedесine göre, muahedenin akdini takip edecek iki seneden sonra, Türk limanları arasında mütekabilen yolcu ve emtia nakliyatı hakkı münhasıran Türk gemilerine ait oluyordu. Bu suretle 19 5 temmuzundan itibaren Türkiyede kabotaj filen ve hukukan millileşti.

Ancak bu suretledir ki; meselâ 1923-te Seyrisefain İdaresinin gemi tonajı 26.000 iken 19 6-da 52.000-e çıktı. Aynı senede, yani 1926-da bütün Türk ticaret filosunun tonaj mecmuu ise 72.000-i buharlı ve motörlü, 112.000-i yelkenli ve 52.000-i bunlardan mada sefaine ait olmak üzere 238.000 tonu geçiyordu. 927-de yalnız İstanbul, İzmir, Samson ve Mersin limanlarına mensup buharlı ve motörlü gemilerin tonaj mecmuu 84.000-i buldu. 927-den sonra bahrî inkişafımızda nisbî bir tevakkuf görüyoruz. Bu günkü halile buharlı ve motörlü sefain itibarile 97.400 tonluk ve 197 parçalı bir kuvvet alan ticaret filomuzun diğer memleketler arasındaki mevkii şu olduğunu görürüz:

« 1927 »de - Buhar - motörlü ve yelkenli

Avrupada:

Yunanistan	1.129.000	Safi ton	3.000	Yelkenli
İtalya	3.188.000	»	88.000	»
İspanya	1.162.000	»		
Rusya	309.000	»		
Yugoslavya	246.000	ton		
Türkiye	97.000	»		Yalnız motör ve buharlı
Rumanya	66.000	»		
Bulgaristan	6.300	»		

Asyada:

Çin-Honkkong	606.000	»
Japonya	4.033.000	»
Hindistan	172.000	»

Amerika:

Müttehidei Amerika	14.670.000	»
Kanada	1.255.000	»
Brezilya	526.000	»

Okyanusya:

Avusturalya	783.000	»
-------------	---------	---

Bütün dünyada seyreden gemiler mecmuu tonajının mikdarı ise muhtelif senelerde şöyledir:

Safi ton :

	Yelkenli	Buharlı-Motörlü	Yekûn
1913	3.895.000	43.079.000	46.970.000
1921	3.128.000	58.846.000	61.974.000
1922	3.028.000	61.342.000	64.370.000
1923	2.831.000	62.335.000	65.166.000
1924	2.509.000	61.514.000	64.023.000
1925	2.260.000	62.381.000	64.641.000
1926	2.112.000	62.672.000	64.784.000
1927	1.926.000	63.267.000	65.193.000

4.000 kilometroluk bir sahile malik ve ticarî münakalâtının hemen % 75-ini deniz yollarile yapmak mecburiyetinde olan Türkiye gibi bir memleket için 90.000 tonluk bir buhar ve motörlü ticaret filosu ve miktar itibarile diğer memleketler arasında işgal ettiğimiz mevki çok kifayetsizdir. Bhusus bu filoyu kemiyet itibarile değil de sefaînin teknik kıymeti noktai nazarından mütealea edersek daha fena bir vaziyete düşeriz.

Memleketimiz için deniz ticaret kuvvetimizin inkişafı, demir yolları siyasetimizle omuzomuza yürüyen ve ondan ayrılması kabil olmayan bir dâvâ teşkil eder. Bu mesele hele münhasıran ticarî noktai nazardan tekik olunursa denizcilik dâvâsının her noktada adeta kara yolları siyasetine tekaddüm ettiği bile görülür. Çünkü Türkiye gibi sanayii, nüfus kesafeti henüz geri olan, dahilde ancak hububat ve hayvan gibi harcı âlem emtia istihsal eden, fakat buna mukabil bütün muamelesini sahillerde yapmak mevkiinde bulunan bir memlekette deniz ve kara nakliyatı işlerini lâıykile hesaplayarak millî transport siyasetine ona göre bir istikamet vermek ciddî bir zaruret teşkil eder.

Aşıkâr bir şeydir ki, uzak demir yolu seferleri, hububat ve emsali gibi harcı âlem emtianın fiyatını naklolundukları limanlarda ekseriya müşteri bulamayacak kadar yükseltebilir. Halbuki deniz seferleri için uzaklık mevzuubahs değil gibidir. Mesela İstanbulâ; 150 kilometro mesafede olan Adapazarından gelen patates Marsilyadan gelen patatesten daha pahalı mal olmakta ve yine bu suretle Samsonda Hindi Çinî pirinci Merzifon pirinci ile pek alâ rekabet edebilmektedir!

Halbuki diğer taraftan limanlarımızdan her biri geniş bir iktisat mıntakasının hinterlandını temsil eden mühim birer ithalat - ihracat merkezleridir. Mesela Trabzon vaktile zengin kervan yollarını yaşatmış, bu gün de rasyonel bir çalışma programile aynı yolları yine toplayabilecek bir deniz merkezidir. Samson Sivas ve Malatya istikametinde Orta Anadolunun; Mersin; Kilikya ile Urfa ve Diyarbakirin, nihayet İstanbul ve İzmir bütün şarkı karibin mühim tevzi merkezleridir.

Bu itibarile Türkiyede kara ve deniz münakalât sistemini ayrı ayrı mütealea etmek ve millî iktisat işinin en hassas vechesini teşkil eden transport siyasetinin bu iki unsurunu birbirinden ayırmak ve her ikisini beraber tanzime çalışmamak çok yanlış bir faaliyet tarzı olur.

Türkiyede ve diğer memleketlerde deniz faaliyeti:

Cihanda deniz münakalatı harpten evvele nazaran bilhassa 1920 senesinde azamî vüsatını bulmuş ve bu senelerden sonra tedricî bir azalış başlayarak 1927 de beynelmilel deniz nakliyatı bütün dünyada harpten evvelkine nazaran ancak % 10 bir tereffu kaydedebilmiştir. Aşağıdaki rakamlar bu seyri gösteriyor:

Cihanda deniz münakalatı

1913	% 100
1920	% 439
1921	% 158
1922	% 122
1923	% 110
1924	% 113
1925	% 102
1926	% 110
1927	% 110

Muhtelif memleketlerde bu faaliyetin senelere göre seyri ise şöyledir:
 “ Bu rakamlar memleket limanlarına giren ve memleket limanlarından çıkan gemilerin tonaj mecmuunu verir “

— 1000 hacım tonası olarak —

		1913	1923	1924	1925	1926
Almanya	Giren	31.784	28.353	27.221	29.363	30.178
	Çıkan	23.832	19.560	20.653	22.916	30.042
İngiltere	Giren	49.064	51.092	55.370	55.511	64.181
	Çıkan	68.000	70.691	65.099	62.392	46.699
Belçika	Giren	14.953	17.255	20.062	—	—
	Çıkan	12.031	14.934	18.138	—	—
Fransa	Giren	34.509	41.818	42.592	44.007	44.130
	Çıkan	26.109	30.750	32.661	36.800	37.780
İspanya	Giren	11.850	14.052	16.044	17.934	—
	Çıkan	19.243	16.714	19.507	19.976	—
İtalya	Giren	18.445	14.258	15.837	16.683	17.319
	Çıkan	12.350	8.098	9.458	10.434	11.433
Yunanistan	Giren	—	3.767	3.736	4.129	4.317
	Çıkan	—	2.820	2.679	2.670	3.055
Romanya	Giren	1.298	1.752	1.848	1.725	—
	Çıkan	1.703	3.050	2.740	2.873	—
Bulgarya	Giren	1.136	1.495	1.647	1.625	1.636
	Çıkan	1.130	1.490	1.657	1.621	1.638
Ş. Amerika	Giren	33.925	48.985	48.838	50.774	52.245
	Çıkan	44.883	51.912	53.820	54.555	63.478
Kanada	Giren	13.875	17.096	18.497	20.470	—
	Çıkan	12.656	17.183	18.521	20.511	—

		1913	1923	1924	1925	1926
Arjantin	Giren	10.967	12.431	14.602	14.426	14.103
	Çıkan	11.224	12.411	16.177	14.440	14.879
Berezilya	Giren	29.107	31.632	32.909	33.409	36.159
	Çıkan	29.204	31.742	32.605	33.492	36.836
Çin	Giren	14.518	20.559	22.951	20.049	—
	Çıkan	14.633	20.138	22.642	19.652	—
Hindistan	Giren	6.785	6.737	6.939	7.103	—
	Çıkan	8.252	8.006	8.590	8.181	—
Japonya	Giren	24.720	37.548	42.747	43.031	49.209
	Çıkan	24.900	37.054	43.390	43.067	49.407
Avusturalya	Giren	5.369	4.738	4.911	5.596	5.304
	Çıkan	5.129	4.503	5.012	5.604	5.365
Yeni Zelant	Giren	1.739	2.112	2.213	2.123	2.261
	Çıkan	1.700	2.061	2.227	2.139	2.237
C. Afrika	Giren	5.190	5.137	4.980	5.344	4.937
	Çıkan	4.835	5.005	4.738	5.249	4.975
Mısır	Giren	5.657	5.222	5.929	6.746	6.942
	Çıkan	5.615	5.231	5.988	6.758	6.917

Memleketimize gelince :

1927 ve 1928 senelerinde memleketimiz limanlarına giren ve çıkan gemilerin hacim tonilâtosu şu merkezdedir.

1927	23.726.000
1928	24.415.000

Ancak şunu da kaydetmek lâzımdır ki, bu rakamlar memleketimizin yalnız dört limanına «İstanbul, İzmir, Mersin, Samson» limanlarına giren ve çıkan sefiyelerin hacim tonilâtosunu göstermektedir. Muhtelif limanlarımızın bu yekûnlarda olan iştirak hissesi başka başkadır. Bu hususta bir fikir vermiş olmak için evvelâ İstanbul limanı üzerinde bir az tevakkuf edelim :

İstanbul limanının muhtelif tarihlerdeki tonaj faaliyeti

1875-1876	4.961.000 Ton
1885-1886	7.501.000 »
1905	15.000.000 »
1906	15.000.000 »
1909	16.000.000 »
1912	15.000.000 »
1913	17.400.000 »

Harp müddetince liman kapalı kaldı. Mütarekede liman faaliyeti garip temevvüçler yaptı ve 1920-de tonaj miktarı 5.600.000-e kadar düştü.

Millî Hükûmetin İstanbulda teessüsünden sonra limanda da faaliyet genişlemeğe başladı.

1923	8.310 000	Ton
1924	7.400.000	»
1925	8.990.000	»
1926	11.200.000	»
1927	13.791.000	»
1928	13.137.000	»

1925-te en çok deniz münakalâtına sahne olan en mühim limanların faaliyetleri şu şekilde idi:

Nevyork	19.650.000	Ton
Londra	17.161.000	»
Anvers	17.017.000	»
Roterdam	16.059.000	»
Hamburg	15.236.000	»
Şanghay	15.142.000	»
Boenos-Ayres	12.306.000	»

Yukarıda verdiğimiz iki istatistikten şu netice anlaşılıyor ki; evvelâ İstanbul limanında deniz faaliyeti tedricî bir inkişaf halindedir. Saniyen bu limandaki faaliyet cihanın en büyük limanlarile mukayese edildiği zaman bu gün de istisgar edilemeyecek bir ehemmiyet arz etmektedir.

Bu hal; İstanbul limanında rasyonel bir işletme tarzı tatbik olunduğu takdirde bu limanın, gerek Balkan ve gerek Rusyadaki siyasî tekallübata rağmen bundan sonra da transit ehemmiyetini muhafaza etmesi kabil olduğunu ve limanın inkıraz tehlikesi bu tekallübattan ziyade kullanma ve işletme tarzlarının keyfiyetine tabi bulunduğunu göstermektedir. Meselâ; Amerikadan İstanbula kadar tonu beş liraya naklolunan bir malın İstanbul limanından mağazaya kadar tonu yedi buçuk liraya naklolunursa bu tehlike bittabi tamamilen varittir. Filhakika limanda merkezî bir tarifenin tatbik olunmasından evvel vaziyet bu şekildedir. Esasen bu saikler dolayısıyla idi ki, Pire limanı son zamanlarda İstanbul limanı aleyhine seri bir inkişaf göstermek fırsatını bulmuştu.

Pire limanının faaliyeti

1901	2.187.000	Ton
1910	3.594.000	»
1923	7.687.000	»
1926	10.292.175	»

Diger limanlarımıza gelince, bu limanlar memleketin coğrafi vaziyeti dolayısıyla öyle tevezzu etmişlerdir ki, bunların İstanbul limanının zararına inkişaf ihtimali varit görülemez. Bu limanların her biri kendi hinterlandının hususi-

yeti ve kendi hinterlandının iktisadî inkişafı nisbetinde ayrı ayrı ilerlemeye ve genişlemeye namzettir. Şimdiki halde başlıca limanlarımızın tonaj faaliyeti şu merkezdedir:

İzmir Limanı

	Gemi adedi	Tonajı
1924	10.781	1.972.921
1925	12.801	2.820.167
1926	11,082	2.623.030
1927	10,947	2.532.157

Samson ve mülhakatı

1924	20.442	4.897.101
1925	29.262	6.255.177
1926	25.566	5.866.836
1927	22.918	6.331.929

Mersin ve mülhakatı

1924	4.914	994.099
1925	5.825	1.523.807
1926	5.965	1.418.175
1927	5.634	1.072.049

Devlet Maliyeciliği

Bütçe

Mukayese tabloları:

- 1 — Varidat fasıllarının seyri
- 2 — Masarif fasıllarının seyri
- 3 — Köy vergilerinin seyri
- 4 — 1929 varidat fasıllarının tahlili
- 5 — Diğer memleketlerde bütçe vaziyetleri

Türkiyede Devlet maliyeciliği

Eski Türkiyede bütçe işleri:

Türkiye bütçe kelimesi ve muvazenei maliye mefhumu ilk defa tanzimattan ve bilhassa 1852 ıslahat fermanından sonra girdi. Bu ferman "Hazinei Hümayun „ ile Devlet hazinesini birleştirdi. İlk "Meclisi muhasebei maliye „ yi tesis etti. Devletin senevî bütçesinin tanzimini ve bütçe muamelelerinin her ay padişah tarafından mürakabesi usulünü koydu.

Bu devrelere ait devlet bütçesinin bünyesi hakkında bir fikir edinmek için 1852 fermanını takibeden senelerin bütçelerinden bir misal verelim:

1860 senesi bütçesinde devletin varidat menbalarile, masarif fasılları şöyle tevezzü ediyordu:

Varidat	Masarif
1 — Bilâvasıta vergiler	1 — Hazinei hassa «Saray» tahsisatı
2 — Bilvasıta vergiler	2 — Devlet devairi tahsisatı
3 — Emlâki miriye hasılatı	3 — Haricî borçlar
4 — Mümtaz eyaletler vergileri	4 — Dahilî borçlar
5 — Varidat ve rüsumu mütenevvia	

Bunların para olarak ifadesi de şöyle idi:

Varidat	Masarifat	Açık
12.211.840	13.934.070	1.722.230 altın

Dahilî ve haricî borçların faizleri ile her sene itfası muktazi resülmal " 3.270.060 „ altın lira, yani bütün masarifin takriben %-24 - ünü ve saray masrafları da yine takriben %-14 - ünü işgal ediyordu.

Aynı senede memleketin muhammen nüfusundan beherine isabet eden vergi mikdarı da $\frac{40}{100}$ lira, yani lira yüz kuruş hesabı ile 47 kuruştı.

Varidat ve masarifat fasılları arasındaki açıklar daima ya esham ihracı, yani dahilî istikrazlar, yahutta haricî istikrazlarla kapatılıyordu.

Bu borçların mikdarı, yukarıdaki bütçe misalini aldığımız 1860 senesinde 774.000.000 milyon altın franga balığ olmuştı:

Altın Frank	Borçların cinsi
310.000.000	Henüz ödenmemiş haricî istikrazlar
142.000.000	Eshamı cedide ve faizler «% 6» dan
56.000.000	Hazine tahvilleri
14.000.000	Tedavülde bulunan kaimeler
110.000.000	Gayri muntazam dahilî borçlar
127.000.000	Galata bankerlerine olan dahilî borç
774.000.000	Yekûn

Tnazimatı takip eden bu anormal bütçe şekli ve açıkların borçlarla kapatılması usulü, maskeli mâceralar altında 1908 inkilabına kadar devam etti. Masarifat muntazaman varidattan fazla çıktı. Borçlar mikdarı muntazaman arttı. Dahilî ve haricî borçlar faizleriyle itfa bedelleri ve saray masarifatı, umum masarifin % 40 , % 50, hatta daha fazlasını işgal etmekte devam ettiler. Hulâsa imperatorluk vatandaşları mütemadiyen ecnebî bankerleri, doymak bilmez bir saray, mütemadiyen alan ve hiç bir şey vermeyen selil bir hükûmet bürokrasisi hesabına çalıştı.

İktisat ve maarif işlerinin devlet bütçesinde heman yeri yoktu. Bu fasıllara konulan tahsisat, meselâ nafia tahsisatı münhasıran imtiyaz spekülâsyonlarile meşgulolan idarei merkeziye reislerinin kârlarını artırmak için konulmuştu.

1908 inkilabını takibeden ilk devlet bütçesi de şöyle tanzimolundu:

<u>Varidat</u>	<u>Masarifat</u>	<u>Açık</u>
21.000.000	27.000.000	6.000.000 Altın

Aynı senede beher nüfusa isabet eden vasatî vergi mikdarı $\frac{70}{100}$ lira yani 70 kuruş olarak tahmin olunuyordu.

<u>Borcun mikdarı</u>	<u>İsmi</u>	<u>Borca mukabil tediyat</u>
74.592.884	Eshamı cedide	2.147.970 altın
	Mısır vergisine mukabil	
17.573.054	yapılan borç	759.000 »
53.505 445	Düyunu muvahhide	2.787.013 »
<u>145.671.353</u>	<u>Yekûn</u>	<u>5.693,983 »</u>

Genç Türkler imperatorluğunda da klasik bütçe maceraları aynen devam etti. İstikrazlardan ve bütçe açığından kimsenin tevahhuş ettiği yoktu.

Bu devrin eski devirden farkı sadece; gayri mütecanis bir parlamentonun bütçe üzerindeki zahirî kontrolünde idi. Maamafih istikrazlar ve bunlarla düyunu umumiyenin Türk bütçesinde ki hissesi bilhassa genç türkler devrinde azamî haddini buldu. İstikrazlar şeklinde memlekete giren ecnebî sermayesi her sene bir az daha artmasına rağmen iktisadî teşebbüsata yatırılmak için imkân bulamıyor. Hükûmet bürokrasisinin ve gittikçe artan askerî masarifatın açıklarını kapatmağa ancak kifayet edebiliyordu. 1914-de bütçe umumî yekûn itibarile imperatorluk devrinin en yüksek bütçesi oldu.

<u>Varidat</u>	<u>Masarifat</u>	<u>Açık</u>
31.900.000	34.000 000	3.100.000 altın

Bu esnada beher nüfusa isabet eden vasatî vergi miktarı 103 kuruş olarak tahmin olunuyordu.

Düyunu umumiye hissesi emsalsız bir nispet almıştı. Nafia ve buna mümasil iktisadî teşebbüsata ayrılan devlet tahsisatı ise genç Türkler devrinde de hiçbir zaman umum masarifatın % 3-5-ini aşamadı. Esasen bu devrin hükûmet adamlarında carî zihniyete göre, Nafia işleri bir devlet meselesi olmaktan ziyade imtiyazlı ecnebî sermayesinin iştigal edeceği bir mevzudu! Umumî harbe genç Türkler tarafından da iştirak edildiği gün, bu memleketi her gün bir az daha iflâs ettiren malî siyasetin ve bu siyasetle beraber onu temsil eden genç Türk rejiminin filen infisah ettiği bir gün oldu. Bu harp vakia devlete klâsik istikraz menbalarını kapamıştı. Fakat bu istikrazların yerini Alman sermayesine devlet altınını, devlet hazinesini ve binaenaleyh siyasî istiklâlinin en mühim alâmetlerinden olan devlet maliyesinin terhini usulü çıktı: Yani itibarî Alman istikrazları mukabilinde 198.000.000-luk kâğıt para çıkarıldı.

Millî hükûmette bütçe siyaseti:

Millî hükûmetin bütçe prensipleri kısaca şu şekilde formülleştirilebilir:

- 1 — *Mütevazin bütçe.*
- 2 — *İstikrazlardan çekinmek « İktisadî tesisat maksatları haricinde »*
- 3 — *Bütçedeki tevazünün haricî ticaretle de temini, yani ticaret müvazenesi.*
- 4 — *Bir taraftan millî sermayenin nemalanmasına çalışırken diğer taraftan hariçten gelip çalışmak istiyen ecnebî sermayesine de kazanç temini.*

Filhakika bütçe tevazünü ile ticaret müvazenesinin birbirine olan rabitasını ihmal etmek, dahilî ve haricî sermaye hareketlerinin devlet maliyesindeki tesirlerine göz yummak, geri, dar ve tehlikeli bir görüş olurdu.

Binaenaleyh “ Devlet bütçesini telâkki tarzında „ eski Osmanlı ve son genç Türkler imperatorluğu ile millî hükûmet arasındaki zihniyet ve görüş farkına bilhassa işaret etmek lâzımdır.

Filvaki bu prensiplerin tatbikindeki kifayet ve muvaffakiyetin derecesi zaman zaman münakaşa mevzuu olmaktan hali kalmamıştır. Ancak şimdiye kadar işidilen tenkitler daima işi yalnız teknik taraflarına münhasır kalmış prensipleri ret ve cerheder mahiyette tahlil ve tenkitlere tesadüf edilmemiştir. Yukarıda kaydolunan bütçe prensiplerinin tehakkuku için alınacak tedbirlerden maliyeye ait olanlar 1924 bütçe devresinde şöyle tespit edildi:

- 1 — *Vergi tahsilatının tanzimi. Tehakkukat ve tahsilât arasındaki açık nispetinin kapatılması.*
- 2 — *Yeniden bilavasıta vergiler ihdası*
- 3 — *Yeniden bilvasıta vergiler ihdası*
- 4 — *Hükûmet inhisarları ihdası.*

Filhakika hem bütçede tevazün temin etmek, hem hükûmetin hedef saydığı iktisadî teşebbüsât ve islahatın istilzam ettiği masraflara cevap vermek için yeni varidat menbaları bulmak zarureti vardı. Bu menbalar haricî istikraz yolları

olamazdı. Karşılıksız emisyonlar olamazdı. Ecnebî sermayesine imtiyaz alım satımları olamazdı, Hulâsa bu sahada yalnız memleketin kendi imkân ve kabiliyetlerine güvenmekten başka alınacak bir tedbir yoktu. Buna mukabil halka bir taraftan yeni mükellefiyetler tahmil ederken diğer taraftan halka bâr olan bir takım mükellefiyetlerin de, mesela âşarın kalkması imkânlarını temin etmek lâzımdı.

Bu şerait içinde millî hükûmet malî teşebbüslerini tatbika başladı. Yeni vergiler ve yeni inhisarlar ihdas edildi. Buna mukabil de 1926-dan itibaren âşar kaldırıldı. Âşarın, yani o zamana kadar devlet bütçesinde varidatın üçte birini teşkil eden âşarın kaldırıldığı sene Türkiyede ilk defa bütçe muvazenesinin temin edildiği sene oldu!

Mütevazin bütçe :

Büyük Millet Meclisinde kabul olunan 1927 - 1928 bütçesi, ilk mütevazin bütçemiz oldu. Filvaki tahminat ve tahsilât arasında bizzarure tahassül eden farklarla hesabı kat'ide bu tevazünün kısmen ihlal edilmiş olmasına rağmen 1927 - 1928 bütçesini tevazünü temin edilmiş bir bütçe addetmekte bir mahzur yoktur. Bu hususta bir fikir vermiş olmak için şu cedvelleri kaydedelim.

Lozandan sonra Türk bütçesinin seyri

<u>Seneler</u>	<u>Varidat</u>	<u>Masarifat</u>	<u>Fark</u>
1924 - 1925	129.214.610	176.993.800	— 47.679.190 Lira
1925 - 1926	153.046.854	246.495.491	— 93.199.641 »
1926 - 1927	190.158.854	193.557.769	— 3.398.915 »
1927 - 1928	194.580.554	194.454.616	+ 121.438 »
1928 - 1929	207.173.199	207.169.888	+ 3.311 »
1929 - 1930	220.546.000	220.408.481	+ 137.519 »

Millet Meclisinde kabul olunan bu muhammen varidat ve masarifat üzerinde hesabı kat'i neticesinde tehassül eden farklara dair hakikî rakamlara malik değiliz. Bu farklar hakkında M. Müllerin raporunda verilen rakamlar ve nispetler bilahara münakaşa mevzuu olduğu için, üzerinde ittifak olunmayan bu rakamları burada tekrar etmeği lüzumsuz gördük. Yalnız varidat ve masarifat fasıllarının seyrine ait ve başlıca fasılların umum bütçe vaziyetinde mevkiini gösterir tablolar metne ilâve edilmiştir.

Vatandaşların mükellefiyetleri :

Osmanlı İmparatorluğunda devlet bütçesi en yüksek haddini 1914-te buldu. Fakat bu haddi Millî Hükûmetin en yüksek bütçesile mukayese edersek, yeni Türkiyede vatandaşların millî mükellefiyetlere iştirakini eskisine nazaran çok fazla arttığını görürüz. Yalnız şu fark var ki, eski Osmanlı İmparatorluğunda

vatandaşın tediye ettiği kıymetler haricî borçlarla sarayın ve devlet bürokrasisinin müstehlik masraflarına giderken yeni bütçede varidatın mühim bir kısmı teşebbüsâtı nafiaya tahsis olunmuştur. Bu nispetin muhtelif senelere göre seyri metindeki istatistik tablosunda gösterilmiştir. Burada yalnız umumî mukayeselerle iktifa edelim:

Seneler	Varidat	Masarifat	Yekûn
1914	31.900.000	34.000.000	65.900.000 Altın lira
19 9	220.546.000	220.408.000	440.954.000 Kâğıt =

Her iki senenin kâğıt lira itibarile ve altının rayicine göre bütçe yekûnu umumileri şudur :

1914—593.100.000 kâğıt lira
1929—440.954.000 » »

Bu hesaba nazaran Osmanlı İmperatorluğunun 1914-deki nüfusuna nazaran beher vatandaşa isabet eden vargi miktarı 8,24 kâ. lira, 1929-daki Türkiye hudutları dahilinde vergi miktarı 15,10 kâ. lira aradaki fark hemen % 100 kadardır. Mamafih yeni Türkiyede vatandaşın millî mükellefiyetlere iştirak derecesi bundan ibaret değildir. Doğrudan doğruya devlet dütçesine tediye edilen mükellefiyetlere, idarei hususiyelerle belediyelerin tahsil ettikleri rüsum ve tekâlifi de ilâve etmek icabeder:

İdarei hususiyeler varidatının seyri

Seneler	Varidat
1925	22,172,463 lira
1926	28,226,574 »
1927	41,6 8,138 »
1928	49,425,848 »

Şu halde s-nede 50.000.000 lira kadar tutan idarei hususiyeler varidatı ile senevî 10.000.000 lira etrafında belediyeler varidatını da bütçenin varidat kısmına ilâve edersek 1929 bütçe senesi zarfında beher vatandaşın hissesine isabet eden mükellefiyet miktarının 19 kâğıt liraya balığ olduğu görülür.

Yeni türk bütçesinde vergilerin içtimai karakteri:

Osmanlı İmperatorluğu, denebilir ki, münhasıran köylünün sırtında yaşardı. Halbuki Türk köy iktisadiyatında, Osmanlı imparatorluğu gibi ağır ve borçlu bir devlet bürokrasisini besleyebilecek ziraî kârlar ve sermaye terakümleri olmuyordu. Binaenaleyh köylü vergiyi ziraî teşebbüsünün kârından değil sermayesinden ödemek mecburiyetinde kalıyor, çiftçilik inkişaf etmiyor, köylünün vasatî hayat seviyesi günden güne düşüyordu.

Bu hal asırlarca devam etti. Fakat istilâ devirlerinde tabîi iktisadiyat sisteminin hakim olması, yani her köylü ailesinin bütün ihtiyaçlarını kendisi temin edip hariçten alacağı heman hiç bir şey olmaması ve toprak mü-

kellefiyetlerinin ekseriya aynen tediye edilmesi köylünün sefaletini nazardan saklayabiliyordu. Fakat bu tabii iktisadiyat rejimi yıkılıp ta köylü pazardan en başta giyecek olmak üzere bir çok şeyler almaya mecbur kalınca ve eski Timar-Zeamet usulleri kalkıpta köylü bütün mükellefiyetlerini nakden ödemeğe mecbur edilince köy iktisadiyatında mütedavil sermayenin, yani paranın rolu fevkal'ade arttı. Halbuki pazarlar genişlemiyor, mahsul fiyatlanmıyor, serbest gümrük sisteminden istifade eden ecnebî buğdayı şehirleri hatta kasabaları kaplıyor, hulâsa „ Rant „ yani toprağın kârı artmıyor, fakat vergiler daima ağırlaşıyordu. Bu vaziyet karşısında köylü için evvela sonuna kadar gıdasından keserek, eşya ve vasıtalarını satarak vergiyi ödemeye çalışmak, sonra da fayızçılara borçlanmak, nihayet bütün alatı istihsalıyesini elinden kaçırarak ırgatlaşmak veya gurbete kaçmaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu!

Eğer Osmanlı imperatorluğu bir müddet daha devam etseydi, Türkiyede küçük köylülüğün tamamen ortadan kalkmasına ve memleketin fayızçılık debeyleri elinde kötü ve harap bir çiftlik haline gelmesine intizar edilebilirdi!

Yeni devrin bütçesine gelince, bu bütçenin varidât faslında köylünün doğrudan doğruya iştirak hissesi çok azdır. Bu hisse meselâ 1929 bütçesinde % 12-yi geçmez!

Bir bakışta bu vaziyet çok gayri tabii, hattâ tehlikeli gibi görülür. Nufusunun % 67-si çiftçi olan bir memlekette bu % 67 nufusun devlet mükellefiyetinin doğrudan doğruya ancak % 12 sine iştirak etmesi ve mütebaki % 88 mükellefiyetin nufusun ancak % 33-üne tahmiledilmiş gibi görünmesi filvaki çok garip muhakemelere yol açabilir. Bilhassa bu % 88 mükellefiyetin tahmiledildiği şehirlarin sanayileşmemiş bir takım müstehlik şehirler halinde olması vaziyetin garabetini büsbütün arttırır!

Fakat bu vaziyet evvelâ irademiz haricinde tehassül etmiş tarihî bir zaruret. Millî hükûmet Osmanlı imperatorluğundan tevarüs ettiği Türk köylüsünü tamamen hasta ve bitmiş buldu. Ona yeni mükellefiyetler tahmil etmek değil, onu her ne behasına olursa olsun mükellefiyetlerden kurtarmak lâzımdı. Küçük köylü rantı, yani küçük köylünün toprak kârı yoktu ve muhtelif sebeblere pek yakınlarda olacağa da benzemiyordu. Osmanlı idaresinin köylü düşmanlığı ve bu devri takibeden idaresizlikler ve harpler köyü tam manasile bitirmişti. Bu vaziyet karşısında alınması icabeden tedbir, cezrî bir şekilde alındı. Devlet varidatının % 38-ini teşkil eden âşar birden kaldırıldı. Bunun yerine konan erazi vergisile sayım ve saire gibi köylünün tediyesine mecbur tutulduğu bilavasita vergiler ise devlet bütçesinin ancak % 10 kadarını dolduruyordu.

Bu hal köylünün yeniden tabii iktisadiyat rejimine dönmesine müsaade etmek gibi bir şeydir. Pazarla münacebeti olmıyan, yani bütün ihtiyacını kendi tedarik ederek pazardan bir şey almıyan köylü bu suretle de gümrük ve istihlâk resimleri gibi bilvasita mükellefiyetlerden de kurtuluyordu. Fakat bundan başka ittihaz edilecek bir hattı hareket te olamazdı. Bilhassa son

senelerde devam eden kuraklık ve fiyat düşkünlükleri arasında köylüyü bir de yüksek mükellefiyetler karşısında bulundursaydık bu hal hiç bir zaman affedilmeyecek bir görüşüzlük olurdu.

Hulâsa; bu günkü Türkiyede vergi mükellefiyetinin siklet merkezi şehirlerin üstünde durmak zaruretindedir. Vakıa bu makul değildir, fakat zarurîdir. Filvaki köylünün tabii iktisat rejimine dönmesi ve şehirle münasebetlerini azaltması şehrin de tediye kabiliyetini düşürür. Fakat esasen irademiz haricinde tehassul eden ve sebepleri bizden ziyade bizden evvelki devirlerde aranmak icabeden bu vaziyette bir de köylüyü ağır mükellefiyetlerle bağlanmak, onun son tediye ve mübadele kabiliyetini de bir daha inkişaf etmemek üzere kırmaktan başka bir şey olmazdı. Mamafih hiç şüphesiz memleketimiz için ideal varidat bütçesi bittabi % 67 hissesi nüfusumuzun % 67-sini teşkil eden köylüye isabet eden bütçedir. Bu idealin tehakkuku için alınacak tedbirler köy iktisadiyatı siyasetimizin prensiplerini teşkil ederler.

Bu mühim noktaya böylece işaret ettikten sonra devlet bütçesinin bünyesini tahlile devam edebiliriz:

Millî hükûmetin bütçelerinde varidat menbalarının umum varidata nispetleriyle bu nispetlerin senelere göre seyri şöyledir.

Varidat menbaları	1924	1925	1926	1927
	%	%	%	%
Bilâ vasıta vergi	33.5	27.2	19.3	22.3
Bilvasıta »	19.7	21.8	40.6	35.3
İnhisarlar	12.7	15.3	21.5	23.0

Bu bilvasıta ve bilâ vasıta vergilerle inhisarların muhtelif senelere göre devlet bütçesinde işgal ettikleri nispetleri müfredat itibarıyla gösterir bir tablo metne ilâve edilmiştir.

Burada yalnız köy ve şehre isabet eden bilâvasıta vergilerin muhtelif senelere göre seyrini vermekle iktifa edelim.

Vergiler [1]	1924	1925	1926	1927
	%	%	%	%
Köy vergileri	27.5	15.5	7.5	8.3
Şehir vergileri	5.5	7.8	7.3	9.0

[1] Köy vergileri: Arazi, aşar, ağnam, yahut sayım; Şehir vergileri, Temettü yahut kazanç, müsakka-fattır. Rakamlar bu vergilerin umum varidata nispetini gösteriyor.

Türk bütçesinin varidat fasıllarının seyri [1]

Fasılların smi	924		925		926		927	
	Lira	%	Lira	%	Lira	%	Lira	%
<u>Bilâvasıta vergiler</u>								
Arazi - musakkafat	5.170	4.0	10.560	7.0	13.340	7.0	15.100	7.8
Âşar - mahsulâtı arziye	27.500	21.3	15.350	10.0	—	—	—	—
Sayım	4.700	3.6	5.100	3.8	9.461	5.0	12.541	6.4
Harp kazançları	4.500	3.5	5.250	3.4	—	—	—	—
Bedeli askeri	1.500	1.2	2.500	1.6	4.500	2.4	5.250	2.7
Temettü kazanç	—	—	—	—	9.260	4.9	10.500	5.4
<u>Bilvasıta vergiler :</u>								
Gümrük resmi	25.460	19.7	30.350	21.8	39.750	21.0	34.400	17.7
İstihlâk resmi	—	—	—	—	37.456	19.6	34.185	17.6
<u>İnhisarlar</u>								
Tütün	5.296	4.1	10.500	6.9	15.000	7.9	17.500	9
Tuz	6.000	4.6	8.350	5.5	8.500	4.5	9.000	4.6
Kibrit	—	—	1.330	0.9	2.240	1.9	1.800	0.9
Şeker	—	—	—	—	4.000	2.1	4.500	2.1
Petrol	—	—	—	—	4.000	2.1	4.500	2.1
Müskirat	5.100	4.0	3.000	2.0	5.025	2.6	6.800	3.5
Mevadî infilâkiye	—	—	—	—	700	0.4	837	0.4

[1] rakamlar üç sıfır ilavesile okunacaktır. Nispetler umum varidata nazaranıdır.

Türk bütçesinin masarifat fasıllarının seyri [1]

Fasılların ismi	924		925		926		927		928		929	
	Lira	%	Lira	%	Lira	%	Lira	%	Lira	%	Lira	%
Devlet teşkilâtlarına :												
Nafia	17.900	9.0	19.668	10.7	14.728	7.6	25.723	13.6	32.717	15.7	33.705	15.2
Ticaret	2.528	1.3	—	—	1.861	1.0	1.006	0.5	4.994	2.4	8.350	3.7
Ziraat	8.849	4.3	6.555	3.5	3.733	2.0	3.727	2.0	—	—	—	—
Millî müdafaa	32.670	18.9	43.058	23.6	63.616	33.6	58.900	30.7	63.030	30.4	62.500	28.3
Jandarma	—	—	11.770	6.0	10.540	5.6	9.995	4.8	10.810	5.2	8.945	4.05
Maliye	32.970	19.0	24.934	13.6	27.460	14.5	27.382	14.4	26.539	12.7	15.424	6.9
Bahriye	—	—	5.310	2.9	5.093	2.6	5.627	3.0	—	—	—	—
Maarif	7.941	4.5	7.473	4.2	7.478	3.9	6.159	3.2	6.615	3.1	8.100	3.6
Devletin harici borçlarına:												
Düyunü umumiye	14.014	8.5	13.861	7.1	10.136	5.4	9.875	5.2	13.468	6.5	32.189	14.6

[1] Rakamlar üç sıfır ilâvesile okunacaktır. Nisbetler umum masarife nisbeti gösterir.

SON SÖZ

Bu kitapta “ Millî iktisat „ hayatımızın umumî seyri rakkamlara müstenit olarak ve mümkün olduğu kadar toplu bir tablo halinde verilmeğe çalışıldı. Memleketimizde rakkam ve istatistik mefhumuna yeni alışmaktayız. İstatistik işleri henüz millî mıkyaasta ve sistemli bir faaliyet haline girmemiştir. Bu şerait altında; bütün hususiyeti, iktisat hayatımızın umumî seyrini bu rakkamların dilile anlatmağa çalışmış olan böyle bir tablonun tam ve kusursuz olacağını iddia mubalâğa olur. Binaenaleyh bu kitabın da kusurları ve eksiklikleri olacaktır. Bu kusurlar ve eksiklikler kısmen mevzuu fazla yaymamak endişesinin mahsulü, kısmen de aynı mevzu üstünde her biri bir menbadan alınan ve hemen hiç biri tam ve resmî bir lisanla garanti edilmeyen istatistik malumatı içinden, hakikate en yakın olanları seçmekteki müşkilâtın neticesidir. Kendi nevinde ilk olan bu eserdeki eksikliklerin bu noktai nazardan zarurî ve nakabil içtinap görüleceği şüphesizdir.

Her bahiste geçen istatistik malumatının veya buna benzer materyellerin menbalarını ayrı ayrı işaret etmeği lüzumlu bulmadık. Başlıca menbalar hakkında işarette bulunmayı son söze bıraktık :

Nüfusumuzun, ziraat ve sanayiimizin umumî vaziyeti hakkındaki malumat (1927) nüfus, ziraat ve sanayi tahrirlerinden alınmıştır. Ziraî vaziyetimiz ve istihsalâtımızın diğer memleketlerle mukayese edilirken aldığımız haricî rakkamlar da o memleketin keza (1927) istatistiklerindendir. Bu malumat için bilhassa akvam cemiyeti iktisat bürosunun neşriyatından ve yıllıklarından istifade edilmiştir.

Haricî ticaretimizin umumî seyri ve müfredatı hakkındaki malumatın menbai gümrük istatistiklerimizdir.

Diğer memleketlerin haricî ticaret vaziyetine müteallik malumat keza akvam cemiyetinin beynelmilel ticareti hariciye memorandumlarından alınmıştır.

Beynelmilel sermaye hareketlerinin akışı yine bu cemiyenin bu hususa ait neşriyatından çıkarıldı.

Transport bahsinde memleketimize müteallik malumat istatistik müdiriyetinin ve demiryolları idaresinin neşriyatından, ecnebî memleketlere müteallik malumat da yukarıda işaret olunan beynelmilel iktisat bürosu materyellerinden alındı.

Devletlet maliyeciliğine ait malumatın menbai bütçeler ve bunların esbabı mucibe lâyhalarıdır. Bunların haricinde İstanbul ve İzmir ticaret odalarınca neşrolunan mecmualarla rapor ve eserlerden, Âli iktisat meclisi raporlarından, ve cemiyetimizin delaletile toplanan, 1930 Sanayi, 1931 Ziraat kongre-

leri vesaikinden ve bunlar haricinde de millî ve haricî muhtelif perakende menbalardan istifade edildi.

Başlangıçta söylenildiği gibi eserde nazari tahlillere yer verilmemiştir denilebilir. Burada her şeyin basit, vazih ve her kes için kabili idrâk bir şekilde gösterilmesine çalışılmıştır.

Tabî tekniğine de itina etmek istedik. Fakat diğer sahalara nazaran bu sahada daha ağır müşkilatla karşılaştık. Klişelerin tersiminde nisbet hataları oldu. Mamafî bunları klişelerin altındaki rakkamlara göre tashih kabildir. Tertipten mütevellit cümle,, kelime ve rakkam hatalarından da -bütün mesaimize rağmen - kurtulmak kabil olmamıştır. Mamafih bunlar okuyucuyu şaşırtacak ve aldatacak kadar çok değildir.

Bir başlangıç olan bu eserde umumî iktisat hayatımızın bilhassa 1922-1928 seyri verilmeğe çalışıldı. Yalnız bazı umumî yekûnlarda veya tablolarda 928 den bu tarafa geçilmiştir. 929 ve 930-un tahliline girişmedik. İleride senelik hulâsalar neşrini düşünüyoruz.

Hulâsa: verdiğimiz eserin umumî noktai nazardan çok faydalı olduğuna ve bir boşluğu şimdilik doldurduğuna kani olmakla beraber, onun bu nev'in ilk eseri olmaktan mütevellit noksanlarını da görüyoruz.

Okuyucularımız Cemiyetimizin gerek bu eser, gerek diğer neşriyatı hakkındaki mutalealarını bildirmek suretile masaimizin inkişafına muavenet edebilirler.

Millî İktisai ve Tasarruf Cemiyeti

Tashih :

— Dokuzuncu sayfanın üçüncü satırında İngilterede köyde yaşayan nüfusu % 6.8 değil, % 16.8 olacaktır.

— Yirmi dördüncü sayfada tütün istatistiğinde Düzce tütünleri (15.000.000) değil (1.500.000) ve Trabzun -Artvin tütünleri (25.000.000) değil (2.500.000) olacaktır.

Fihrist

Başlangıç :

Sahife

- Millî Kurtuluş hareketinin iktisadî manası nedir ? 3
- « Cihan iktisadiyatında Türkiye » eserinin tertibi hakkında 3

Diğer memleketler arasında Türkiyenin toprak genişliği ve nüfus serveti :

- Toprak genişliği 6
- Nüfus 7
- Nüfus kesafeti 8
- Nüfus ne ile meşguldur ? 9

Köy iktisadiyatı :

- Türkiye bir köylü memleketidir. 11
- Köy iktisadiyatında nüfus 12
- Köy iktisadiyatında toprak 12
- Türkiyede ve diğer memleketlerde topraktan nasıl istifade edilir? 13
- Toprağın ziraat maddeleri arasında inkısamı 14
- Toprağın hububat cinsleri arasında inkısamı 15
- Cihan buğdaycılığında Türkiye 16
- Cihat arpa zerriyat istihsalatı ve Türkiye 17
- Bir hektar murabbai yerden Türkiyede ve diğer memleketlerde ne kadar buğday alınır? 18
- Türkiyede sınaî nebatat zerriyatı 19

Tütün :

- Tütün 20
- Cihan tütünleri 20
- Türkiye tütünleri 23
- Türkiyede tütün tablosu 27
- Dünya tütüncülüğünde Türkiyenin mevkii 28

Pamuk :

— Pamuk	29
— Dünya pamukçuluğu	30
— Türkiyede pamukculuk	32
— Pamuklarımızın evsafı ve mukayesesi	33
— Türkiyede pamuk	35
— Dünya pamukculuğu ve Türkiye	36
— Cihan pamuk istihsalâtı	37

Afyon :

— Afyon	8
— Türkiye afyonları	38
— Diğer memleketlerde afyon istihsalâtı	39
— Türkiyede afyon istihsalâtı ve afyon mıntakaları	40

Susam :

— Cihan susam istihsalâtı ve Türkiye	41
--------------------------------------	----

İhracat meyveciliği:

— Türkiyede kuru üzüm istihsalâtı	43
— Türkiyede kuru incir istihsalâtı	44
— Dünya üzüm - incir istihsalâtı ve memleketimiz	45
— Fındık	46
— Cihan zeytin yağı istihsalâtı ve Türkiye	49

Hayvan yetiştirme işi :

— Türkiyede Çiftlik hayvanatı	51
— Koyuncu memleketler arasında Türkiye	52
— Cihan yün istihsalâtı ve memleketimiz	53

Ormancılık :

— Türkiyede orman	54
— Orman istihsalâtı	55
— Orman sanayii	56
— Orman varidatı	57

Sanayi :

— Müstemlike ile iktisaden mustakil memleket arasındaki fark	58
— Millî sanayiimizin inkişaf prensipleri	59
— Türkiyede sanayi	59
— 1927 sanayi tahrir neticeleri	61
— Türkiyede sanayiın vaziyeti	63
— Türkiyede sanayi müesseselerinin eşhas adedine göre inkısamı	64
— Türk sanayiinin içtimaî kadrosu	65
— Türk sanayiinde muharrik kuvvet	66
— Türk sanayiinde mevadî iptidaiye ve istihsalât kıymeti	67
— Cihan pamuk sanayiinde Türkiye	68

Dağ sanayii :

— Dağ sanayii	74
— Beyaz kömür	74
— Petrol	74
— Diğer madenler	75
— Bakır	75
— Kömür	76
— Türk kömürlerinin evsafı	77
— Maden istihsalâtımızın seyri	79
— Cihan kömür istihsalâtının seyri ve Türkiye	80

Haricî ticaret :

— Tarihî bir ist hale	81
— Yeni Türkiyede haricî ticaret	82
— Haricî ticaretimizin tahlili	84
— Türk haricî ticaretinin seyri (grafik tablosu)	86
— Türk haricî ticaretinin seyri (istatistik tablosu)	87
— İthalât emtiasının cinslerine göre tahlili	88
— İhracat emtamızın cinslerine göre tahlili	89
— Osmanlı İmparatorluğunun kırk senelik haricî ticaret tablosu	90
— Yakın komşu memleketlerde haricî ticaretin seyri	91
— Türkiyenin haricî ticaretinde muhtelif memleketlerin mevkii	92
— Türk haricî ticaretinin mıkdar itibarile aylara göre seyri (70) aylık	93
— Türk haricî ticaretin kıymet itibarile aylara göre seyri (70) aylık	94
— Bizde ve diğer bütün ihracatçısı memleketlerde bütün ihracatının muhtelif senelere göre seyri	95

— Bizde ve diğer pamuk ihracatçısı memleketlerde pamuk ihracatının seyri	96
— Bizde ve diğer memleketlerde üzüm ihracatının seyri	98
— Fındık ihracatımızın seyri	100
— Yapağı ihracatımızın seyri	101
— Afyon ihracatımızın seyri	102
— Tiftik ihracatımızın seyri	103
— İncir ihracatımızın seyri	104
— İşlenmemiş deri ihracatımızın seyri	105
— İşlenmiş deri ihracatımızın seyri	106
— Diri hayvan ihracatımızın senelere göre seyri	107
— Zeytinyağı ihracatımızın senelere göre seyri	108
— Orman mamulâtı ihracatımızın senelere göre seyri	109
— Palamut ihracatımızın senelere göre seyri	110
— Yumurta ihracatımızın senelere göre seyri	112
— Miyan kökü ihracatımızın senelere göre seyri	114
— İpek ihracatımızın senelere göre seyri	113
— Ham ipek ihracatımızın senelere göre seyri	115
— Maden kömürü ihracatımızın seyri	116

Beynelmilel sermaye hareketleri :

— Sermaye akışı	118
— Türkiye ve ecnebî sermayesi	119
— Bugünün sermaye akışı istikametleri	120
— Türkiye'ye yatırılmış ecnebî sermayesi	120
— Beynelmilel sermaye hareketleri “ birinci tablo ”	122
— Beynelmilel sermaye hareketleri “ ikinci tablo ”	123
— Türkiye'ye istikraz şeklinde sermaye ithalatı	125

Türkiyede para işleri :

— Türkiyede para meseleleri	128
— Türk parasının periyodik fiat temevvüçleri	128
— Ne kadar paramız var?	131
— Kâğıt para fiatlarının seyri	132
— İstanbul borsasında ingiliz lirasının fiat seyri tablosu (82 aylık)	133

Transport :

— Türkiyede münakalât işleri	136
— Türkiyede demiryolları inşaatında iki devir	137

	<u>Sahife</u>
— Cihan demiryolları	137
— Türkiyede demiryolları	140
— Türk demiryollarının işletme faaliyeti	143
— Türk demiryollarının işletme emsali	143
— Türkiye demiryollarının şeması	144
— Denizci Türkiye	145
— Türkiyede ve diğer memleketlerde deniz faaliyeti	149
 <u>Devlet maliyeciliği:</u>	
— Eski Türkiyede bütçe işleri	154
— Millî hükûmette bütçe işleri	156
— Mütevazin bütçe	157
— Vatandaşların mükellefiyetleri	157
— Yeni Türk bütçesinde vergilerin içtimaî karakteri	158
— Türk bütçesinin varidat kısmının senelere göre seyri	161
— Türk bütçesinin mesarifat kısmının senelere göre seyri	162
 <u>Sonsöz</u>	163

0646

38.15

